



๑๐๐TH
ANNIVERSARY
MINISTRY OF EDUCATION

หลักการพัฒนาชุมชน

ปรีชา สุภักดิ์

หลักการพัฒนาชุมชน



T8094143

สถาบันราชภัฏเทพสตรี



หลักการพัฒนาชุมชน

ปรีชา สุกใส
ศศ.ม. (พัฒนาสังคม)

ภาควิชาสังคมวิทยา
คณะศึกษาศาสตร์และสังคมศาสตร์
วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม
สหวิทยาลัยพุทธชินราช พิษณุโลก

คำนำ

การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งที่ประเทศไทยนำมาใช้การพัฒนาประเทศ สถาบันการศึกษาชั้นสูงในประเทศได้เปิดสอนวิชาการสาขานี้และกรมการฝึกหัดครูได้เปิดสอนหลักสูตรของสภาการฝึกหัดครู และมีวิชาเอกสังคมศึกษาที่เปิดสอนในระดับปริญญาตรี และ วิทยาลัยวิชาสังคม ๓๑๒ หลักสูตรพัฒนาชุมชน เป็นวิชาบังคับเอก แต่ตำราเกี่ยวกับ หลักสูตรพัฒนาชุมชนที่มีเนื้อหาสาระตรงกับรายวิชานี้มีน้อย ผู้เขียนในฐานะผู้สอนรายวิชานี้ จึงได้เรียบเรียงตำราหลักสูตรพัฒนาชุมชน เพื่อใช้ในการเรียนการสอน โดยได้เน้นในเรื่อง แนวความคิด ความรู้ทั่วไป ประวัติความเป็นมาของการพัฒนาชุมชน และแนะนำ กรมการพัฒนาชุมชน การวางแผนและวางโครงการ การพัฒนาชุมชนภาคปฏิบัติ การบริหารการควบคุมและติดตามผลโครงการ และการประเมินผลโครงการพัฒนาชุมชน

ผู้เขียนหวังว่าตำราเล่มนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับนักศึกษาที่ศึกษาวิชา หลักสูตรพัฒนาชุมชน และท่านที่สนใจในงานพัฒนาชุมชนของประเทศไทยบ้างตามสมควร

ปรีชา สุกใส

๒ เมษายน ๒๕๓๑

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	๑ - ๑๖
บทที่ ๒ ความรู้ทั่วไป เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๑๗
๑ ความหมายของการพัฒนาชุมชน	๑๘ - ๒๒
๒ ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน	๒๒ - ๒๓
๓ แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน	๒๔ - ๓๑
๔ อุดมการณ์ของการพัฒนาชุมชน	๓๑ - ๓๓
๕ หลักการของการพัฒนาชุมชน	๓๓ - ๓๕
๖ หลักการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน	๓๕ - ๓๕
๗ การดำเนินงานพัฒนาชุมชน	๓๕ - ๔๓
บทที่ ๓ ประวัติการพัฒนารวมชนของไทย	๔๕ - ๕๕
สมัยกรุงสุโขทัย	๔๕ - ๔๗
สมัยกรุงศรีอยุธยา	๔๗ - ๔๘
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์	๔๘ - ๕๕
บทที่ ๔ กรมการพัฒนาชุมชน	๕๕ - ๕๘
นโยบายของกรมการพัฒนาชุมชน	๕๕ - ๖๐
หน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชน	๖๐ - ๖๑
การแบ่งส่วนราชการของกรมการพัฒนาชุมชน	๖๒ - ๖๘
เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในส่วนภูมิภาค	๖๕ - ๗๑
บทบาทและหน้าที่ของพัฒนากร	๗๒ - ๗๘

	หน้า
บทที่ ๕	
การวางแผนและวางโครงการพัฒนาชุมชน	๓๕
ความสำคัญของการวางแผนและวางโครงการ	๓๕ - ๔๐
วัตถุประสงค์ในการวางแผนและวางโครงการ	๔๐
ประโยชน์ของการวางแผนและวางโครงการ	๔๐
แนวความคิดเกี่ยวกับการวางแผนและวางโครงการ	๔๑ - ๔๔
หลักการวางแผนและวางโครงการ	๔๕ - ๔๖
ความหมายของการวางแผนและวางโครงการ	๔๖ - ๔๘
ความสัมพันธ์ระหว่างแผนงานและโครงการ	๔๘ - ๕๒
ขั้นตอนการวางแผนและวางโครงการ	๕๓ - ๕๕
กรรมวิธีในการวางแผน	๕๕
แผนในระดับชุมชน	๕๕ - ๑๐๑
บทที่ ๖	
การพัฒนาชุมชนภาคปฏิบัติ	๑๐๓ - ๑๒๓
แผนงานพัฒนาเด็ก,	๑๐๖ - ๑๑๐
แผนงานพัฒนาเยาวชน,	๑๑๐ - ๑๑๓
แผนงานพัฒนาสตรี	๑๑๓ - ๑๑๔
แผนงานสร้างเสริมรายได้	๑๑๕ - ๑๑๖
แผนงานส่งเสริมการฉวยทรัพย์เพื่อการผลิต	๑๑๖ - ๑๑๗
แผนงานพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๑๑๘ - ๑๑๙

	แผนงานอาสาพัฒนาชุมชน	๑๑๘ - ๑๒๐
	แผนงานพัฒนาจิตใจ	๑๒๑ - ๑๒๒
	แผนงานพัฒนาองค์กร	๑๒๒ - ๑๒๓
บทที่ ๓	การบริหาร การควบคุมและติดตามผลโครงการ	๑๒๔ - ๑๓๘
	การบริหารโครงการ	๑๓๐ - ๑๓๑
	การควบคุมและติดตามผลโครงการ	๑๓๒ - ๑๓๓
	รูปแบบการควบคุมและติดตามผลโครงการ	๑๓๓ - ๑๓๕
	อุปกรณ์ในการควบคุมและติดตามผลโครงการ	๑๓๕ - ๑๓๘
บทที่ ๔	การประเมินผลโครงการพัฒนาชุมชน	๑๓๘ - ๑๖๑
	ความหมายของการประเมินผล	๑๓๘ - ๑๔๐
	ประโยชน์ของการประเมินผลโครงการ	๑๔๐ - ๑๔๒
	แนวความคิดในการประเมินผลโครงการ	๑๔๒ - ๑๔๓
	ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผล	๑๔๔ - ๑๔๖
	วัตถุประสงค์ของการประเมินผลโครงการ	๑๔๖ - ๑๕๐
	ประเภทของการประเมินผลโครงการ	๑๕๐ - ๑๕๒
	การกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบในการประเมินผลโครงการ	๑๕๒ - ๑๕๓
	การจัดระบบการประเมินผล	๑๕๓ - ๑๖๑
บรรณานุกรม		๑๖๓ - ๑๖๕

บัญชีตารางและแผนภาพ

หน้า

ตารางที่ ๑	แสดงการให้บริการความต้องการขั้นพื้นฐานของสังคมดั้งเดิม	๗
ตารางที่ ๒	แสดงการให้บริการความต้องการขั้นพื้นฐานของสังคมเกษตรกรรม	๘
ตารางที่ ๓	แสดงการให้บริการความต้องการขั้นพื้นฐานของสังคมอุตสาหกรรม	๙
ตารางที่ ๔	แสดงการปฏิบัติตามแผนงานพัฒนาองค์กร ๓ ชั้นตอน	๑๒๓ - ๑๒๔
แผนภาพที่ ๑	แสดงความสัมพันธ์ขององค์กรภายในสังคม	๑๓
แผนภาพที่ ๒	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแผน แผนงาน และ โครงการ	๕๑
แผนภาพที่ ๓	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแผน แผนงาน และ โครงการ อย่างง่าย	๕๒
แผนภาพที่ ๔	แสดงวงจรการดำเนินงานและการประเมินผล	๑๔๕
แผนภาพที่ ๕	แสดงขั้นตอนการกำหนดการติดตามและประเมินผลโครงการ พัฒนาชุมชน	๑๔๘

บทที่ ๑

บทนำ

ตามแนวความคิดของสันติ สมัครงการ (๒๕๒๓ : ๑) ได้ศึกษาสังคมมนุษย์
ที่มีอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ทั้งหมด แล้วใช้ความรู้ทางด้านมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม
(CULTURAL ANTHROPOLOGY) จัดแบ่งสังคมมนุษย์ออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ด้วยกัน สังคม
กลุ่มหนึ่ง เป็นสังคมดั้งเดิม (PRIMITIVE SOCIETY) หรือสังคมไม่รู้หนังสือ
(PRELITERATE SOCIETY) เป็นสังคมที่เลี้ยงตัวเองได้โดยมีการติดต่อกับสังคมภายนอก
ไม่มาก คนในสังคมมีจำนวนน้อยและรู้จักกันหมดทุกคน สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพใน
การเก็บของป่า และล่าสัตว์ มีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์บ้างแต่ไม่มาก การค้าขาย-
แลกเปลี่ยนทรัพย์สินไม่ค่อยมี วิถีชีวิตของคนในสังคมจะผูกพันกับชนบทแบบนิยมประเพณี
ดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด สมาชิกผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกสังคมลงโทษอย่างรุนแรงจากผู้มีอำนาจใน
สังคม การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ภายในสังคมมีอย่างเชื่องช้าและลำบากมาก สังคมแบบนี้
มีการกระจายตัวอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของโลกจำนวนมาก

สังคมแบบที่สองคือ สังคมชาวบ้าน (FOLK SOCIETY) หรือสังคม
ชาวบ้านนา (PEASANT SOCIETY) ลักษณะสำคัญของสังคมแบบนี้คนในสังคมประกอบ
อาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เป็นวิถีชีวิต สมาชิกของสังคมมี
ความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน คนในสังคมไม่นิยมการ
เปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ยกย่องอาชีพเกษตรกรรมมากกว่าอาชีพอื่น มีทรรศนะว่า อาชีพ
ค้าขายเป็นฝ่ายเอาโรคเอาเปรียบฝ่ายตน ในปัจจุบันสังคมแบบนี้มีจำนวนบุคคลมากที่สุด และ
สมาชิกส่วนหนึ่งเริ่มประสบกับปัญหาความไม่มั่นคงในการประกอบอาชีพ สมาชิกบางกลุ่ม

ประสบกับภาวะหนี้สิน ไม่มีที่ดินสำหรับใช้ในการประกอบอาชีพอย่างเพียงพอ จึงทำให้ ชาวบ้านบางส่วนหนึ่งต้องละทิ้งไร่นาย้ายถิ่นเข้ามาสู่สังคมเมือง

สังคมแบบที่สามคือ สังคมเมือง (URBAN SOCIETY) ลักษณะสำคัญของ สังคมแบบนี้ คนในสังคมมีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดเฉพาะอย่างมากขึ้น มีวิธีการ - ผลิตอาหารที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น การขยายตัวของการค้าขายมีมาก และการช่างฝีมือ พัฒนาก้าวหน้ามากขึ้น สังคมเมืองจึงเป็นสังคมที่นับว่ามีความเจริญมากและเป็นแหล่งให้คน ในสังคมชาวบ้าน ย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพในเมือง สังคมเมืองต้อง พึ่งอาหารจากสังคมชาวบ้าน ดังนั้นสังคมเมืองจึงต้องผลิตสินค้าอุตสาหกรรมแลกเปลี่ยน เป็นการตอบแทน ทั้งในรูปของเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และเครื่องมือเครื่องใช้ในการ ทำการ เกษตรแผ่นใหม่หลาย ๆ อย่าง ในสังคมหนึ่งหากมีจำนวนประชากรในเมืองที่มีการ ประกอบอาชีพทางอุตสาหกรรมธุรกิจและการให้บริการค่าน่าง ๆ ในอัตราที่สูงกว่าจำนวน ประชาชนในชนบท และประกอบอาชีพในทางเกษตรกรรมแล้ว สังคมหรือประเทศนั้นก็จะมี ภาวะทางเศรษฐกิจที่ก้าวหน้ากว่าประเทศที่มีประชากรส่วนใหญ่ยังเป็นชาวบ้าน ซึ่งเรา จะศึกษาได้จากประเทศในยุโรปตะวันตกและประเทศในอเมริกาเหนือ แม้แต่ประเทศญี่ปุ่น ในปัจจุบัน

ส่วนในประเทศที่ภาวะเศรษฐกิจกำลังพัฒนานั้น จำนวนของประชากรที่อยู่ ในเขตชนบทและประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมมีอัตราสูงกว่าจำนวนประชากรที่อยู่ในเมือง เป็นอันมาก เช่น ประเทศไทยในปัจจุบันคนไทยในเขตชนบทมีประมาณร้อยละ ๘๐ ของ ประชากรทั้งประเทศและส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่มีมาตรฐานการดำรงชีวิตค่อนข้างต่ำ ชาวบ้านบางส่วนมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตน จึงพยายามแสวงหา

วางแผนพัฒนาสังคมต่อไปเพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็วและประหยัด อีกประการหนึ่งการสร้างเจตคติแบบวิทยาศาสตร์ให้กับประชาชนในสังคมก็จะมีส่วนช่วยให้การพัฒนาเศรษฐกิจและความเป็นอยู่บ้านอื่น ๆ ให้เจริญก้าวหน้าขึ้น

คนส่วนใหญ่ในสังคมสนใจที่จะหาคำตอบในเรื่องของจุดหมายปลายทางของการพัฒนาสังคม และต่างมีความคิดเห็นคล้ายกันที่ว่า จุดหมายปลายทางของการพัฒนาสังคมอยู่ที่ทำให้สังคมดั้งเดิม และสังคมชาวบ้านนาให้ เป็นสังคมอุตสาหกรรม เพราะเป็นสังคมที่เจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน ซึ่งหากมองด้านเดียวกันนับว่าเป็นเช่นนั้นจริง แต่สังคมอุตสาหกรรมก็มีปัญหาของสังคมนั่นเอง เช่น คนเป็นโรคจิต โรคประสาทในอัตราส่วนที่สูงกว่าคนในสังคมอื่น คนเกิดความรู้สึกท้อแท้ทางจิตใจ มีอัตราการประกอบอาชญากรรมสูง ฯลฯ คนในสังคมอุตสาหกรรมมุ่งทำงานหนักเพื่อให้ได้เงินจำนวนมากไว้ใช้ในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตามเงินที่ได้มานั้นก็ยังไม่จำเป็นว่า เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของคนมนุษย์ เพราะเงินแท้ที่จริงนั้นเป็นเพียงเครื่องมือหรือสื่อกลางที่จะนำคนไปพบกับสิ่งที่เขาต้องการจริง ๆ มากกว่า

การพิจารณาในเรื่องความต้องการพื้นฐาน (BASIC NEEDS) ของมนุษย์ อันหมายถึงความต้องการที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสะดวกสบายพอสมควรนั้น มนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษาและทุกสังคมจึงมีความต้องการขั้นพื้นฐานอยู่เหมือนกัน ความต้องการขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์มีดังต่อไปนี้ (สนิท สัมภกรการ ๒๕๒๓ : ๑๒)

๑. ความต้องการอาหารบริโภคให้เพียงพอแก่ความเติบโตและสมบูรณ์ของ

ร่างกาย

๒. ความต้องการทางด้านสุขภาพอนามัย (HEALTH) เป็นความต้องการให้มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งความต้องการมีอายุยืนยาวด้วย

๓. ความต้องการทางด้านสติปัญญา (EDUCATION) ความต้องการที่จะได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามความถนัดเฉพาะของแต่ละบุคคล

ทุกสังคมต่างก็มีวิธีการที่จะให้สมาชิกของสังคมได้รับบริการจากสังคมของคนทั้งสามประการด้วยกันทั้งนั้น สิ่งที่แตกต่างกันจึงอยู่ที่ประสิทธิภาพของวิธีการต่าง ๆ ในการให้บริการแก่สมาชิกของสังคม และการวัดว่าสังคมใดมีวิธีการให้บริการด้านต่าง ๆ เหล่านี้แก่สมาชิกของตนได้ดีกว่ากันแค่ไหน เครื่องวัดประการหนึ่งย่อมได้แก่ ความสะดวกรวดเร็ว (SPEED) ในการสนองความต้องการแต่ละอย่าง ความสะดวกรวดเร็วหมายรวมถึงการบรรลุถึงจุดหมายปลายทางในแต่ละอย่างรวมอยู่ด้วย เช่น การรักษาโรคให้คนไข้ แพทย์ทำการวิเคราะห์ห่ออากาศได้ถูกต้องโดยใช้เวลาน้อย และให้การบำบัดได้ถูกต้องจนคนไข้หายเป็นปกติในเร็ววันเช่นนี้ ถือว่าเป็นความสะดวกรวดเร็วที่บรรลุถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการ ดังนั้นความสะดวกรวดเร็วจึงต้องรวมความปลอดภัยเข้าไว้ด้วย

หากเราจะลองเปรียบเทียบการให้บริการความต้องการขั้นพื้นฐานของสังคม ๓ แบบ คือ สังคมดั้งเดิม สังคมเกษตรกรรมและสังคมอุตสาหกรรมว่า วิธีการให้บริการรวมทั้งปริมาณและคุณภาพของบริการต่าง ๆ ในแต่ละสังคมมีประสิทธิภาพแตกต่างกันอย่างไรบ้าง และเพื่อให้เห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น ผู้เขียนขอเสนอการเปรียบเทียบในรูปตารางดังต่อไปนี้คือ (สนธิ สมัครการ ๒๕๓๓ : ๑๘ - ๑๙)

ตารางที่ ๑ แสดงการให้บริการความต้องการขั้นพื้นฐานของสังคมกึ่งเคม

ลักษณะ การอำนวย บริการของสังคม	ความต้องการขั้นพื้นฐาน		
	ทรัพย์สิน	สุขภาพอนามัย	สติปัญญา
ปริมาณ	น้อย จำกัดทั้ง ขนาดและชนิด	น้อย จำกัดทั้ง ขนาดและชนิด	น้อย จำกัดทั้ง ขนาดและชนิด
คุณภาพ	หยาบ ค่อยใน ฝีมือ	ไม่แน่นอน วัลคยาก ส่วนมากต่ำ	ไม่ละเอียดอ่อน ไม่ลึกซึ้ง ไม่เป็นวิทยาศาสตร์
ความสะดวก รวดเร็ว	เชื่องช้า เสีย เวลา	ไม่แน่นอน ช้าบ้างเร็วบ้าง	เชื่องช้า เสีย เวลามาก
วิธีการใช้	ใช้แรงงานคนมาก ใช้แรงงานสัตว์ ประกอบ	หมอนี่ เวทย์มนตร์ คาถา และ สมุนไพร	ทรมานร่างกาย จำตามคำบอก ลอกแบบ เข้า พิธีกรรม

ที่มา : สนิท สมัครการ "แนวความคิดบางประการในการพัฒนาสังคม" คำบรรยาย
วิชาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๓ หน้า ๑๘ (อัครสำเนา)

ตารางที่ ๒ แสดงการให้บริการตามความต้องการขั้นพื้นฐานของสังคมเกษตรกรรม

ลักษณะการอำนวย บริการของสังคม	ความต้องการขั้นพื้นฐาน		
	ทรัพย์สิน	สุขภาพอนามัย	สติปัญญา
ปริมาณ	เพิ่มมากขึ้นทั้งขนาด และชนิด	เพิ่มในชนิด แต่ยังไม่ เพียงพอ	มีขนาดเพิ่มขึ้น แต่ยังจำกัดชนิด
คุณภาพ	บางอย่างดีขึ้น หลายอย่างคงเดิม	บางอย่างดีขึ้น หลายอย่างคงเดิม	ไม่ลึกซึ้ง ไม่ พิศดาร วิทยาศาสตร์เทียม
ความสะดวก รวดเร็ว	มีความสะดวก รวดเร็วขึ้น แต่ไม่ ทั่วถึง	มีความแน่นอน เพิ่มในวงจำกัด	เชื่องช้า เสีย เวลามาก
วิธีการที่ใช้	แรงงานคนและสัตว์ มาก เครื่องจักรกล น้อย	หมอนี่ เหวยมนตร์ คากา สมุนไพรม ผสมแพทย์สมัยใหม่	จำคานคานอก ลอกแบบ เข้าพิธี กรรมฝึกจิต

ที่มา : สนิท สัมครกร "แนวความคิดบางประการในการพัฒนาสังคม" คำบรรยาย
วิชาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๓ หน้า ๑๔ - ๑๕ (อัครดำเนิน)

ตารางที่ ๓ แสดงการให้บริการความต้องการขั้นพื้นฐานของสังคมอุตสาหกรรม

ลักษณะการอำนวยความสะดวก บริการของสังคม	ความต้องการขั้นพื้นฐานด้าน		
	ทรัพย์สิน	สุขภาพอนามัย	สติปัญญา
ปริมาณ	เพิ่มทั้งในชนิดและ ในขนาด	เพิ่มทั้งในชนิดและ ในขนาด	เพิ่มมากขึ้นทั้งใน ขนาดและชนิด
คุณภาพ	วิจิตร ถาวร แข็ง ในมือ	ดีขึ้น แน่นอน เชื่อ ถือได้มากขึ้น	ละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง พิศดาร เป็น วิทยาศาสตร์มากขึ้น
ความสะดวก รวดเร็ว	สะดวกและรวดเร็ว มากขึ้น	สะดวกและรวดเร็ว มากขึ้น	รวดเร็ว สะดวก เสียเวลาน้อย
วิธีการที่ใช้	เครื่องจักรกล พลัง ไฟฟ้า, ไอน้ำ พลัง- งานค่านอื่น ๆ แทน แรงคนและสัตว์มาก ขึ้น	วิทยาศาสตร์การ- แพทย์สมัยใหม่ แพร่หลาย	สาธิต ปีกอบรม จกจำ อภิปราย สัมมนา ทดลอง ฯลฯ

ที่มา : สนิท สมัครการ "แนวความคิดบางประการในการพัฒนาสังคม" คำบรรยาย
วิชาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ ๒๕๒๓ หน้า ๑๕ (อักษราเนา)

เมื่อมองในค่านของพัฒนาการ เราจะพบว่าในสังคมล้าหลังนั้นลักษณะการ-
อำนาจบริการขั้นพื้นฐานให้แก่สมาชิกในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านทรัพย์สิน สุขภาพอนามัย
และสติปัญญาอยู่ในขั้นที่เรียวรวม ๆ ใ้กว่าขาดประสิทธิภาพอย่างมาก โดยเฉพาะสมาชิก
ส่วนใหญ่จึงต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ของตนให้หมดไปในการแสวงหาสิ่งต่าง ๆ ซึ่งต้องสิ้นเปลือง
เวลามากและได้ผลไม่ค่อยแน่นอน

ส่วนในสังคมเกษตรกรรมนั้น มีการพัฒนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง วิธีการอำนาจ
บริการในสังคมหลายอย่างได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยเฉพาะวิธีการแสวงหาอาหาร
การก่อสร้างที่อยู่อาศัย สังคมแบบนี้บางสังคมได้พัฒนาขึ้นมาทางด้านสถาปัตยกรรมและ
ศิลปกรรมชั้นยอดเยี่ยม เช่น ปราสาทนครวัด - นครพนม และทัชมาฮาล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม
ก็คือ ถ้ามองในแง่ของการกระจายทรัพย์สินแล้ว คนชั้นปกครองและชั้นผู้นำทางศาสนา
ส่วนน้อยเท่านั้นที่อาจได้รับบริการขั้นพื้นฐานทางด้านทรัพย์สินอย่างเหลือเฟือ ทำให้ประชาชน
ส่วนใหญ่ต้องแบ่งปันทรัพย์สินที่เหลืออย่างจำกัด ทำให้มีสภาพความยากจนกระจายอยู่ใน
สังคมมาก

ในสังคมอุตสาหกรรม ลักษณะการอำนาจบริการขั้นพื้นฐานให้แก่สมาชิกของ
สังคมได้พัฒนาก้าวหน้าไปไกลมากทุกด้าน ทำให้ปริมาณและคุณภาพของสิ่งต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น
และดีขึ้นเพราะ วิธีการต่าง ๆ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นคือ เสียเวลาน้อยลง มีความปลอดภัย
และแน่นอนมากขึ้น ด้วยเหตุนี้คนในสังคมอุตสาหกรรมจึงไม่จำเป็นต้องใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อการ
แสวงหาอาหาร แต่ใช้เวลาไปเพื่อการศึกษาค้นคว้าประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น
กระบวนการทางด้านสติปัญญาได้พัฒนามากขึ้นเป็นลำดับ

อย่างไรก็ดีในปัจจุบันคนส่วนใหญ่ในโลกอาศัยในสังคมเกษตรกรรมมากกว่าสังคมอื่น และวิธีการสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ดังนั้น การพัฒนาสังคมจึงมีจุดหมายปลายทางที่ การมุ่งไปสู่วิธีการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกในสังคมให้ได้สมบูรณ์ขึ้นทั้งการนำบักและบำรุงใน坎ทรัพย์สิน สุขภาพอนามัยและสติปัญญาอย่างสมบูรณ์และโดยทั่วถึง งานการพัฒนาสังคมโดยการวางแผนจึงมีความสำคัญ วัตถุประสงค์อยู่ที่เราจะวางแผนพัฒนาสังคมกันอย่างไรจึงจะได้ผลดีที่สุด เราจะอาศัยอะไรเป็นพื้นฐานหรือเนื้อหาสำหรับประกอบการพิจารณาในการวางแผน เราจะใช้ภาวะทางเศรษฐกิจ ลักษณะและองค์ประกอบของประชากร ปริมาณและชนิดของทรัพยากรธรรมชาติ องค์การหรือสถาบันทางสังคม ค่านิยมทางสังคม (SOCIAL VALUES) แบบแผนทางวัฒนธรรม (CULTURAL PATTERNS) ลักษณะประจำชาติ (NATIONAL CHARACTER) และอื่น ๆ หรือเราจะพิจารณาบางลักษณะหรือหลายลักษณะร่วมกัน

การพิจารณาว่าประเทศชาติ (A NATION) เป็นสังคมหนึ่งนั้น เราจะพบว่าสังคมแบบนี้มีลักษณะและขนาดแตกต่างกันมากมาย แต่เราจะพยายามแสวงหาลักษณะพื้นฐานร่วมกันโดยเฉพาะ โครงสร้างทางสังคม และการจัดองค์การทางสังคม (สนิท สัมภีร์การ ๒๕๒๔ : ๑) โครงสร้างทางสังคมหมายถึง แบบแผนต่าง ๆ อันเป็นเครื่องนำทางหรือชี้ทาง (GUIDE TO ACTION) ให้สมาชิกของสังคมได้กระทำในเรื่องต่าง ๆ อันเป็นวิถีชีวิตของสังคม ส่วนการจัดองค์การทางสังคมหมายถึง การกระทำการทางสังคมในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องการเมือง การเศรษฐกิจ การศึกษา การสาธารณสุข การศาสนา เป็นต้น การจัดองค์การทางสังคมจะดำเนินไปตามแบบแผนต่าง ๆ ที่มีอยู่หรือประกอบกันเข้ามาเป็นโครงสร้างทางสังคมของแต่ละสังคม ทั้งสองสิ่งจึงจำเป็นต้องอยู่คู่กันเสมอ ในสังคมหนึ่งหากมีโครงสร้างทางสังคมที่แน่นอน มั่นคง เกร็งครัด การจัดการ

ทางสังคมในด้านต่าง ๆ ก็ไม่มีปัญหา เพราะมีเครื่องชี้ทางปฏิบัติที่ชัดเจน ตรงกันข้าม หากสังคมใดมีโครงสร้างทางสังคมที่ไม่มั่นคง หละหลวม และปล่อยให้มีการเลือกปฏิบัติได้หลายอย่างในเรื่องเดียวกัน การจัดองค์การทางสังคมนั้นก็อาจมีปัญหามากหลายประการ เนื่องมาจากเครื่องชี้ทางปฏิบัติไม่ค่อยแน่นอน มีทางเลือกมาก ทำให้มีเรื่องต้องคิดและตัดสินใจมากขึ้น

ค้ำยทรรศนะดังกล่าวประเทศในสถานะที่เป็นสังคมจำต้องมีโครงสร้างและการจัดองค์การทางสังคมของตนเอง จนกลายมาเป็นโครงสร้างของประเทศ ทุกประเทศมีองค์การทางสังคมของตนเอง ซึ่งเราสามารถจำแนกออกไปได้อย่างน้อย ๖ องค์การคือ (สนธิ สัมครการ ๒๕๑๘ : ๒๖ - ๒๗)

๑. องค์การทางค้ำนครครอบครัวและวงศ์ญาติ (FAMILY AND KINSHIP ORGANIZATION) ได้แก่ การแต่งงานและการตั้งครอบครัว การปฏิบัติต่อกันระหว่างสามีภรรยา การเลี้ยงดูเด็ก และการปฏิบัติต่อญาติตามลำดับชั้นต่าง ๆ

๒. องค์การทางค้ำนการศึกษา (EDUCATIONAL ORGANIZATION) ทั้งการจ้กการศึกษาแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

๓. องค์การทางค้ำนอนามัย (HEALTH ORGANIZATION) ทำหน้าที่ในค้ำนการป้องกัน รักษา และบำรุงสุขภาพของสมาชิก

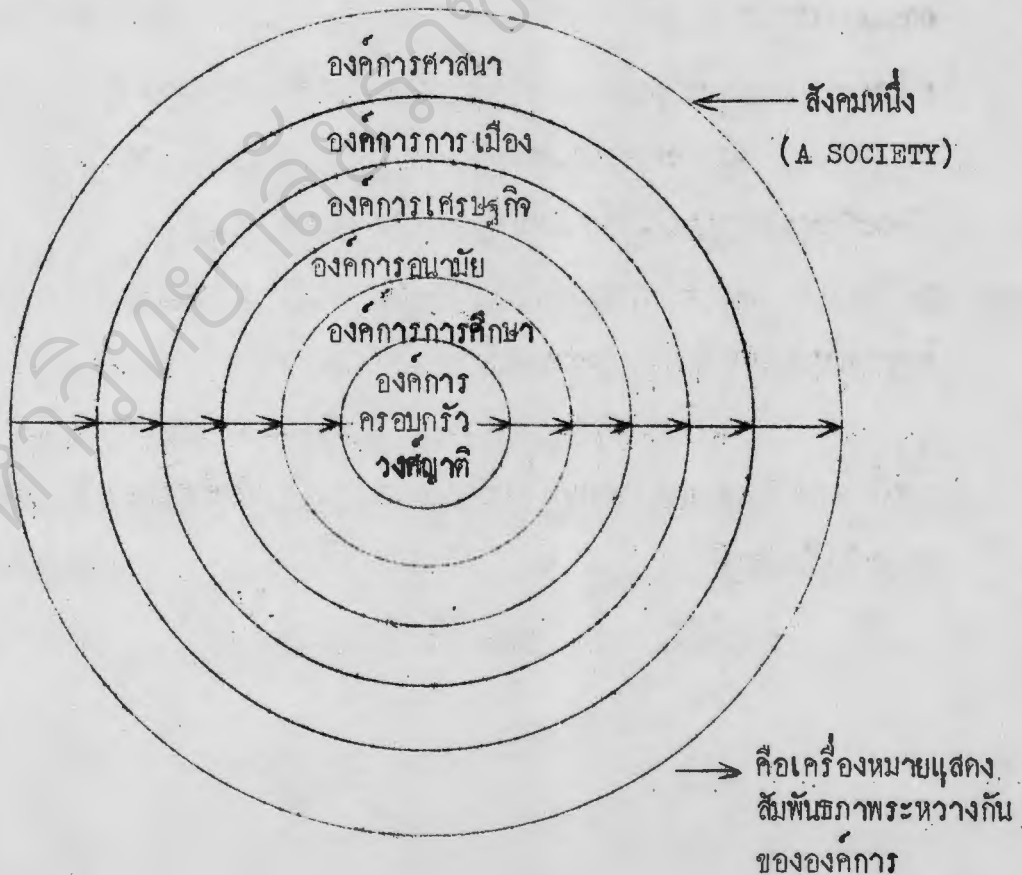
๔. องค์การทางค้ำนเศรษฐกิจ (ECONOMIC ORGANIZATION) ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมเพื่อการค้าหาเลี้ยงชีพค้ำนต่าง ๆ ทั้งอาชีพชั้นปฐมภูมิ อาชีพชั้นทุติยภูมิ และอาชีพชั้นตติยภูมิ

๕. องค์การทางการเมือง (POLITICAL ORGANIZATION) รวมถึงวิธีการจัดการปกครองและการรักษาความยุติธรรมด้วย

๖. องค์การทางศาสนา (RELIGIOUS ORGANIZATION) รวมถึงระบบความเชื่อต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมศรัทธาและถือปฏิบัติอยู่

องค์การทั้งหมดนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างใกล้ชิด และองค์การหนึ่งอาจมีอิทธิพลเหนือองค์การอื่นได้ หากเราจะเขียนแผนภาพแสดงความสัมพันธ์ขององค์การทางสังคมในแต่ละสังคม โดยสมมุติให้สังคมหนึ่งเป็นรูปวงกลมขนาดใหญ่ เราสามารถจะเขียนแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ แสดงความสัมพันธ์ขององค์การภายในสังคม



อันที่จริงแล้วแผนภาพที่เขียนไม่ได้แสดงที่อยู่ขององค์กรต่าง ๆ ใดอย่าง
ถูกต้องนัก เพราะขาดส่วนลึก การจัดให้องค์การค้ำนครฉนวนและวงศ์ญาติอยู่ตรงกลาง
เพราะถือว่าจุดเริ่มต้นของชีวิตบุคคลนั้นมาจากนครฉนวน การจัดการในเรื่องของนครฉนวน
มีส่วนเกี่ยวข้องกับระเบียบทางค้ำศาสนา การศึกษา การอนามัย และการเศรษฐกิจ
องค์กรทางค้ำการ เมืองการปกครองก็มีส่วนในการเสริมสร้างบุคลิกภาพของคนในสังคม
และระบบเศรษฐกิจของสังคมเกษตรกรรมที่มีความแตกต่างจากสังคมอุตสาหกรรม ดังนั้น
องค์กรต่าง ๆ ภายในสังคมหนึ่งจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันทุกองค์กรอย่างแยกกันไม่
ออกอย่างเด็ดขาด และแต่ละองค์กรต่างมีหน้าที่เฉพาะและมีการสนับสนุนค้ำจุนกันอยู่
ตลอดเวลา หากองค์กรทางสังคมต่าง ๆ ภายในสังคมทำหน้าที่สอดคล้องสนับสนุนกันเป็น
อย่างดี ก็จะทำให้สังคมดำรงอยู่อย่างราบรื่น และมีโอกาสที่จะพัฒนาก้าวหน้าต่อไปเป็น
อย่างมาก

ดังนั้น ในการพัฒนาสังคมจึงต้องพัฒนาองค์กรทางสังคมทั้ง ๒ องค์กร
พร้อม ๆ กันไป แต่ประเทศกำลังพัฒนามีข้อจำกัดในด้านทุนทรัพย์และวิชาการ จึงจำเป็นต้อง
ต้องเริ่มต้นจากบางองค์กรก่อน ดังที่นิยมปฏิบัติกันในการพัฒนาเศรษฐกิจ นักการเมืองที่
ได้รับเลือกเป็นผู้บริหารประเทศในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ต้องการพัฒนาประเทศของ
ตนให้เจริญรุ่งเรืองให้มากที่สุดภายในระยะเวลาสั้นที่สุด จึงคิดวางแผนการพัฒนาและ
โครงการพัฒนาประเทศ ผลที่ได้รับส่วนมากจะพบว่ายิ่งพัฒนายิ่งล่าหลัง และเกิดปัญหาติด-
คามมาอีกมากมาย ข้อเคื่อนใจของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายให้พึงระลึกไว้เสมอก็คือ
งานพัฒนาประเทศเป็นงานใหญ่ เป็นงานที่ต้องใช้พลังงาน พลังสมอง พลังฝีมือเป็น
จำนวนมาก เป็นงานที่ต้องการความอดทน ต้องการอุทิศการที่แน่นอนแน่วแน่ และ

ต้องการความเสียสละส่วนตัวให้มาก เพราะเป็นงานที่จะต้องทำอย่างต่อเนื่องกัน และจะต้องใช้เวลาอย่างมากกว่าหนึ่งชั่วอายุคน และการวางแผนพัฒนาประเทศในระยะเริ่มต้นนั้น จะสร้างตัวแบบอย่างไรในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้การพัฒนาประเทศดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางตามที่มุ่งหวังไว้ โดยต้องอาศัยหลักวิชาในการแสวงหาความเป็นจริงในสังคมในค้ำต่าง ๆ ให้มากที่สุด เมื่อได้ลงงานการศึกษา ค้นคว้า หรือวิจัยสภาพของสังคม ก็จะสามารถนำมาประกอบการศึกษาสร้างตัวแบบสำหรับการพัฒนาสังคมนั้นขึ้นมา โดยเริ่มจากการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่มีอยู่แล้ว และมีการสร้างสถาบันการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อศึกษาองค์การทั้ง ๖ ของสังคม พร้อมกับสร้างแผนงานพัฒนาประเทศทั้งในระยะสั้น และระยะยาวต่อไป

ควยเหตุนี้ตัวแบบในการพัฒนาสังคมจึงมุ่งเน้นที่การพัฒนาองค์การทางสังคม ทั้ง ๖ องค์การ แผนพัฒนาองค์การต่าง ๆ เหล่านี้ต้องให้สอดคล้องกลมกลืนกับจุดหมายในการพัฒนาสังคมคือ การตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกในสังคมให้ได้สมบูรณ์ และโดยทั่วถึง หากประเทศใดสามารถทำได้ดังนี้ งานพัฒนาสังคมก็จะตั้งอยู่บนรากฐานที่มั่นคง และนำสังคมให้พัฒนาไปสู่เป้าหมายได้ในระยะเวลาที่ไม่ยาวนานเกินไป

สรุป แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะสังคมชาวโลกมีมาพร้อมกับการเกิดสังคมมนุษย์ สังคมมนุษย์ในปัจจุบันมี ๓ กลุ่มใหญ่ คือ สังคมดั้งเดิม สังคมชาวบ้านและสังคมเมือง การดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคมดั้งเดิม เป็นแบบพึ่งตนเองมาก ไม่ค่อยมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากนัก ส่วนสมาชิกในสังคมชาวบ้าน การดำเนินชีวิตอาศัยการเกษตรกรรม และมีการผลิตอาหารเลี้ยงสังคมเมือง สมาชิกในสังคมเมือง มีอาชีพหลากหลาย มีการพัฒนาฝีมือเฉพาะค้ำ เฉพาะสาขา มีการอุตสาหกรรม และ

พาณิชย์กรรม สังคมที่พัฒนาประชากรจะประกอบอาชีพการเกษตรกรรมน้อย ซึ่งในปัจจุบันพบว่า มีประเทศที่กำลังพัฒนาและมีประชากรประกอบอาชีพการเกษตรกรรมมาก ผู้นำของประเทศกำลังพัฒนาต่างแสวงหาแนวทางที่จะพัฒนาประเทศของตน โดยอาศัยความจำเป็นหรือความต้องการพื้นฐานสำหรับมนุษย์ที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ อันมีปัจจัย ๔ เป็นเบื้องต้นและอื่น ๆ ความต้องการของมนุษย์นั้นมี ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ความต้องการด้านทรัพย์สิน ด้านสุขภาพอนามัย และด้านสติปัญญา ซึ่งทุกสังคมพยายามจะจัดบริการให้แก่สมาชิกทั้งด้านปริมาณ คุณภาพ ความสะดวกรวดเร็วและวิธีการที่ใช้สังคมตั้งเจตนารมณ์ว่าให้บริการพื้นฐานให้สมาชิกขาดประสิทธิภาพ สังคมเกษตรกรรมให้บริการพื้นฐานแก่สมาชิกระดับปานกลาง ส่วนสังคมอุตสาหกรรมให้บริการพื้นฐานแก่สมาชิกได้ทั่วถึงมากกว่า ซึ่งการให้บริการดังกล่าวต้องผ่านโครงสร้างทางสังคม และองค์การทางสังคมทั้งองค์การครอบครัว และวงศ์ญาติ องค์การการศึกษา องค์การอนามัย องค์การเศรษฐกิจ องค์การการเมือง และองค์การศาสนา ซึ่งประเทศกำลังพัฒนาต้องพัฒนาทั้ง ๖ องค์การไปพร้อม ๆ กัน แต่มีข้อจำกัดด้านทุนทรัพย์และวิชาการจึงต้องเริ่มต้นจากบางองค์การก่อนโดยเฉพาะองค์การด้านเศรษฐกิจ ดังนั้นการหาตัวแบบในการพัฒนาประเทศจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมและวางแผนการพัฒนาประเทศเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกภายในสังคมให้ได้สมบูรณ์และทั่วถึง ซึ่งวิธีการหนึ่งที่ประเทศกำลังพัฒนานิยมนำมาใช้ได้แก่ การพัฒนาชุมชนนั่นเอง

คนที่เคยถูกตนเอารัดเอาเปรียบอย่างมาก หรืออาจมองเห็นประโยชน์ที่ตนอาจจะได้รับ ทั้งทางเศรษฐกิจและทางการเมือง ในประเทศอาณานิคมและการเมืองระหว่างประเทศก็ได้ จึงเริ่มหันมาให้ความช่วยเหลือประเทศเหล่านั้น เพื่อให้การดำเนินชีวิตของประชาชนทั้งใน ก้นเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้น จึงมีผลทำให้ประเทศต่าง ๆ ที่มีสภาพต่อความเจริญคล้าย กับประเทศเคยตกเป็นอาณานิคม และต้องการที่จะพัฒนาเริ่มให้ความสนใจและพยายามหา แนวทางต่าง ๆ เพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนของตนให้ดีขึ้น การพัฒนาชุมชน จึงได้เริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังตั้งแต่นั้นมา ซึ่งบางประเทศก็ได้รับผลสำเร็จตามแผนพัฒนา ที่ประเทศสร้างขึ้นเป็นอย่างดี บางประเทศก็ประสบผลสำเร็จในระยะต้น แต่ต่อมาก็เกิด ความล้มเหลวในโครงการระยะยาวบ้าง ทั้ง ๆ ที่ในแต่ละประเทศต่างก็พยายามแสวงหา แนวทางที่คิดว่า เป็นทางเลือกที่ดีหรือเหมาะสมกับสังคมของตนแล้ว มีกลยุทธ์ของการพัฒนา ชุมชนที่ เข้ากันได้กับสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ย่อม มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทางที่สังคมประเทศชาติตั้งเอาไว้ทั้งสิ้น

ความหมายของการพัฒนาชุมชน

ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการพัฒนาชุมชนเป็นจำนวนมากได้ให้ความหมายของ การพัฒนาชุมชนแตกต่างกันออกไปในหลายลักษณะ แต่มีลักษณะร่วมกันประการหนึ่งที่ตรงกัน คือ การพัฒนาชุมชนต้องมีการรวมพลังกัน เพื่อให้การดำเนินงานเกิดสภาพการเปลี่ยนแปลง ไปสู่สภาพที่ดีกว่าเดิม (CHANGE FOR THE BETTER) ด้วยความร่วมมือของประชาชน ในชุมชนนั้น ๆ ในต่างประเทศผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนตามความ-สนใจและความเข้าใจที่แตกต่างกันไปดังนี้

๑. ในการประชุมผู้เชี่ยวชาญที่มหาวิทยาลัยเคมบริจด์ (CAMBRIDGE UNIVERSITY) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑ ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า "การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเองด้วย แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความริเริ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ขบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างแท้จริง" (ยูวันน์ วูนิเมธิ ๒๕๒๖ : ๑๒)

๒. ที่ประชุมเมืองเอชริดจ์ (ASHRIDGE) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๓ ให้ความหมายของการประชุมที่ประชุมเมืองเคมบริจด์มาอธิบายว่า "การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการที่มุ่งเสริมสร้างความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้โดยประชาชนเข้าร่วมมือ และริเริ่มดำเนินงานเอง" (เสถียร เหลืองอร่าม ๒๕๑๘ : ๗๑)

๓. องค์การสหประชาชาติ ให้ความหมายครั้งแรกในหนังสือ SOCIAL PROGRESS THROUGH COMMUNITY DEVELOPMENT เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘ อธิบายว่า "การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธีที่มุ่งสร้างความเจริญในด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนเป็นส่วนรวม โดยชุมชนนั้นจะต้องเข้ามีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน และถ้าเป็นไปได้แล้วความคิดริเริ่มนั้นสมควรเป็นของราษฎรเอง" (THE UN. BUREAU OF SOCIAL AFFAIRS ๑๙๕๕ : ๖)

ในภายหลังกองการสหประชาชาติได้ปรับปรุงความหมายใหม่ และถือเป็นมาตรฐานใช้กันแพร่หลายดังนี้ "การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการซึ่งดำเนินไปด้วยการร่วมกำลังของราษฎรเองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และ

วัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้นและผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นชีวิตของชาติ และเพื่อให้ราษฎรสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่" (ไพรัตน์ เกษะรินทร์ ๒๕๑๖ : ๑๑)

๔. องค์การบริหารเทศกิจ (ICA) ของสหรัฐอเมริกาหรือ AID ใน ปัจจุบันให้ความหมายว่า "การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธีแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งราษฎร ในชุมชนนั้นรวมกันจัดวางแผนและลงมือกระทำการเอง กำหนดว่ากลุ่มของตนและแต่ละ บุคคลมีความต้องการอะไร และปัญหาที่ร่วมกันมีอะไรบ้าง แล้วจัดทำแผนการของกลุ่มและ ของเอกชนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ และความสามารถในการแก้ปัญหาเหล่านั้น โดย พยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ๆ ให้มากที่สุด และถ้าจำเป็นอาจจะขอความช่วยเหลือ ทั้งด้านบริการและวัสดุจากองค์การรัฐบาลและที่มีใช้ของรัฐบาลได้" (ไพรัตน์ เกษะรินทร์ ๒๕๑๖ : ๑๒)

๕. กันแฮม (DUNHAM ๑๙๗๓ : ๒๑) ให้ความหมายในหนังสือ " THE OUTLOOK FOR COMMUNITY DEVELOPMENT " ว่า "การพัฒนาชุมชนเป็นการ - รวมกำลังเพื่อดำเนินงานปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งเป็นปึกแผ่น และ ดำเนินงานไปในแนวทางที่ที่ต้องการ โดยอาศัยการรวมกำลังของราษฎรในชุมชนนั้นในการ ช่วยเหลือตนเองและร่วมมือกันดำเนินงาน โดยได้รับความช่วยเหลือทางวิชาการจาก หน่วยราชการหรือองค์การอาสาสมัครอื่น ๆ"

๖. เซาทอย (SOUTOY) ให้ความหมายว่า "การพัฒนาชุมชนเป็นส่วน - หนึ่งของกรรมวิธีทั้งหมดที่ใช้ในการสร้างความเจริญในท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนนั้น ประชาชนต้องรู้จักช่วยตนเอง ต้องรู้จักพิจารณาความต้องการที่แท้จริง แล้วพัฒนาให้ สอดคล้องกับลักษณะของสังคม วัฒนธรรมประเพณี และลักษณะอื่น ๆ ของชุมชนนั้น เป็น ส่วนรวม" (ไพรัตน์ เกษะรินทร์ ๒๕๑๖ : ๑๖)

ห้องสมุดวิชาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
พิษณุโลก

- ๒๑ -

ในประเทศไทยมีการให้ความหมายของการพัฒนาชุมชน ดังนี้

๑. นายปกรณ อังสุสิงห์ กล่าวว่า "การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งชักจูง และส่งเสริมประชาชนให้มีความรู้สึกระตือรือร้นสนใจที่จะเข้าร่วมมือดำเนินการปรับปรุงการทำมาหากิน และสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น" (เสถียร เหลืองอร่าม ๒๕๑๘ : ๗๒)

๒. ส่วนพัฒนาการท้องถิ่น กรมมหาดไทย ให้ความหมายว่า "การพัฒนาชุมชนหมายถึง ขบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือน ยั่วยุ และส่งเสริมประชาชนในชนบทให้เกิดความคิดริเริ่มและเข้าร่วมมือดำเนินการปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนและเสริมสร้างท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย" (เสถียร เหลืองอร่าม ๒๕๑๘ : ๗๓)

๓. สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์ (๒๕๐๙ : ๕๗) ให้ความหมายไว้ว่า "การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้โดยประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินงานเอง เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งทางค่านิยม และพัฒนาจิตใจ ให้เกิดความเจริญทั้งทางค่านิยม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมแก่ชุมชน และส่งผลถึงประเทศชาติส่วนรวม"

๔. ปรีชา กลิ่นรัตน์ (๒๕๒๐ : ๓๘๕) กล่าวว่า "การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และเป็นความริเริ่มของประชาชนเอง แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มก็ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มเพื่อให้กระบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง"

307. 14
1/174
9.2

94143

๕. กรมการพัฒนาชุมชน ได้ให้ความหมายไว้ว่า "การพัฒนาชุมชนเป็นการนำความร่วมมือระหว่างรัฐบาลกับประชาชนในระดับท้องถิ่น เพื่อฝึกฝนให้ประชาชนมีความคิดริเริ่มในการที่จะปรับปรุงชุมชน และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ทั้งนี้โดยอาศัยหลักการพยายามร่วมกันและช่วยเหลือตนเอง ขณะเดียวกันก็จะต้องมีการขอรับความช่วยเหลือจากกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยทำให้โครงการของชุมชนนั้นสามารถดำเนินการต่อไปได้" (ยูวันน์ วุฒิมณี ๒๕๒๖ : ๑๒)

การให้ความหมายของไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระยะ ๆ ในทรรศนะของผู้เขียนการพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งความรู้สึนึกคิดและการกระทำของประชาชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาทั้งครอบครัว การศึกษา อนามัย เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของชุมชน และประชาชนในชุมชนได้รับการแก้ไขปัญหาก็ได้รับการสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานทำให้ชีวิตมีคุณภาพ และส่งผลไปถึงความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงแก่สังคมประเทศชาติ

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายของปรัชญาไว้ว่า เป็นวิชาที่อาศัย "หลักแห่งความรู้และความจริง" เมื่อนำมารวมกับคำว่าการพัฒนาชุมชน เราจึงสามารถกำหนดความหมายของปรัชญาของการพัฒนาชุมชนได้ว่า หมายถึง "เนื้อหาวิชาที่ เกี่ยวข้องกับหลักแห่งความรู้และความจริงของการพัฒนาชุมชน"

พัฒนา บุนยรัตพันธุ์ กล่าวไว้ในหนังสือการสร้างพลังชุมชนโดยกระบวนการพัฒนาชุมชนว่า ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนมี ๕ ประการ ดังนี้คือ

๑. บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมและอย่างบุคคลมีเกียรติในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์

๒. บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิและสามารถที่จะกำหนดแบบแผนการดำเนินชีวิตของตนตามที่ตนเองต้องการ

๓. บุคคลแต่ละคนถ้ามีโอกาสแล้วย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ประพฤติปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้

๔. มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำ และความคิดใหม่ ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ ถ้าพลังที่ซ่อนเร้นเหล่านี้ได้รับการพัฒนา

๕. การพัฒนาพลัง และขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่ยังปรารถนา และมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ

กล่าวโดยสรุปปรัชญาของการพัฒนาชุมชนให้ความศรัทธา เชื่อมั่นในตัวบุคคลว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ (HUMAN RESOURCES) ที่มีความสำคัญที่สุดในการดำเนินงานทั้งปวง และเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ตามขีดความสามารถทางกายภาพของตน หากโอกาสอำนวยและมีผู้คอยชี้แนะที่ถูกต้อง และมนุษย์ทุกคนต้องการได้รับความยุติธรรมของสังคม (SOCIAL JUSTICE) ได้รับความสุขกายสบายใจ (SOCIAL SATISFACTION) และได้รับการยอมรับของสังคมด้วย (SOCIAL ACCEPTABILITY) ซึ่งปรัชญาที่กล่าวมานี้มองมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องพัฒนาตัวเอง พัฒนากลุ่ม พัฒนาสภาพแวดล้อมและสภาพชุมชน เพื่อให้เป็นชุมชนที่สมาชิกต้องการที่จะดำรงชีวิตร่วมกันอย่างผาสุกตลอดไป

แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน

แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนของไทยมีมานานแล้ว กระทรวงมหาดไทยได้สร้างคำขวัญด้านการบำบัดความทุกข์และการบำรุงความสุขให้กับชาวไทยทั้งประเทศ สิ่งแรกที่ทำคือ การบำบัดความทุกข์ ซึ่งต้องทราบปัญหาที่แท้จริงของประชาชนในชุมชนแล้วหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้หมดไปก่อน แล้วจึงเริ่มทำการบำรุงความสุขโดยวิธีแสวงหาความต้องการที่แท้จริงของประชาชน (FELT - NEEDS) แล้วหาวิธีการตอบสนองความต้องการนั้น ๆ แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนยังมองถึงขีดความสามารถของชุมชนและของรัฐบาลในการที่จะทำงานสร้างความเจริญให้กับชุมชน โดยคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรมนุษย์ว่า จะมีการระดมคนอย่างไร (HOW TO MOBILIZE) และการใช้ทรัพยากร - ธรรมชาติว่า จะนำมาใช้ได้อย่างไร (HOW TO UTILIZE) ซึ่งแนวความคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนมี ๕ ประการคือ

๑. ความร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน (PARTNERSHIP IN DEVELOPMENT)

แนวความคิดนี้มีความเชื่อเบื้องต้นว่า การพัฒนาที่ได้ผลดีที่สุดและถาวรที่สุดนั้น เกิดจากการพัฒนาพลังของชุมชนผสมผสานกับการสนับสนุนจากพลังการปกครองแห่งรัฐ ความร่วมมือระหว่างชุมชนและรัฐประกอบด้วยสาระสำคัญ ๒ ประการ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (LOCAL PARTICIPATION) และการสนับสนุนของรัฐ (GOVERNMENT CONTRIBUTION) ซึ่งทั้ง ๒ ประการจะรวมกันเป็นการกระทำส่วนรวมของชุมชน (COLLECTIVE ACTION) เพื่อให้การดำเนินโครงการพัฒนาเป็นไปโดยตลอดครบวงจรตั้งแต่ขั้นการเข้าร่วมวางแผนโครงการ ขั้นการดำเนินการ และการประเมินผลโครงการ โดยฝ่ายชุมชนร่วมเสียสละกำลังกาย แรงงาน วัสดุ เงิน หรือทรัพยากรอื่น ๆ และฝ่ายรัฐสนับสนุนวิชาการ วัสดุ หรืองบประมาณตามหลักเกณฑ์ และเหมาะสม ตลอดจนความสำคัญและความเร่งด่วนของโครงการด้วย

๒. ช่วยเหลือตนเอง (SELF - HELP) แนวความคิดนี้มีความเชื่อว่า ประชาชนที่ได้รับการพัฒนาแล้วสามารถช่วยตนเองได้ โดยไม่ต้องคอยพึ่งคนอื่นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งตรงกับหลักคำสอนของศาสนาพุทธในข้อที่ว่า "คนเป็นที่พึ่งแห่งตน" เพื่อให้แนวคิดนี้ สอดคล้องกับแนวความคิดแรก จึงต้องมีการสนับสนุนให้ประชาชนมีการช่วยเหลือตนเอง ซึ่ง เราจะพบได้จากทางฝ่ายรัฐส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักจัดการปกครองท้องถิ่นของตนเอง ตามระบอบประชาธิปไตย

๓. ความคิดริเริ่มของชุมชน (LOCAL INITIATIVE) เมื่อประชาชน ช่วยเหลือตนเองได้ ก็ต้องมี ความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อการพัฒนาในท้องถิ่นและสามารถแสดง ความคิดริเริ่มทำงานตามโครงการพัฒนาได้ แต่หากชุมชนใดประชาชนยังไม่เกิดความคิด - ริเริ่มก็เป็นหน้าที่ของฝ่ายรัฐต้องเข้าไปนำความคิด และกระตุ้นเตือนโดยใช้วิธีการให้ การศึกษาแก่ชุมชนเพื่อให้ประชาชนทราบความต้องการที่แท้จริง และลำดับปัญหาและความ - ต้องการตามความจำเป็นมากน้อยเพียงใด โดยการผสมผสานความต้องการของชุมชนเข้ากับ ความต้องการของรัฐให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๔. ความสมดุลย์ในการพัฒนา (BALANCED DEVELOPMENT) เริ่มจาก ความสมดุลย์ของความร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน กล่าวคือ ความต้องการของชุมชนนั้นต้อง ได้รับการบำบัดโดยอาศัยพลังความสามารถของชุมชนเองและได้รับการสนับสนุนตามขีด - ความสามารถของรัฐ และค่ามาก็ถึงจุดเน้นของการพัฒนาชุมชนที่จะต้องทำการพัฒนาทั้งด้าน รูปธรรม และนามธรรมให้ได้สัดส่วนกัน หรือการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน นักพัฒนาจึงต้องมองชุมชนอย่างเป็นระบบเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิต กิจกรรมการพัฒนาด้านมีความ - สำคัญ งานการพัฒนาชุมชนจึงมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมทั้ง ครอบคลุม การศึกษา อนามัย เศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนา งานพัฒนาชุมชนจึงต้องทำทุกด้านพร้อม ๆ กันไป

เพราะทุกเรื่องมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น นักพัฒนาจึงต้องรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี ไม่ไปทำงานทุกอย่าง เพราะจะเกิดการทำงานซ้ำซ้อนเกิดการเข้าใจผิดในการทำงาน และเกิดความขัดแย้ง และเกิดปัญหาในการทำงานพัฒนาชุมชน

๕. การพัฒนาในแง่ของกรรมวิธี (COMMUNITY DEVELOPMENT AS A PROCESS) การพัฒนาชุมชนมองในแง่ของกรรมวิธีนั้น หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาอย่างมีระบบและมีขั้นตอนโดยเฉพาะ โดยกิจกรรมนั้น ๆ เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไป เมื่อครบขั้นตอนของกรรมวิธีขั้นหนึ่งแล้ว ก็จะนำไปสู่การเริ่มต้นของกรรมวิธีในกิจกรรมอื่นต่อไป ซึ่งขั้นตอนของกรรมวิธีพัฒนาชุมชน เริ่มต้นจากการศึกษาและสำรวจสภาพชุมชน

ขั้นที่สอง ได้แก่ การพิจารณาขีดความสามารถของชุมชนที่มีอยู่ ขั้นที่สาม นักพัฒนาช่วยชุมชนให้สามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการ ขั้นที่สี่จะเป็นการวางแผนการพัฒนาโดยยึดหลักข้อเท็จจริงที่ได้ศึกษา ขั้นที่ห้าจะเป็นการดำเนินการตามแผน และขั้นสุดท้ายจะเป็นการประเมินผลกิจกรรมที่ได้กระทำไป ซึ่งกรรมวิธีการพัฒนาชุมชนให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ และความสามารถของบุคคลจากสถานการณ์หนึ่งไปสู่อีกสถานการณ์หนึ่ง เช่น เกมเลือกผู้นำโดยยึดถือเกณฑ์อาวุโสมาเป็นเลือกโดยการยึดเกณฑ์ความสามารถ หรือเกมสมาชิกกลุ่มมาประชุมบ่อยมาเป็นสมาชิกกลุ่มมาประชุมพร้อมเพียงกัน กรรมวิธีการพัฒนาชุมชนจึงเป็นความมุ่งมั่นอย่างมีแผน และมีระบบที่จะช่วยให้บุคคลบรรลุถึงทรรศนะและศรัทธา ตลอดจนขีดความสามารถที่จำเป็น เพื่อที่จะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ในเมื่อบุคคลมีความสามารถเพียงพอ

๖. การพัฒนาในแง่ของวิธีการ (COMMUNITY DEVELOPMENT AS A METHOD) แนวความคิดนี้ การพัฒนาชุมชนจะมีความหมายไปในลักษณะที่เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ (MEANS TO AN END) ตามที่ผู้นำวิธีการพัฒนาชุมชนมาใช้เป็นผู้กำหนดขึ้นมา เช่น การพัฒนาชุมชนในประเทศไทย ก็เป็นวิธีการหรือมาตรการอันหนึ่งของรัฐที่จะลดความขัดแย้งระหว่างประชาชนต่อประชาชน และประชาชนต่อรัฐส่งเสริมการครองชีพของชาวชนบท ส่งเสริมความสามารถในการทำงานร่วมกัน และส่งเสริมให้ประชาชนมีความพึงพอใจและเชื่อมั่นในตนเองตามนโยบาย ๔ ประการ ของโครงการพัฒนาชุมชนของประเทศไทย เป็นต้น แนวความคิดนี้ ความสำคัญของการพัฒนาชุมชนจะมุ่งไปอยู่ที่ความสำเร็จของผลงานตามที่ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ แต่ทั้งนี้ก็ต้องเป็นไปตามกรรมวิธีการพัฒนาชุมชนทั้งที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้น

๗. การพัฒนาในแง่ของโครงการ (COMMUNITY DEVELOPMENT AS A PROGRAM) ตามแนวความคิดนี้การพัฒนาชุมชนได้แก่ โครงการเฉพาะกิจกรรมต่าง ๆ ที่แยกออกมาจากการตีความหมายการพัฒนาชุมชนว่า เป็นเครื่องมือหรือวิธีการ เมื่อการพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะนำไปสู่จุดหมายนั้นอีกขั้นหนึ่ง การดำเนินงานตามโครงการก็ต้องเป็นไปตามขั้นตอน วิธีการทำงานที่ได้รับการกำหนดขึ้นมาอย่างแน่นอนแล้ว จุดเน้นของโครงการพัฒนาชุมชนจึงอยู่ที่การบรรลุถึงความสำเร็จตามโครงการเฉพาะกิจกรรม ซึ่งสามารถวัดผลและรายงานเป็นข้อมูลตัวเลขได้มากกว่าจะเน้นในเรื่องวิธีการทำงานและตัวคนเหมือนอย่างเช่น กรรมวิธีการพัฒนาชุมชน โครงการพัฒนาชุมชนจะปรากฏในรูปของแผน - การพัฒนา เช่น แผนพัฒนา ๕ ปี แผนพัฒนาประจำปี หรือแผนพัฒนาเฉพาะกิจกรรม งานพัฒนาชุมชนในลักษณะนี้จึงต้องอาศัยความรู้เฉพาะด้านที่ผูกพันกับชีวิตของบุคคล เช่น การเกษตร การอุตสาหกรรม การอนามัย และอื่น ๆ สำหรับประเทศไทยมีโครงการหลัก ๑๒ โครงการ เพื่อเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่จุดหมายของกรรมวิธีการพัฒนาชุมชนที่กำหนดไว้

การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นโครงการจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ
คือ

๑. มีโครงการที่ได้รับการวางแผนอย่างดี (PLANNING)
๒. มีการส่งเสริมการช่วยเหลือตนเองของประชาชน (SELF -
CONFIDENCE)
๓. มีการสนับสนุนทางเทคนิค (TECHNICAL SUPPORT)

ตัวบุคคล และวัสดุ

๔. มีการประสานงานระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ ในการช่วยเหลือ
ชุมชน (COORDINATION OF AGENCIES CONCERNED)

๕. การพัฒนาในแง่ของขบวนการ (COMMUNITY DEVELOPMENT AS A
MOVEMENT) แนวความคิดในเรื่องขบวนการพัฒนาชุมชนนั้นเปรียบเสมือนเป็นการรณรงค์
หรือต่อสู้ของมวลชน เพื่อปฏิรูปสภาพความเป็นอยู่ที่ประชาชนมีความไม่พอใจอย่างรุนแรง
และการเข้าร่วมในขบวนการนั้นเกิดจากมีแรงคล้อยใจอย่างแรงกล้า (EMOTIONAL
DYNAMIC) ที่ต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และผู้มาเข้าร่วมขบวนการนี้ต้องมี
ความเชื่อและศรัทธาอย่างแน่วแน่ว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง จึงทำให้ประชาชนไม่มีความ
ลังเล ใจและพร้อมที่จะเสียสละทุกอย่างเพื่อให้อุดมการณ์ของตนสำเร็จขึ้นมา ขบวนการ
พัฒนาชุมชน จึงต้องมีการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและมีอารมณ์รุนแรง
(EMOTIONAL CHARGE) อย่างที่นักพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนาต้องการให้มีการปฏิรูป
ในชนบท เพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคม และให้ชาวชนบทเป็นอิสระจากวัฏจักรแห่ง
ปัญหาของความยากจน ความไม่รู้และโรคภัยไข้เจ็บ

๘. ความต้องการของชุมชน (THE CONCEPT OF FELT - NEEDS)

ปัญหาและความต้องการของชุมชนเกิดจากวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนสภาพแวดล้อมของชุมชนเอง และเราจะพบว่าความต้องการของชุมชนในแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน เช่น ในชุมชนดั้งเดิมที่มีการติดต่อกับภายนอกไม่มาก ความต้องการของชุมชนก็จะเน้นหนักในเรื่องการบริโภค (CONSUMPTION - ORIENTED) แต่ในชุมชนที่มีความเจริญมากขึ้น มีการติดต่อกับชุมชนอื่นที่เจริญกว่าความต้องการของชุมชนจะเน้นหนักในเรื่องการพัฒนา (DEVELOPMENT - ORIENTED) ดังนั้นความต้องการของชุมชนจึงต้องมีลักษณะที่ยืดหยุ่น เคลื่อนไหว และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปด้วย อีกประการหนึ่ง ความต้องการที่แท้จริงของชุมชนอาจไม่ใช่แนวทางที่ดีที่สุดในการคัดเลือกเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน หรือความต้องการที่แท้จริงของชุมชนอาจจะไม่เหมือนกับความต้องการที่แท้จริงของประเทศชาติ แต่อาจกลมกลืนกันได้เหมาะสมในบางโอกาส ดังนั้นนโยบายที่พึงประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงชุมชนชนบท จึงให้ความสำคัญอันดับแรกแก่ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ซึ่งเมื่อได้รับการปฏิบัติให้สำเร็จจะช่วยเพิ่มพูนผลประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติส่วนรวม และเป็นการเสริมสร้างให้เกิดความตระหนักแก่ทุกฝ่ายว่า ความต้องการที่แท้จริงของชุมชนและของประเทศนั้น มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของประชาชนในชุมชนที่ต้องรู้จักค้นหาให้พบความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โดยไม่ต้องถูกคนนอกชุมชนเป็นผู้กำหนดให้ แม้ว่าจะต้องใช้เวลาศึกษาค้นหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชนเป็นเวลานาน และทำให้อัตราการของการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนนั้นเกิดขึ้นอย่างเชื่องช้า แต่ก็จะเป็นไปในลักษณะถาวร

ในชุมชนหนึ่ง ๆ ใ้มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสำหรับสมาชิกในชุมชนดังต่อไปนี้ (ดิเรก ก้อนกลีบ ๒๕๒๕ : ๕๕ - ๖๑)

๑. การจัดบริการขั้นต้น (PRIMARY SERVICES) เช่น สถานเอนามัยหรือสถานพยาบาล โรงเรียนและสถาบันทางศาสนา

๒. การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น (ESSENTIAL) การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นขึ้นอยู่กับประเภทและความเจริญของชุมชน เช่น ถนน แหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ สถานพักผ่อนหย่อนใจ สนามกีฬา ฯลฯ

๓. การจัดหน่วยการปกครองท้องถิ่น (LOCAL ADMINISTRATIVE) หน่วยการปกครองท้องถิ่นจะทำหน้าที่ในการจัดระเบียบของชุมชนเป็นตัวแทนของสมาชิกในชุมชนที่จะตัดสินใจในการกระทำ หรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน หมู่บ้านในชนบทของไทยมีการดำเนินงานในรูปคณะกรรมการที่สังกัดกระทรวง - มหาคไทย และอีกหลาย ๆ กระทรวง นับสืบคณะ ทำให้การตัดสินใจในหมู่บ้านกระจายไปโดยคณะกรรมการที่เป็นบุคคลคณะต่าง ๆ นับเป็นจุดอ่อนในการพัฒนาชุมชน ปัจจุบันได้มีการปรับปรุงให้มีคณะกรรมการหมู่บ้านชุดเดียวทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสมาชิกในชุมชน อันนับเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่สมบูรณ์แบบได้

๔. การรักษาดูมครองสวัสดิภาพของสมาชิกทั้งทางร่างกายและทรัพย์สิน (SOCIAL CONTROLS) การจัดให้มีเวรยามของหมู่บ้านไว้ป้องกันโจรภัย หรือจัดอาสาสมัครรักษาถิ่นแดน ซึ่งกลุ่มอาสาสมัครดังกล่าวขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของผู้นำในหมู่บ้าน

๕. การรักษาความสงบเรียบร้อย (MAINTENANCE OF ORDER) ชุมชนจะต้องส่งเสริมธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษสร้างสมมาแต่อดีต และอาจมีการสร้างข้อกำหนดกฎเกณฑ์เฉพาะชุมชนขึ้นมาใช้เพื่อให้สมาชิกถือเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน

๖. การสร้างสรรค์ปลูกฝังคุณค่าให้สมาชิกเพื่อให้เกิดความภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (MEANING AND MOTIVATION) สมาชิกภายในชุมชนต้องมีความภูมิใจและรู้จักคุณค่าของตนที่เกิดมาในชุมชนนั้น ๆ การจัดกิจกรรมตลอดจนพิธีการต่าง ๆ ตามโอกาสเพื่อให้สมาชิกทุกคนเกิดพระศนะที่ถูกต้อง สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในตนเองและต่อบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน เช่น งานวันกตัญญู งานวันเด็ก งานวันครู ฯลฯ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวมีความสำคัญมาก ที่จะช่วยสนับสนุนการรวมพลังทำให้การทำหน้าที่อื่น ๆ เกิดความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

อุดมการณ์ของการพัฒนาชุมชน

อุดมการณ์ เป็นแนวความคิดของบุคคลที่ศึกษาจนค้นพบสภาพความจริงของสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม จนเกิดเป็นความเชื่อและความศรัทธาอันแน่วแน่ที่บุคคลใช้เป็นหลักยึดในการปฏิบัติตน หรือปฏิบัติงาน อุดมการณ์อาจเกิดขึ้นทั้งกับบุคคล กลุ่มคน องค์กร หรือของสังคมประเทศชาติก็ได้ เพื่อเป็นส่วนสำคัญในการรักษาความมั่นคงของบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือสังคมประเทศชาติ

อุดมการณ์ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชนทั้งอดีตและปัจจุบันได้ให้ไว้มีดังต่อไปนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, คณะทำงานจัดทำเอกสารการพัฒนาชุมชน ๒๕๓๐ : ๑๕)

นายสาย หุตะเจริญ (พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๑๒)

"รักษานมท อุดมคติ ประสานงาน คืออุดมการณ์ของงานพัฒนาชุมชน"

นายประสงค์ อิศรภักดี (พ.ศ. ๒๕๑๒ - ๒๕๑๔)

" การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการนำความเปลี่ยนแปลงไปสู่ชุมชนให้เจริญโดยอาศัยความร่วมมือของประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเป็นหลักสำคัญ"

นายพจน์ บุญศรีพันธุ์ (พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๕๔๔)

"สร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน"

นายนิติ ไชยกุล (พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๕๒๒)

"ขยัน เชื้อมัน ประสานงาน คือคุณการณของงานพัฒนาชุมชน"

ร.ศ.ท.ระคม มหาศรานนท์ (พ.ศ. ๒๕๒๒ - ๒๕๒๖)

"เสียสละ มานะ ขอดทน ร่วมมือช่วยเหลือเพื่อสร้างสรรคคุณภาพของ
คนทั้งจากองค์กรเอกชน ราษฎร และราชการ คือคุณการณของงานพัฒนาชุมชน"

นายสุวนัย ทองนพ (พ.ศ. ๒๕๒๖ - ปัจจุบัน)

"สร้างพลังหมู่บ้าน ใช้พลังหมู่บ้านในการพัฒนาหมู่บ้าน"

ดังนั้นคุณการณของการพัฒนาชุมชนของประเทศไทยจึงได้แก่ การสร้าง
พลังชุมชนและใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน และคุณการณพัฒนาชุมชนยังมีส่วนช่วยกำหนด
ทิศทางอันแนชัดในการพัฒนาชุมชนแก่เจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย และประชาชนชาวชนบทไม่ให้เกิด
ความสับสน และสามารถสนับสนุนงานการพัฒนาชุมชน เพราะคุณการณไม่ใช่เรื่องเพ้อฝัน
แต่เป็นความใฝ่ฝันอันสูงสุด และพยายามสร้างระบบการทำงานเพื่อให้บรรลุถึงซึ่งคุณการณ
ที่ได้ตั้งไว้ ดังที่ กมล สมวิเชียร ได้ให้คำนิยาม คำว่าคุณการณไว้ว่า "เป็นระบบ
ความคิดที่มีแบบแผน ก่อให้เกิดแรงคลีใจให้กระทำ หรือถกเถียงกระทำในอันที่จะบรรลุซึ่ง
สภาพอันคิเลิศจนนั้น"

คุณการณของการพัฒนาชุมชนมีส่วนช่วยส่งเสริมการปกครองตนเองตาม
ระบบประชาธิปไตยของประเทศไทย ที่กล่าวเช่นนี้เพราะ ในแต่ละชุมชนต่างมีกลุ่มคนที่เป็น
กลุ่มพลัง หากเรามีการจัดระบบการใช้พลังอำนาจของชุมชนเหมือนการเลือกตัวแทนตาม
ระบบประชาธิปไตย ซึ่งสถาบันตัวแทนของชุมชนก็คือ คณะกรรมการหมู่บ้านและ

คณะกรรมการสภาตำบล ที่เป็นองค์กรผู้ใช้พลังชุมชนให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน และได้มีการหาแนวทางในการป้องกันให้ระบบตัวแทนใช้พลังอย่างไม่เป็นธรรมหรือไม่เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม จึงหาทางกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อเป็นการป้องกันและส่งเสริมให้หน่วยตัวแทนใช้อำนาจอย่างเป็นธรรม เช่น สมาชิกตัวแทนแต่ละคนต้องเป็นตัวแทนของชุมชนทุกฝ่าย (กรรมการหมู่บ้านมาจากผู้นำ ๗ ประเภท) นอกจากนี้สมาชิกตัวแทนจะหมดจากสมาชิกภาพตามวาระทุก ๕ ปี หากสมาชิกตัวแทนปฏิบัติหน้าที่ไม่เป็นธรรม ประชาชนก็จะไม่เลือกให้มาใช้อำนาจอีกต่อไป ส่วนการส่งเสริมนั้นก็จัดทำในรูปของโครงการและแผนงาน ตามระบบการดำเนินงานโครงการการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ดังนั้นการดำเนินงานพัฒนาชุมชนยุคเริ่มจึงต้องอาศัยการดำเนินงานเพื่อให้ประชาชนได้ช่วยกันสร้างสรรค์ประชาธิปไตยในชุมชนขึ้นมาก่อน แล้วจึงจะได้รับผลจากการสร้างสรรค์นั้นที่เราเรียกว่าสิทธิคามระบอบ - ประชาธิปไตยในภายหลัง เพื่อที่จะปฏิบัติหน้าที่สร้างสรรค์ประชาธิปไตยสืบต่อไป

หลักการพัฒนาชุมชน

แมคเทน (BATTEN) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาชุมชน คือ การทำงานกับประชาชน มีใจทำให้ประชาชน เพราะฉะนั้นโครงการหรือกิจกรรมใด ๆ ที่จะดำเนินงานในชุมชนนั้นจะต้องเป็นโครงการที่มาจากกรริเริ่มของประชาชน ประชาชนเป็นเจ้าของบทบาทของนักพัฒนาคือ เป็นผู้กระตุ้นและชี้้นำให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่มในการแก้ไขปัญหาหรือหาทางสนองความต้องการของประชาชนแล้วร่วมกันทำงานตามที่คิดขึ้นมา การเข้าไปทำงานกับประชาชนในลักษณะนี้ นักพัฒนาจะต้องสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ ทำหน้าที่เป็นที่เชื่อถือของประชาชนในชุมชน และต้องทำงานอย่างมีหลักฐานจึงจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

หลักการพัฒนาชุมชน ๑๐ ประการ

องค์การสหประชาชาติได้เสนอหลัก ๑๐ ประการในการดำเนินงาน
การพัฒนาชุมชน อันประกอบด้วยหลักโครงการสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน
เป็นโครงการอเนกประสงค์ การเปลี่ยนเจตคติของประชาชน ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
ในโครงการการแสวงหาและพัฒนาผู้นำชุมชน เปิดโอกาสให้สตรีและเยาวชนเข้ามามี
ส่วนร่วมในโครงการ รัฐบาลเตรียมจัดบริการสนับสนุนให้พร้อมเพียง มีการจัดวาง -
แผนงานอย่างเป็นระบบตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่นและจัดระบบการบริหารงานให้เกิด
ความคล่องตัว มีการสนับสนุนให้องค์การเอกชนและอาสาสมัครทั้งระดับท้องถิ่น ระดับชาติ
และนานาชาติเข้ามามีส่วนร่วมด้วย และต้องมีการวางแผนดำเนินงานให้เกิดความเจริญ
พร้อมกันไปทุก ๆ ส่วนของประเทศ นอกจากนี้หลัก ๑๐ ประการขององค์การสหประชาชาติ
แล้วยังได้มีการเสนอหลักการ ๗ ประการของการพัฒนาชุมชน อันประกอบด้วย หลัก
ความร่วมมือของประชาชน หลักการแสวงหาผู้นำ หลักการทำงานกับกลุ่ม หลักการสมทบ
หลักการประสานงาน หลักการรับผิดชอบร่วมกันและหลักการขยายผลงานการพัฒนา

หลักการพัฒนาชุมชนจึงเป็นสิ่งที่ประชาชนเป็นผู้ริเริ่ม เป็นผู้ปฏิบัติ และ
เป็นผู้ขยายระบบการปฏิบัติไปสู่ชุมชนอื่น ๆ ได้ ผู้เขียนขอเสนอหลักการพัฒนาชุมชนสำหรับ
ประเทศไทยไว้ ๑๐ ประการดังนี้

๑. การดำเนินงานสอดคล้องกับนโยบายของชาติ การจัดทำแผนงานหรือ
โครงการใด ๆ จะต้องให้เป็นไปตามแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และ
สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสมอ
๒. ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชนเป็นหลัก ธรรมเนียมประเพณี และ
วัฒนธรรมในท้องถิ่นหากได้รับการส่งเสริมและสนับสนุน จะทำให้มีบทบาทช่วยงานการพัฒนา -

ชุมชนมากยิ่งขึ้น และพยายามหลีกเลี่ยงการกระทำที่ขัดต่อธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น หากมองเห็นว่าประเพณีบางอย่างขัดขวางการพัฒนาก็ไม่ควรไปตำหนิโดยตรง แต่ควรชี้แนะ สอนแนะโดยใช้เหตุผลประกอบ เพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น

๓. หลักการประสานงาน งานพัฒนาชุมชนไม่ใช่งานของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นงานที่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบทุกหน่วยงาน และนักพัฒนา ก็ไม่ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญในทุก ๆ ด้าน การดำเนินงานโดยใช้หลักการประสานงาน จึงจะทำให้งานพัฒนาชุมชนประสบผลสำเร็จ

๔. หลักประชาธิปไตย การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจะเริ่มต้นจากการประชุมปรึกษาหารือกัน ร่วมกันคิดว่าจะทำอะไร เมื่อตกลงกันแล้วก็จะร่วมกันทำโดยมอบหมายงานให้แต่ละคนได้รับนิชอบร่วมกัน งานจะมาจากตัวประชาชนในชุมชนเอง ไม่ใช่มาจากถูกสั่งให้กระทำ ดังนั้นนักพัฒนาจึงไม่ใช่วิธีการออกคำสั่ง แต่จะให้การศึกษาศักชวนชี้แนะให้ชาวบ้านเห็นปัญหาและร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา โดยความสมัครใจของชาวบ้านเอง

๕. หลักการใช้ทรัพยากรชุมชนให้มากที่สุด นักพัฒนาต้องชี้แนะสอนแนะให้ประชาชนในชุมชนมองเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนในรูปของทรัพยากร และนำเอาสิ่งเหล่านั้นมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือแปรรูปให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด คำว่าทรัพยากรชุมชน หมายถึง ทุกสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ตัวบุคคล ป่าไม้ แหล่งน้ำ แร่ธาตุ สิ่งของกลุ่ม และสถาบันในชุมชน เป็นต้น

๖. การพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชนไปพร้อมกัน การพัฒนานั้นเราทำเพียง ๒ ด้านคือ ด้านวัตถุ และด้านจิตใจ ด้านวัตถุหมายถึง สภาพแวดล้อมที่เป็นวัตถุ เช่น ถนน สะพาน บ้าน โรงเรียน สถานีอนามัย วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ เมื่อสภาพแวดล้อม

เจริญก้าวหน้าแล้ว ไม่ได้หมายความว่า สภาพจิตใจของคนจะเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย จึงต้องมีการส่งเสริมด้านจิตใจให้เกิดการพัฒนาควบคู่กัน เช่น การให้การศึกษา การส่งเสริมอาชีพ การส่งเสริมธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม พร้อมกันไปด้วย

๗. หลักการทำงานกับกลุ่มผู้นำก่อน ผู้นำในท้องถิ่นเป็นผู้ที่ประชาชนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ เมื่อผู้นำชุมชนพูดหรือทำอะไรประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนเห็นชอบด้วย ปัญหาที่เกิดความขัดแย้งหรือขาดความร่วมมือ ก็จะลดน้อยลงหรือหมดไป

๘. หลักการทำงานกับประชาชน การทำงานกับประชาชนจะต้องคำนึงถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ ปัญหาและความต้องการอะไรบ้างที่เป็นปัญหาและความต้องการรีบด่วนที่จะต้องแก้ไขและให้การตอบสนอง สิ่งเหล่านี้จะต้องยึดประชาชนเป็นสำคัญ การแก้ไขปัญหาก็จะตรงจุด

๙. การดำเนินงานจะต้องค่อยเป็นค่อยไป การพัฒนาชุมชนต้องการเปลี่ยนทรศนะของคนในชุมชนไปในแนวทางพัฒนา และพัฒนาค้นสภาพแวดล้อมทางวัตถุไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้น การดำเนินงานตามโครงการ จึงต้องเตรียมประชาชนให้พร้อม หากไม่เช่นนั้นแล้ว ทำงานกันอย่างเร่งรีบ ประชาชนจะไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรทำให้ผลของการพัฒนาไม่สมบูรณ์ การดำเนินงานการพัฒนาชุมชนจึงต้องทำแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยเลือกทำในชุมชนที่พร้อมกว่าก่อน

๑๐. การปลูกฝังความเชื่อมั่นในตนเองให้กับประชาชน ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นพลังสำคัญที่จะช่วยให้งานพัฒนาชุมชนสำเร็จลงได้ แม้ว่าจะงานนั้นจะยากลำบากเพียงใดก็ตามหากประชาชนมีความมั่นใจ และเชื่อในความสามารถของคนที่มืออยู่แล้ว การดำเนินงานพัฒนาชุมชนก็จะสำเร็จได้โดยไม่ต้องยากนัก

หลักการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชนได้ประยุกต์หลักการดำเนินงานพัฒนาโดยทั่ว ๆ ไป เพื่อให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนยึดถือและนำไปปฏิบัติเป็นหลักใหญ่ ๔ ประการ เรียกว่าหลัก ๔ ป. คือ ประชาชน ประชาธิปไตย ประสานงาน และประหยัด (ครั้งแรก ก่อนกลีบ ๒๕๒๕ : ๕๕)

๑. ประชาชน (PEOPLE ORIENTED) ในการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่ทุกคนจะต้อง

๑.๑ ทำงานกับประชาชน

๑.๒ พัฒนาเจตคติของประชาชนทุกเพศทุกวัยโดยการเพิ่มพูนทักษะ

๑.๓ พิจารณาสภาวการณ์และปัญหาของชุมชนและประชาชนเป็นหลักในการเริ่มงาน

๒. ประชาธิปไตย (DEMOCRACY ORIENTED) ในการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่ทุกคนจะต้อง

๒.๑ ทำงานในรูปคณะกรรมการ ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนในท้องถิ่น ในระดับหมู่บ้าน ตำบล

๒.๒ สนับสนุนให้ประชาชนรวมกลุ่มกัน ริเริ่มโครงการและกิจกรรม เพื่อปรับปรุงท้องถิ่นด้วยตนเอง

๒.๓ อาศัยหลักการเข้าถึงประชาชนในการทำงานและร่วมงานกับ ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนในรูปกลุ่ม

๓. ประสานงาน (CO - ORDINATION ORIENTED) ในการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่ทุกคนต้อง

๓.๑ ร่วมมือประสานงานกับทุกหน่วยงานองค์การทั้งของรัฐบาลและ เอกชน

๓.๒ ชักนำบริการของนักวิชาการไปสู่ประชาชนและกระตุ้นให้ประชาชน
ไปหานักวิชาการเพื่อรับบริการตามความต้องการและ เหมาะสม

๓.๓ พัฒนาการจะเป็นผู้เชื่อมประสานงานระหว่างนักวิชาการกับประชาชน

๔. ประหยัด (ECONOMY ORIENTED) ในการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่ทุก

คนจะต้อง

๔.๑ ให้ประชาชนช่วยตัวเองเป็นหลัก รัฐบาลช่วยเหลือในสิ่งซึ่งเกิน
ความสามารถของประชาชนเท่านั้น

๔.๒ ในการจัดทำโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ พยายามนำทรัพยากรใน
ท้องถิ่นทั้งในด้านการกำลังคนและวัสดุมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

๔.๓ ทุกฝ่ายร่วมกันคิดและวางแผนการปฏิบัติงานตามโครงการไว้
ล่วงหน้าจึงประหยัดแรงงาน เวลา วัสดุ อุปกรณ์ และ
ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

การดำเนินงานพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชนได้วางแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ซึ่ง
ประกอบด้วย จุดมุ่ง วิถีการ และแนวทางปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

๑. จุดมุ่ง เพื่อมุ่งพัฒนาให้หมู่บ้านในชนบทเป็นที่อยู่ร่วมกันของชาวบ้านที่
เข้าต้องการ อยู่กันด้วยความผาสุกตลอดไป

๒. วิถีการ เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งดังกล่าว กรมการพัฒนาชุมชนได้ใช้วิธีการ-
สร้างพลังของหมู่บ้าน เพื่อนำพลังดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาชุมชน พลังที่สำคัญที่มุ่งให้เกิดขึ้น
ในหมู่บ้านชนบท ได้แก่

๒.๑ พลังความคิดของชาวบ้าน

๒.๒ พลังการทำงานของชาวบ้าน

๒.๓ พลังการรวมตัวเองของชาวบ้าน

๒.๑ การสร้างพลังความคิดที่ถูกต้องให้กับชาวบ้าน

การพัฒนาชุมชนมุ่งที่จะพัฒนาคนให้มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง เป็นความคิดที่สมเหตุสมผล และเชื่อมั่นในความคิดของตนเองอันจะนำไปสู่การคิดที่ถูกต้องให้กับประชาชนหรือกลุ่มชนเพื่อเป็นแรงผลักดันให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงชุมชนไปในทิศทางที่ต้องการ การพัฒนาชุมชนได้ยึดถือหลักการนำความคิดมวลชนในทิศทางที่ถูกต้อง ๔ ทางด้วยกันคือ

๒.๑.๑ ถูกต้องตามนโยบายแห่งรัฐ หมายถึง แนวทางการเมืองย่อมเป็นข้อกำหนดทิศทางในการพัฒนาให้เหมาะสมตามสภาพท้องถิ่น กลุ่มชน หรือสถานการณ์ของบ้านเมือง ในฐานะที่เป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของประเทศชาติ จึงจำเป็นต้องเข้าใจแนวนโยบายแห่งรัฐ เพื่อการเปลี่ยนแปลงจะได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๒.๑.๒ ถูกต้องตามทฤษฎีและวิชาการ หมายถึง การนำทฤษฎีและวิชาการมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพความเป็นจริง หรือสภาพของสิ่งแวดล้อม แล้วจะแปลงรูปออกมาเป็นแนวทางการปฏิบัติที่เลือกแล้วว่าเหมาะสมมากที่สุด

๒.๑.๓ ถูกต้องตามสาเหตุ หมายถึง การดำเนินการแก้ไขต่าง ๆ จะต้องแสวงหาสาเหตุแห่งปัญหาให้ถูกต้อง เพราะหากหาสาเหตุที่ถูกต้องไม่ได้ ก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาคืบคลานได้ทั้งหมด หรือเป็นการก่อให้เกิดปัญหาใหม่ขึ้น ดังนั้นความคิดในการดำเนินการทั้งหมดต้องศึกษาในพบสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไข

ห้องสมุดวิทยาลัยครูพิบูลสงคราม
พิษณุโลก

- ๔๑ -

๒.๑.๔ ถูกต้องตามขีดความสามารถ ความคิดที่ถูกต้องจะเกิดขึ้นได้ เมื่อผู้ปฏิบัติขีดความสามารถของตน รวมไปถึงกลุ่มชน หมู่บ้าน ตำบล คณะกรรมการ จนถึงสังคมประเทศชาติ การคิดทำอะไรหากเกินขีดความสามารถที่มีอยู่ หรือยังไม่รู้ขีดความสามารถ ก็จะเกิดความไม่ถูกต้อง ไม่ประสบความสำเร็จ จะขยายผลการดำเนินงานก็ไม่ได้ บางครั้งอาจเกิดความเสียหายอีกด้วย การปฏิบัติงานที่ไม่เป็นไปตามขีดความสามารถ จึงนับว่าเป็นความคิดที่ผิด และเป็นความคิดในรูปของความเพ้อฝัน

แนวทางทั้ง ๔ ประการจึงเป็นเครื่องมือวินิจฉัยตรวจสอบว่าเป็นความคิดที่ถูกต้องหรือไม่ และเป็นแนวทางการทำงานให้ได้ผลสำเร็จ

๒.๒ การสร้างพลังการทำงานของชาวบ้าน

เมื่อประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง ประชาชนก็จะมีควมรับผิดชอบต่อการกระทำตามขีดความสามารถของตนเอง ซึ่งความรับผิดชอบของบุคคลจะสามารถรวมเป็นพลังในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถประสบผลสำเร็จได้ แต่เมื่อเกิดปัญหาในการทำงาน การรวมพลังเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาค้าง ๆ ก็จะเกิดขึ้น และเมื่อการรวมพลังประสบผลสำเร็จ ความคิดที่จะทำกิจกรรมอื่น ๆ ก็จะเกิดตามมาโดยมีพื้นฐานของความคิดที่ถูกต้องเป็นแนวทางทำให้เกิดการกระทำที่ถูกต้องเป็นวงจรของพลังที่จะสนับสนุนกันตลอดไป

๒.๓ การสร้างพลังการรวมตัวของชาวบ้าน

การรวมตัวของกลุ่มคนภายในหมู่บ้านในรูปกลุ่มชนรรมชาติ หรือในรูปขององค์กรประชาชน เพื่อให้เกิดพลังความคิดที่จะนำไปสู่พลังการกระทำที่เป็นผลสำเร็จ และสะท้อนไปสู่พลังของการจัดแจงที่เข้มแข็งของคนภายในหมู่บ้าน เพื่อการเคลื่อนไหวผลักดันให้

เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นในตำบล
หมู่บ้านชนบทต่อไป

พลังทั้งสามจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเจริญให้กับประเทศ การจัด
ระบบหมู่บ้านเมืองคํประกอบที่สำคัญ ๓ ประการคือ บริเวณที่มีคนอยู่ คน และสถานการณ์
ในหมู่บ้าน (ที่จะเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเกิดกิจกรรมในหมู่บ้านขึ้นได้)
องค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ได้แก่ คนที่อยู่ร่วมกันในหมู่บ้าน และเชื่อว่าพลังทั้งสามในหมู่บ้านจะ
ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนขึ้นได้

๓. แนวทางปฏิบัติ

ดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาชุมชนระดับตำบล ๕ แผนงาน (ศึกษา
รายละเอียดในตอนที่ ๖)

สรุป สังคมมนุษย์มีการพัฒนาทุกยุคทุกสมัย แต่การพัฒนาหยุดนิ่งเกิดจาก
การรวมพลังของกลุ่มทำให้ผลการพัฒนามีคุณค่าสูงกว่ายุคก่อน ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒
การพัฒนาชุมชนได้ขยายตัวไปสู่ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายเพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนา
ประเทศ การพัฒนาชุมชนมีการให้ความหมายไว้มากมาย กล่าวโดยย่อได้ว่า เป็นกระบวนการ
ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งความรู้สึกรู้จักคิดและการกระทำของประชาชน อันจะนำไปสู่
การพัฒนาครอบครัว การศึกษา อนามัย เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม
ของชุมชน และประชาชนในชุมชนได้รับการแก้ไข้ปัญหาและได้รับการตอบสนองความต้องการ
ขั้นพื้นฐานทำให้ชีวิตมีคุณภาพ และส่งผลไปถึงความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงแก่สังคม
ประเทศชาติ ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน ให้ความศรัทธาเชื่อมั่นในตัวบุคคลว่าเป็นทรัพยากร
มนุษย์ที่มีความสำคัญที่สุดในการดำเนินงานทั้งหมด และมนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาได้ตามขีด -

ความสามารถหากมีโอกาสและมีการชี้แนะที่ถูกต้อง บุคคลเกิดความต้องการความยุติธรรม ความสุขกาย สุขใจ และได้รับการยอมรับในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนคือ การบำบัดทุกข์และบำรุงสุขของประชาชน ซึ่งจะเกิดจากความร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน ให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองและรู้จักมีความคิดริเริ่ม พัฒนาคนและสิ่งแวดล้อมพร้อม ๆ กัน เป็นการพัฒนาอย่างมีระบบและมีขั้นตอน และมีอุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางโดยเฉพาะ และมีโครงการเฉพาะกิจกรรมในรูปแบบงานพัฒนา และมีการรณรงค์เพื่อสร้างแรงคลี่ใจให้ร่วมพัฒนา โดยยึดความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นของแต่ละชุมชนเป็นเบื้องต้น อุดมการณ์ของการพัฒนาชุมชนของไทยได้แก่ การสร้างพลังชุมชนและใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน เพื่อให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล และเอกชนมีทิศทางการพัฒนาชุมชนที่แน่วแน่กันเดียวกัน

หลักการพัฒนาชุมชนประกอบด้วย หลักนโยบายของชาติ หลักวัฒนธรรมชุมชน หลักการประสานงาน หลักประชาธิปไตย หลักการใช้ทรัพยากรชุมชน หลักพัฒนาทุกด้านของชุมชน หลักการทำงานกับผู้นำ หลักการทำงานกับประชาชน หลักการดำเนินงานค่อยเป็นค่อยไปและ หลักสร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้กับประชาชน

หลักการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน หรือหลัก ๘ ป. ประกอบด้วย หลักประชาชน ประชาธิปไตย ประสานงาน และประหยัด การดำเนินงานพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย จุดมุ่ง คือมุ่งพัฒนาหมู่บ้าน ให้ชาวบ้านอยู่ด้วยความสะดวกตลอดไป วิธีการสร้างพลังหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน ทั้งพลังความคิด พลังการทำงาน และพลังการรวมตัวของชาวบ้าน และแนวทางปฏิบัติตามแผนพัฒนาตำบล ๕ แผนงาน

ประวัติการพัฒนาชุมชนของไทย

งานด้านการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นในประเทศไทยมานานแล้ว แต่ไม่มีการจัด-
บันทึกไว้เป็นหลักฐาน เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้า แต่ก็มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์
สามารถศึกษาค้นคว้าได้จากโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ หลักศิลาจารึก และ
ประเพณีต่าง ๆ ที่สืบทอดต่อ ๆ มา และพอจะกล่าวได้ว่าไทยเรามีการพัฒนาชุมชนมาตั้งแต่
เริ่มสร้างถิ่นฐานบ้านเมืองในดินแดนนี้ ในหนังสือประวัติกระทรวงมหาดไทย ได้กล่าวถึง
เรื่องการพัฒนาชุมชนของไทยสรุปได้ว่า คนไทยในชุมชนนั้น ๆ จะมีการร่วมมือร่วมใจกัน
เสริมสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับชุมชนของตน เช่น สร้างถนน บ่อน้ำ สะพาน โบสถ์
วิหาร ศาลาวัด ศาลาการเปรียญ ที่พักคนเดินทาง สร้างเหมืองฝาย ชุกฉลอกดู-คลอง
ส่งน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นการสร้างสาธารณะสมบัติชุมชนในรูปของการเสียสละ และอาสาสมัคร
ร่วมมือร่วมใจกันสร้างบุญสร้างกุศล เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญแก่ตนเองและชุมชนของตน
เป็นสำคัญ กิจกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นนับเป็นการพัฒนาชุมชนนั่นเอง

ประวัติการพัฒนาชุมชนของไทยแบ่งออกเป็น ๓ สมัย ดังนี้

๑. สมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. ๑๗๘๐ - ๑๘๕๓)

มีการศึกษาหลักฐานที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงสุโขทัย พบว่า งานพัฒนาชุมชน
ได้ดำเนินมาแล้วอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช
(พ.ศ. ๑๘๒๐ - ๑๘๖๐) เชื่อว่า งานพัฒนาชุมชนเจริญก้าวหน้า และสามารถจำแนกกิจกรรม
ได้ดังนี้ (ธรรมคานันท์ โกวาทิ ๒๕๐๖ : ๒๔๓)

๑.๑ การพัฒนาบ้านวัด

- มีการสร้างบ้านเมือง กำแพงเมือง คูเมือง หอสั่งเกตการณ์
วัด พระพุทธรูป ฯลฯ

๑.๒ การพัฒนาจิตใจ

- จักให้พระบรมศีลธรรมแก่ชาวเมืองเป็นประจำ
- พอขุนจักษ์ส่งเสริม เร่งเร้า สัมมนุให้ชาวเมืองมีความขยัน
ในการทำงาน มีความอดทน มีความรู้ ความเฉลียวฉลาดทัน
ต่อเหตุการณ์

๑.๓ การคมนาคมขนส่ง

- ส่งเสริมและสัมมนุให้มีการสร้างถนนเชื่อมต่อกันระหว่างเมือง
การขุดลอกคู - คลอง เพื่อการสัญจรไปมาและการขนส่ง -
สินค้าเพื่อการค้าขาย

๑.๔ การศึกษาและศิลปวัฒนธรรม

- ทรงคิดประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้ เป็นของตนเอง
- ทรงอัญเชิญพระสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราช มาให้การ -
ศึกษาค้นธรรมะ และอุปสมบทให้กับชาวเมืองสุโขทัย
- การสร้างพระพุทธรูปที่มีพระพุทธรูปลักษณะงดงาม
- การส่งเสริมประเพณีไทย เช่น ประเพณีการลอยกระทง

๑.๕ การเกษตรและการชลประทาน

- ส่งเสริมให้ชาวเมืองทำนา มีการฝังท่อระบายน้ำเข้านา
เหมือนระบบการชลประทานในปัจจุบัน
- ส่งเสริมให้ปลูกไม้ผลยืนต้น ทุเรียน ทุเรียน ทุเรียน เพื่อเป็นมรดกแก่
บุตรหลาน ไม่ให้เกิดความอดอยาก ให้ขยันและพึ่งตนเอง

๑.๖ การพาณิชย์

- ส่งเสริมสนับสนุนการค้าอย่างเสรี ชาวเมืองที่ทำการค้าภายใน ไม่มีการเก็บภาษีอากร รัฐทำการค้ากับต่างประเทศ ทั้ง จีน อินเดีย และชาว

๑.๗ การอุตสาหกรรม

- ส่งเสริมการทำอุตสาหกรรมให้ก้าวหน้า ได้เชิญชาวจีนที่มีความสามารถในการปั้นด้วยขามมาสอน ทำให้เกิดเตาทุเรียง และขามสังคโลก ทำให้มีด้วยขามเป็นอุตสาหกรรมส่งขายทั้งภายในและต่างประเทศ

๑.๘ การปกครอง

- ทรงจักระเปรียบเทียบการปกครองแบบพอลิครองลูก คล้ายกับกรุงสุโขทัย เป็นครอบครัวขนาดใหญ่ มีพ่อขุนปกครองดูแล ชาวเมืองอย่างใกล้ชิด ทำให้ได้รับทราบปัญหาและความต้องการของชาวเมืองอย่างแท้จริง และได้อนุญาตให้ชาวเมืองเข้าเฝ้าร้องทุกข์ หากชาวเมืองเกิดเจ็บท้องข้องใจ ก็ทรงพิจารณาคัดสินคดีความด้วยความยุติธรรม

๒. สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๒๓๑๐)

การดำเนินงานพัฒนาชุมชนในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี นอกเหนือจากการก่อสร้างบ้านเมืองทั้งเมืองหลวงและเมืองลูกหลวง ตลอดจนเมืองหน้าด่านต่าง ๆ แล้ว การดำเนินงานการพัฒนาชุมชนส่วนใหญ่จะออกมาในรูปของการขึ้นำโดยรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยอาศัยการเสียดสละและการอาสาสมัครทำกันเองของประชาชนในชุมชน

จุดเด่นของการพัฒนาชุมชนสามารถมองเห็นได้ชัดเจนในรัชกาลของ พระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๘๘๑ - ๒๐๓๑) ได้ทรงแบ่งส่วนราชการบริหารงานแผ่นดินออกเป็นสี่ส่วน เรียกว่า จตุสดมภ์ ประกอบด้วย กรมเวียง กรมวัง กรมคลัง และ กรมนา กำหนดขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบให้เด่นชัด ไม่ก้าวก้ำกัยกัน โดยเฉพาะกรมเวียง (เมืองหรือนคราภิบาล) มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการปกครองและการพัฒนาท้องถิ่น บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนโดยทั่ว ๆ ไปในพระราชอาณาเขต (สุวิทย์ วิวัชรพันธ์ ๒๕๐๘ : ๗๑).

๓. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ปัจจุบัน)

๓.๑ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๗๕) ในช่วงรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นการ ก่อตั้งบ้านเรือนและยังมีการปกครองแบบจตุสดมภ์ดุจสมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีการทำนุบำรุงบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ เป็นแบบเดิม งานการพัฒนาชุมชนเริ่มปรากฏเด่นชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ กล่าวคือ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้ทรงปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินใหม่ตามแบบประเทศมหาอำนาจในทวีปยุโรป โดยการจัดแบ่งงานราชการออกเป็น กระทรวง ทบวง กรม ให้แบ่งงานรับผิดชอบออกเป็นสี่ส่วนไม่ซ้ำซ้อนกัน กระทรวงมหาดไทยก็ได้รับการจัดตั้งขึ้นมาและมีหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการปกครอง และการพัฒนาท้องถิ่น หรือบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้ประชาชน เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยคนแรกได้แก่ สมเด็จพระกระษัตริย์ - คำวราชานุภาพ พระองค์ท่านทรงตระหนักดีว่าจำเป็นต้องเปลี่ยนความคิดในการปกครองของไทยจากคติเก่า ที่เพียงแต่การรักษาความสงบโดยการปราบปรามโจรผู้ร้ายแต่เพียงอย่างเดียวมาสู่คติใหม่คือ การทำนุบำรุงบ้านเมือง และให้ประชาชนมีการประกอบอาชีพสุจริตเป็นหลักฐาน ดังนั้น พระองค์จึงสร้างจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับประชาชน

๒ ประการคือ การปกครองประชาชนและการบูรณะบ้านเมือง ซึ่งหน้าที่การปกครองประชาชนเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของทางราชการที่มีพนักงานฝ่ายปกครอง ได้มีการประกาศกฎหมายสำคัญในเรื่องนี้คือ พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่พุทธศักราช ๒๔๕๗ ออกมาใช้ ส่วนทางด้านการบูรณะบ้านเมืองทางราชการได้จัดสรรงบประมาณบางส่วนไปช่วยเหลือประชาชน แต่ส่วนใหญ่จะขอความร่วมมือช่วยเหลือจากประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ให้ช่วยกันเสียสละแรงงาน เงินและวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนให้เกิดความรักและห่วงแหน สาธารณะสมบัติของท้องถิ่นที่ไ้ร่วมกันสร้างขึ้นมา เป็นการสร้างจิตสำนึกว่าประชาชนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของร่วมกัน ไม่ใช่เป็นของหลวง หรือของรัฐบาล ซึ่งการดำเนินงานในระยะแรก ๆ ยังไม่ได้กำหนดออกมาเป็นรูปของแผนงานและโครงการของรัฐบาล จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕

๓.๒ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๔๗๕ - ปัจจุบัน)

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนเริ่มขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากรัฐบาลมองเห็นความจำเป็น และความสำคัญของการบูรณะบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าอย่างมีแบบแผนและขั้นตอนการดำเนินงาน จึงได้กำหนดแผนการบูรณะชนบทขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ และในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งได้พัฒนา ก้าวหน้า เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

แผนการบูรณะชนบท (พ.ศ. ๒๔๘๕ และ พ.ศ. ๒๔๘๘) (ศิเรก ก้อนกลีบ ๒๕๒๕ : ๖๖ - ๖๗)

เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลได้แสวงหาแนวทางที่จะปรับปรุงสร้างสรรค์ความเจริญให้เกิดขึ้นภายในประเทศ โครงการพัฒนาชุมชนเริ่มจัดดำเนินการครั้งแรกใน ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ โดยกระทรวงมหาดไทยได้เป็นผู้กำหนดแผนการบูรณะชนบท ๒๔๘๕ ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ

๑. สร้างสรรชีวิตจิตใจของประชาชนในชนบทให้เหมาะสมที่จะเป็นพลเมืองดี (การพัฒนาจิตใจ) ได้มีการกำหนดเรื่อง "การปกครองหมู่บ้าน" (ตาม พ.ร.บ. ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๘๖) นอกจากตำแหน่งแต่งตั้งแล้ว ได้มีการ เลือกตั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เรียกว่า ผู้ช่วยฝ่ายการทำงานชาย ๑ คน หญิง ๑ คน และผู้ช่วยฝ่ายการฝึกอบรม ชาย ๑ คน หญิง ๑ คน ทั้งผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยนี้รวมเรียกว่า "กรรมการหมู่บ้าน" แผนบูรณะชนบทที่ว่านี้ ต้องการฝึกฝนอบรมประชาชนให้รู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ของพลเมืองดี โดยเรียนรู้ถึงสิทธิการเลือกตั้ง มีการตรวจตราตักเตือนและอบรมประชาชนทั้งในทางโลกและทางธรรม ให้ความรู้เกี่ยวกับการเป็นพลเมืองดี การรู้จักให้มีการประชุมเป็นครั้งคราว เป็นรากฐานการสอน และอบรมให้รู้จักการปรีชาหาหรือกัน แบบประชาธิปไตย เป็นการช่วยให้ประชาชนทุกคนมีความสนใจและกระตือรือร้นที่จะร่วมกัน - รับผิดชอบในกิจกรรมของท้องถิ่น และชุมชนของตน

๒. ส่งเสริมให้ประชาชนมีการครองชีพดีขึ้น (การพัฒนาทางวัตถุ) กรรมการหมู่บ้านนอกจากจะมีหน้าที่ตามที่คณะกรรมการอำเภอกำหนดมอบหมายแล้วยังมีหน้าที่เป็นหน่วยส่งเสริมเกี่ยวกับอาชีพ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับการประกอบอาชีพของประชาชนอีกด้วย

การดำเนินงานตามโครงการนี้ นอกจากจะมีคณะกรรมการดังกล่าวแล้ว ได้มีการคัดเลือกบุคคลภายนอกเข้ามาร่วมงาน เรียกว่า ปลัดอำเภอประจำตำบล หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ปลัดตำบล ซึ่งเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติ เช่นเดียวกับข้าราชการพลเรือนจัตวา และมีคุณสมบัติพิเศษตามที่กำหนดไว้คือ ต้องเป็นผู้ที่รักที่จะทำงานในหมู่บ้าน และสามารถเข้ากับประชาชนได้ดี แผนบูรณะชนบท ๒๔๘๕ นี้ดำเนินงานไปได้ ๒ ปี ก็ถูกยุบเลิกด้วยเหตุผลสำคัญดังนี้

๑. มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลใหม่ รัฐบาลใหม่ไม่ส่งเสริมแผนบูรณะชนบท เพราะขณะนั้นกำลังเกิดภาวะสงครามโลก
๒. คณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินงานไม่เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของ หลักการและวิธีการปฏิบัติงานที่พอ
๓. การทำงานเร่งรีบจนเกินไป ประชาชนปรับตัวไม่ทัน และทำให้ประชาชน ได้รับความเดือดร้อน
๔. รัฐบาลไม่ให้เงินอุดหนุนในการทำงาน ชาวบ้านต้องเสียสละเอง
๕. มีลักษณะ เป็นการบังคับประชาชนมากเกินไป เช่น พระราชบัญญัติ สวนครัว และเลี้ยงสัตว์ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ไคร่ระบุพืชที่ปลูกในการทำสวนครัว

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ กระทรวงมหาดไทยได้พิจารณาปรับปรุงแผนการบูรณะชนบท ขึ้นมาใหม่ โดยให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ เพื่อให้มีค่าใช้จ่ายตามแผนการ และได้จัดเจ้าหน้าที่บริหารราชการขึ้นใหม่ กำหนดท้องที่ กำหนดตัวบุคคลที่จะดำเนินงานให้เป็น ไปตามความจำเป็น ให้มีคณะกรรมการที่ประชาชนในท้องที่เลือกตั้งขึ้นมา สำหรับเป็นที่ปรึกษาและช่วยเหลือให้การดำเนินงานบรรลุตามความมุ่งหมาย เรียกว่า คณะกรรมการ บูรณะชนบท ซึ่งประกอบด้วยผู้ดำเนินการดังนี้ (สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์ ๒๕๐๘ : ๘๐)

๑. ผู้ดำเนินการเป็นปลัดอำเภอในฐานะตัวแทนของทางราชการ
๒. รองผู้ดำเนินการ แต่งตั้งจากกำนันเจ้าของท้องที่
๓. ผู้ช่วยผู้ดำเนินการ แต่งตั้งจากผู้ใหญ่บ้านในท้องที่นั้นคนเดียว หรือหลายคนก็ได้
๔. กรรมการอีก ๓ คน โดยได้รับเลือกตั้งจากราษฎรในเขตนั้น รวมเป็น คณะกรรมการ

คณะกรรมการบูรณะชนบทมีหน้าที่ ๔ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑. หน้าที่ทั่ว ๆ ไป มีดังนี้

- ๑.๑ การรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของประชาชน
- ๑.๒ บำรุงส่งเสริมอาชีพ และอุตสาหกรรมในครัวเรือน
- ๑.๓ จัดบำรุงรักษาทรัพย์สินส่วนกลาง เช่น วัด โรงเรียน สุขศาลา หอประชุม ฯลฯ
- ๑.๔ จัดให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัย
- ๑.๕ กิจกรรมอย่างอื่นที่สมควรหมายให้ทำ

๒. หน้าที่ฝ่ายโยธา มีดังนี้

- ๒.๑ จัดให้มีแผนผังภายในเขตท้องที่ และดูแลแนะนำในการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือน
- ๒.๒ จัดวางแผนผังบ้านเรือนแต่ละบ้านให้มีบริเวณปลูกต้นไม้
- ๒.๓ จัดให้น้ำกินน้ำใช้ในท้องที่นั้น
- ๒.๔ จัดให้มีการคมนาคมและการขนส่ง
- ๒.๕ จัดให้มีแสงสว่างในเขตชุมชน
- ๒.๖ จัดให้มีร้านค้าขายและร้านสหกรณ์ในเขตชุมชน

๓. หน้าที่ฝ่ายสาธารณสุข มีดังนี้

- ๓.๑ จัดรักษาความสะอาด ถนน ทางระบายน้ำ กำจัดขยะมูลฝอย ฯลฯ
- ๓.๒ จัดป้องกันและระงับโรคติดต่อ
- ๓.๓ จัดให้มีสถานรักษาพยาบาล
- ๓.๔ จัดแนะนำช่วยเหลือประชาชนด้านสุขภาพและอนามัย

- ๓.๕ จัดให้มีสมาคมสาธารณะ
- ๓.๖ จัดเกี่ยวกับตลาดสาธารณะ
๔. หน้าที่ฝ่ายศึกษา สังคม และกีฬา มีดังนี้
 - ๔.๑ จัดให้มีโรงเรียนในแต่ละท้องที่
 - ๔.๒ จัดให้มีวิทยุศึกษา
 - ๔.๓ จัดให้มีการเล่นกีฬา
 - ๔.๔ จัดให้มีการแนะนำธรรมเกี่ยวกับศีลธรรม วัฒนธรรม และความรู้อยู่ในเรื่องหน้าที่พลเมืองว่าต้องปฏิบัติอย่างไรบ้าง
 - ๔.๕ จัดการดำเนินการเกี่ยวกับคนอันธพาล เด็กเกเร คนขอทาน และการสังคนสงเคราะห์

ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว คณะกรรมการจะปรึกษาหารือกันในการแก้ไขปัญหาคงโดยวางโครงการและนำโครงการที่ทำขึ้นไปชี้แจงให้ประชาชนในท้องที่ทราบและให้ประชาชนให้ความเห็นชอบ แล้วจึงนำโครงการเสนอต่ออำเภอและจังหวัดพิจารณาอนุมัติ แต่แผนบูรณะชนบทที่ปรับปรุงใหม่ ปี ๒๕๕๔ ดำเนินการได้เพียง ๒ ปี กระทรวงมหาดไทยก็ได้สั่งให้ระงับ เนื่องจากขาดงบประมาณในการสนับสนุน และเหตุผลทางการเมือง

โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๕) (กรมสารบรรณคณะรัฐมนตรี ๒๕๕๕)

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ กรมประชาสัมพันธ์ได้เริ่มโครงการพัฒนาชุมชนขึ้นมาใหม่ โดยการจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปปฏิบัติงานพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศพม่า และอินทีย เมื่อกลับมาจากงานคณะเจ้าหน้าที่ได้ร่างโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเสนอต่อกระทรวงมหาดไทย และในที่สุดก็ได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีให้โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติเป็น

โครงการของชาติ เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๙๙ และได้แต่งตั้งคณะกรรมการกลาง
พัฒนาการท้องถิ่น จำนวน ๒๖ ท่าน มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานคณะกรรมการ
ปลัดกระทรวงและอธิบดีที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการ ทำหน้าที่บริหารงานตามโครงการ และ
ให้กรมประชาสงเคราะห์เป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินการ จุดมุ่งหมายของโครงการพัฒนาการท้องถิ่น
แห่งชาติก็เพื่อที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ท้องถิ่น ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดย
การช่วยเหลือของรัฐบาล และการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งในทางแรงงานและ
การเงิน เพื่อแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น ตามแนวทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย
สำนักงานพัฒนาการท้องถิ่น (พ.ศ.๒๔๙๙)

คณะกรรมการกลางพัฒนาการท้องถิ่น ได้ตั้งสำนักงานพัฒนาการท้องถิ่น
ขึ้นที่สโมสรศาลากลางจังหวัดชลบุรี เป็นสำนักงานอิสระขึ้นตรงต่อกรมมหาดไทย ในช่วงปี
พ.ศ.๒๔๙๙ - ๒๕๐๑ กรมมหาดไทย และกรมประชาสงเคราะห์ ได้มีการเคลื่อนไหวใน
การดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น ในปี พ.ศ.๒๕๐๑ กรมมหาดไทยได้จัดทำโครงการ
พัฒนาการท้องถิ่นทดลองขึ้น โดยได้คัดเลือกปลัดอำเภอเข้ามารับการอบรมเพื่อเป็น
"ปลัดอำเภอพัฒนาการ" รุ่นแรกจำนวน ๘ คน แล้วส่งออกไปปฏิบัติงานพัฒนาในเขต
พัฒนา ๒๑ จังหวัด ในปี พ.ศ.๒๕๐๒ ได้ส่งปลัดอำเภอพัฒนาการ จำนวน ๘๗ คน
ออกไปดำเนินงานพัฒนาใน ๒๕ จังหวัด

ในระหว่างที่ กรมมหาดไทยกับกรมประชาสงเคราะห์ กำลังดำเนินงาน
พัฒนาการท้องถิ่น โดยการส่งปลัดอำเภอพัฒนาการ ออกไปปฏิบัติงานในเขตพัฒนานั้น ทาง
กระทรวงศึกษาธิการก็ได้วางโครงการมูลสารศึกษา (FUNDAMENTAL EDUCATION)
เข้ามามีใช้ในการฝึกอบรมนักศึกษาผู้ใหญ่ที่จังหวัดอุบลราชธานี ณ ศูนย์ฝึกอบรมการศึกษา -

ผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี (ศ.อ.ศ.อ.) ผลิตนักศึกษาเรียก สารนิเทศก์ ใช้หลักสูตร
ฝึกอบรม ๒ ปี คั้งนั้นระยะปี พ.ศ.๒๔๘๘ - ๒๕๐๒ จึงมีเจ้าหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ
และเจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทย ดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น ต่างคนต่างทำไปพร้อม ๆ
กัน มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน แต่มีเขตดำเนินงาน และวิธีการดำเนินงานแตกต่างกัน เพราะ
สารนิเทศก์ทำงานเป็นทีม ๆ ละ ๖ คน ส่วนปลัดอำเภอพัฒนาการทำงานเพียงคนเดียว

ในปี พ.ศ.๒๕๐๒ ประเทศไทยได้เป็นเจ้าภาพจัดการสัมมนาระหว่าง
ประเทศ เรื่องการวางแผนและบริหารงานพัฒนาการท้องถิ่น ด้วยความอนุเคราะห์จากองค์การ
สหประชาชาติ ผลของการประชุมได้เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรี ๔ ประการคือ
(สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์ ๒๕๐๕ : ๘๘)

๑. ให้กรมมหาดไทยรับนโยบายไปปฏิบัติ
๒. เห็นควรโอนสำนักงานคณะกรรมการกลางพัฒนาการท้องถิ่นจาก
กระทรวงมหาดไทยไปขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อทำหน้าที่วางแผนนโยบาย
๓. กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่
๔. ให้องค์การอิสระเป็นผู้วิจัยและประเมินผล

จากข้อเสนอดังกล่าวนี้ คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กรมมหาดไทยรับโอนสารนิเทศก์
และงานจากกระทรวงศึกษาธิการ และเป็นเจ้าของเรื่องในการดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น
แผนกรมประชาสงเคราะห์ เนื่องจากกรมประชาสงเคราะห์มีเจ้าหน้าที่ดำเนินงานไม่เพียงพอ
สำหรับการผลิตสารนิเทศก์นี้ให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการต่อไป และให้กระทรวง -
มหาดไทย เป็นเจ้าของเรื่องดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น

เมื่อกระทรวงมหาดไทยรับหน้าที่ดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น ได้มีการปรับปรุงโครงการพัฒนาการท้องถิ่นแห่งชาติขึ้นใหม่ แล้วเสนอต่อคณะรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบและรับโครงการพัฒนาการท้องถิ่นแห่งชาติบรรจุเข้าไว้ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยระเบียบวิธีดำเนินงานที่สำคัญไว้ ๔ ประการคือ (เสถียร เหลืองอร่าม ๒๕๑๘ : ๓๓๘ - ๓๓๙)

๑. ให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเอง โดยจะใช้วิธีแนะนำกระตุ้นเตือนให้ประชาชนเป็นฝ่ายริเริ่มก่อนเพื่อช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการสร้างสาธารณะสมบัติท้องถิ่นจากแรงงานของประชาชนเอง

๒. อบรมผู้นำท้องถิ่นให้ถูกทาง ให้เป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงท้องถิ่น และนำประชาชนให้ร่วมมือร่วมใจในการทำงานกับพัฒนาการและเจ้าหน้าที่วิชาการอื่น ๆ

๓. รัฐจะให้ความร่วมมือช่วยเหลือ โครงการสนับสนุนทางวิชาการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ หรืองบประมาณการเงินเท่าที่จำเป็นมาสมทบกับแรงงานที่ประชาชนร่วมกันสละเพื่อให้งานที่จะสร้างขึ้นนั้นประสบความสำเร็จและเป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่นตามความต้องการของประชาชน

๔. ใช้หลักการประสานงานในการดำเนินงาน การดำเนินงานตามโครงการต้องอาศัยความร่วมมือและประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่วิชาการต่าง ๆ ในภูมิภาคกับพัฒนาการซึ่งเป็นผู้ดำเนินงานและเป็นกำลังสำคัญในการทำงานกับผู้นำท้องถิ่น

ส่วนพัฒนาการท้องถิ่น (พ.ศ.๒๕๐๓)

ในปี พ.ศ.๒๕๐๓ สำนักงานพัฒนาการท้องถิ่น ได้รับการยกฐานะเป็น ส่วนพัฒนาการท้องถิ่น ซึ่งขึ้นกับกรมมหาดไทย และกรมมหาดไทยได้ฝึกอบรมปลัดอำเภอ - พัฒนาการเพิ่มเติมร่วมกับ ศ.อ.ศ.อ. ซึ่งผลิตสารนิเทศก์ทำหน้าที่พัฒนาการ เพื่อให้มี จำนวนเพียงพอในการเข้าปฏิบัติงานตามเขตพัฒนาที่เปิดดำเนินการ สำนักงานคณะกรรมการ - ข้าราชการพลเรือน ได้มีกฎ ก.พ. ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.๒๕๔๓ เพียบตำแหน่งเรียกชื่ออย่างอื่นในกรมมหาดไทยรวมเรียกปลัดอำเภอพัฒนาการ และสารนิเทศก์ว่า พัฒนาการ (COMMUNITY DEVELOPMENT WORKER) ทำเนิงานใน ๑๑ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ ๔ จังหวัดภาคใต้ รวมเป็น ๑๕ จังหวัด ในปี ๒๕๐๕ ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ.๒๕๐๕ ให้แยกส่วนพัฒนาการท้องถิ่นออกจากกรมมหาดไทย จัดตั้งเป็นหน่วยงานระดับกรมเรียกชื่อว่า กรมการพัฒนาชุมชน ให้เปลี่ยนชื่อกรมมหาดไทยเป็นกรมการปกครอง ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๕ เป็นต้นมา

สรุป การพัฒนาชุมชนของไทยมีมานานแล้ว จากหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ ในสมัยกรุงสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงพัฒนาประเทศชาติให้เจริญ ก้าวหน้าทั้งการก่อสร้างบ้านเมือง การพัฒนาจิตใจ การสร้างเส้นทางคมนาคมขนส่ง การศึกษาและศิลปวัฒนธรรม การเกษตรและชลประทาน การพาณิชย์ การอุตสาหกรรม และการปกครอง ทำให้ชาวเมืองสุโขทัยอยู่อย่างสงบสุขร่มเย็น ถัดมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการสร้างเมืองและการสร้างวัด ตลอดจนสิ่งสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ โดยฝ่ายรัฐวางแผน แล้วให้ประชาชนในชุมชนเสียสละและอาสาสมัครในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เริ่ม

การปกครองแบบจตุสดมภ์ มี กรมเวียง กรมวัง กรมคลัง และกรมนา โดยเฉพาะกรมเวียง ทำหน้าที่ปกครองและพัฒนาท้องถิ่นเพื่ออำมัยทุกข์และบำรุงสุขให้ประชาชน ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ งานการพัฒนาชุมชนเริ่มก้าวหน้าเมื่อ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้ง กระทรวงมหาดไทยเพื่อดูแลการปกครองและการพัฒนาท้องถิ่น โดยมีสมเด็จพระยา - คำรงราชบุณยาพร ทรงเป็นเสนาบดี กระทรวงมหาดไทย คนแรกและได้วางแผนการปกครอง ประชาชนและการบูรณะบ้านเมือง มีการชักชวนให้สร้างและดูแลรักษาสาธารณสมบัติของ ท้องถิ่นให้ถือเป็นสมบัติของทุกคน

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ รัฐบาลเริ่มมองเห็นความ- สำคัญของการพัฒนาบ้านเมืองจึงได้กำหนดแผนการบูรณะชนบท ๒๔๔๕ โดยกระทรวงมหาดไทย เพื่อพัฒนาจิตใจและพัฒนาวัตถุให้กับชาวชนบทของไทย แต่ดำเนินการได้เพียง ๒ ปี ก็ถูก ยุบเลิกไป ในปี พ.ศ.๒๔๔๘ ได้มีการรื้อฟื้นแผนบูรณะชนบทขึ้นมาใหม่ โดยรัฐให้การสนับสนุน ก้านงบประมาณและมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบูรณะชนบทให้มีหน้าที่ ๔ ฝ่าย คือ หน้าที่ทั่ว ๆ ไป หน้าที่ฝ่ายโยธา หน้าที่ฝ่ายการสาธารณสุข และหน้าที่ฝ่ายการศึกษา สังคมและกีฬา แต่ดำเนินการได้เพียง ๒ ปี แผนพัฒนานี้ก็ได้รับการยกเลิก ต่อมาได้มีการจัดตั้ง โครงการพัฒนาการท้องถิ่นแห่งชาติ ๒๔๕๕ โดยมีจุดมุ่งหมายสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ ท้องถิ่นตามแนวทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย ภายหลังโครงการนี้ถูกบรรจุไว้ใน แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยมีวิธีดำเนินการที่สำคัญ ๔ ประการคือ ให้ประชาชน รู้จักช่วยตัวเอง อบรมผู้นำท้องถิ่นให้ถูกทาง รัฐจะให้ความร่วมมือช่วยเหลือ และใช้หลักการ ประสานงานในการดำเนินงาน ซึ่งในการดำเนินงานการพัฒนาท้องถิ่นแห่งชาติได้อาศัย พัฒนาการที่มาจากปลัดอำเภอพัฒนาการและสารนิเทศก์ และในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๕ ได้จัดตั้งกรมการพัฒนาชุมชนสังกัดกระทรวงมหาดไทย

บทที่ ๔

กรมการพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานราชการส่วนกลางสังกัดอยู่ในกระทรวง -
มหาดไทย

นโยบายของกรมการพัฒนาชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, คณะทำงานจัดทำเอกสารการ -
พัฒนาชุมชน ๒๕๓๐ : ๒๔ - ๒๕)

๑. ปลุกฝังอุดมการณ์ให้ประชาชนมีความขยัน ความเชื่อมั่นในการช่วย
ตนเอง ความร่วมมือช่วยเหลือกันในการสร้างความเจริญให้กับชุมชนของตน
๒. ให้ประชาชนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่มและใช้สถานบันต่าง ๆ เพื่อฝึกสอน
การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
๓. ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมกำหนดความต้องการ วางแผนและดำเนินงาน
เพื่อสนองความต้องการของชุมชนด้วยตนเอง
๔. ให้ประชาชนรู้จักเสียสละและอาสาสมัคร เพื่อช่วยชุมชนของตนในด้าน
ความมั่นคงปลอดภัย และบริการสังคม
๕. พัฒนาคุณภาพของประชาชนทุกเพศทุกวัย โดยเน้นเด็กก่อนวัยเรียน
เยาวชน และสตรี
๖. ให้ประชาชนรู้จักใช้วิทยาการ และทรัพยากรที่เหมาะสมในการประกอบ
อาชีพและดำรงชีวิตของตน เพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น
๗. ให้ประชาชนปรับปรุงและสร้างเสริมสาธารณสมบัติต่าง ๆ โดยเน้นปัจจัย
ในการผลิตทางค่านเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมในครัวเรือน

๔. พัฒนาภูมิทัศน์ต่าง ๆ ให้สามารถรับฝึชชอบค้ำการลงทุน การผลิต การตลาด การบริโภค และการเก็บอคมเพื่อเตรียมการไปสู่ระบบสหกรณ์ต่อไป

๕. สนับสนุนส่งเสริมการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนระดับหมู่บ้าน คำบล ให้เป็นองค์กรพื้นฐานที่สามารถคึกคักคสิใจในการวางแผน และการปฏิบัติงาน เพื่อแก้ปัญหของชุมชนตามวิถีทางของระบบประชาธิปไตย

หน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชน

๑. ร่วมกับหน่วยราชการ องค์กรเอกชนและประชาชนในการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองและความมั่นคงของหมู่บ้าน เพื่อยกระดัยมาตรฐาน การครองชีพของชาวบ้านให้สูงขึ้น

๒. จัดเตรียมชุมชนเพื่อเป็นฐานรองรับโครงการพัฒนาของทุกหน่วยงานที่ลงมาสู่ชุมชนบท

๓. ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนงานโครงการของ รัฐบาลและของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๔. แสวงหาความร่วมมือช่วยเหลือสนับสนุนโครงการจากองค์กรเอกชน ต่าง ๆ

๕. ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินโครงการพัฒนาหมู่บ้าน คำบล ในส่วนที่จำเป็นและ เกินขีดความสามารถของประชาชน

๖. ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนให้เข้าใจในหลักและวิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชน

๓. ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีขีดความสามารถในการประกอบอาชีพ โดยการระดมทุนในท้องถิ่นเพื่อการผลิตและการตลาด
๔. ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว
๕. ให้การศึกษาและฝึกอบรมแก่ประชาชน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในครอบครัวได้อย่างมีความสุข
๑๐. พัฒนาและส่งเสริมวัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น
๑๑. สนับสนุนการปกครองตนเองในระดับหมู่บ้าน ตำบล โดยฝึกปฏิบัติการดำเนินงานตามแนวทางประชาธิปไตย
๑๒. ศึกษาวิจัยและประเมินผลงานพัฒนาชุมชน และเป็นศูนย์รวมสถิติข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งจำเป็นในการพัฒนาชุมชน
๑๓. สนับสนุนให้บุคคล กลุ่มคน หรือองค์การ ใช้ความรู้ความสามารถให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติ
๑๔. เป็นศูนย์กลางการบริหารงานพัฒนาหมู่บ้าน โดยประสานงานกับกระทรวง ทบวง กรม และองค์การต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
๑๕. หน้าที่อื่น ๆ ตามที่รัฐบาลหรือกระทรวงมหาดไทยมอบหมาย

การแบ่งส่วนราชการของกรมการพัฒนาชุมชน

๑. ราชการบริหารส่วนกลาง

๑.๑ สำนักงานเลขานุการกรม มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานบริหารทั่วไป และงานธุรการอื่น ๆ ซึ่งมีได้กำหนดเป็นหน้าที่ของหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด โดยเฉพาะ รับผิดชอบ งานสารบรรณ งานธุรการ งานการประชุม งานการเงิน งานงบประมาณ งานพัสดุ งานยานพาหนะ และรักษาสถานที่ งานช่วยอำนวยความสะดวกแก่นักบริหารงานประสานราชการ งานเลขานุการนักบริหาร

๑.๒ กองการเจ้าหน้าที่ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผน อัตรากำลัง การปรับปรุงส่วนราชการ การกำหนดตำแหน่งและการกำหนดอัตรา เงินเดือนเพิ่มใหม่ประจำปี การแสวงหาบุคคลเข้ารับราชการ การสรรหาอาสาสมัครเพื่อปฏิบัติงานในกรมการพัฒนาชุมชน การสอบ การบรรจุแต่งตั้ง โอน ย้าย สับเปลี่ยนและการออกจากราชการ จัดทำ เก็บรักษา แก้ไขเพิ่มเติมทะเบียนประวัติ การเกษียณอายุ ดำเนินการ เกี่ยวกับการลา การลาศึกษาต่อ และการได้รับเงินเดือนตามวุฒิ การดำเนินการทางวินัย การขอรับบำเหน็จ บำนาญความชอบและเครื่องราชอิสริยาภรณ์

๑.๓ กองวิจัยและประเมินผล มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย แผนงานและโครงการต่าง ๆ ในส่วนรวมของกรม ศึกษาวิเคราะห์แผนงานและงบประมาณของโครงการต่าง ๆ ติดตามและประเมินผลงานตามโครงการ รวมทั้งติดตามขอความช่วยเหลือและความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์การหรือสถาบันระหว่างประเทศ ดำเนินการวิจัยสภาพปัญหาของชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดแผนงานพัฒนาชุมชน ประเมินผลความก้าวหน้าของงานพัฒนาชุมชนโดยการสำรวจจัดเก็บข้อมูล สถิติ ตลอดจนบริการข้อมูลแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๑.๔ กองส่งเสริมและเผยแพร่ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์กิจกรรม ความรู้เกี่ยวกับงานพัฒนาชุมชน หลักการและวิชาการศึกษาพัฒนาตามแผนใหม่ให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง การให้การศึกษแก่ชุมชนในรูปเอกสาร สิ่งพิมพ์ การจัดนิทรรศการ การประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนทราบถึงภาระหน้าที่ กิจกรรม และผลการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของส่วนราชการในสังกัด กรมการพัฒนาชุมชน

๑.๕ กองอาสาพัฒนา มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการ กำหนดนโยบาย และแผนการดำเนินงานเพื่อประสานกิจกรรมด้านพัฒนาอาสาสมัครและผู้นำท้องถิ่น สนับสนุนงานด้านวิชาการ งบประมาณ ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน นิเทศและติดตามผลการปฏิบัติงานในการพัฒนาอาสาสมัครและผู้นำท้องถิ่น ติดต่อและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๑.๖ กองฝึกอบรม มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการวางแผนการฝึกอบรม การดำเนินการฝึกอบรม การติดตามผลการฝึกอบรม การปฐมนิเทศ การสัมมนา ข้าราชการและลูกจ้าง ให้คำแนะนำปรึกษาและประสานการฝึกอบรมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทางด้านวิชาการ เป็นศูนย์ข้อมูลด้านเอกสารวิชาการฝึกอบรม

๑.๗ กองปฏิบัติการ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผนดำเนินงานการพัฒนาอาชีพและรายได้ การกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ การสนับสนุนวิชาการ และงบประมาณ เพื่อยกระดับของชาวชนบทให้ดีขึ้น สนับสนุนการดำเนินงานในเรื่องของการออมทรัพย์ การตลาด และสนับสนุนการดำเนินงานกองทุนพัฒนาชนบทของรัฐบาล รับผิดชอบการปฏิบัติงานตามโครงการพัฒนาพิเศษ และมีภารกิจหน้าที่ในด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนและสตรีขึ้นในชนบท ตลอดจนการพัฒนาสาธารณสุขของชุมชน

๑๑.๘ สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต เป็นหน่วยราชการส่วนกลางที่ตั้งอยู่ใน ส่วนภูมิภาค มีหน้าที่เป็นศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน โดยมีหน้าที่รับผิดชอบในการ ให้ความช่วยเหลือแก่จังหวัดในพื้นที่รับผิดชอบในทางวิชาการ การฝึกอบรม การเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์งานพัฒนาชุมชน เป็นศูนย์ข้อมูลชุมชนของทุกจังหวัดที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของ สำนักงานพัฒนาชุมชนเขตนั้น ๆ สำนักงานพัฒนาชุมชนเขตมี ๕ เขต ดังต่อไปนี้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ๒๕๒๖ : ๑๖๕ - ๑๖๖)

- สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๑ สำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัดสระบุรี มีอาณาเขตรับผิดชอบ ๕ จังหวัด คือ จังหวัดสระบุรี พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี ลพบุรี ชัยนาท สิงห์บุรี นนทบุรี อ่างทอง และกรุงเทพมหานคร

- สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๒ สำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัดชลบุรี มีอาณาเขตรับผิดชอบ ๘ จังหวัด คือ จังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา ระยอง จันทบุรี ตราคร ปราจีนบุรี นครนายก และสมุทรปราการ

- สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๓ สำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัด อุบลราชธานี มีอาณาเขตรับผิดชอบ ๗ จังหวัด คือ จังหวัดอุบลราชธานี ยโสธร สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมาและชัยภูมิ

- สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๔ สำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัดอุดรธานี มีอาณาเขตรับผิดชอบ ๑๐ จังหวัด คือ จังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ นครพนม มุกดาหาร สกลนคร หนองคาย และเลย

- สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๕ สำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัดลำปาง มีอาณาเขตรับผิดชอบ ๕ จังหวัด คือ จังหวัดลำปาง เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำพูน แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และอุตรดิตถ์

- สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๖ สำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก
มีอาณาเขตรับผิดชอบ ๘ จังหวัด คือ จังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร
อุทัยธานี นครสวรรค์ พิจิตร และเพชรบูรณ์

- สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๗ สำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี
มีอาณาเขตรับผิดชอบ ๘ จังหวัด คือ จังหวัดเพชรบุรี นครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี
กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรสงคราม และสมุทรสาคร

- สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๘ สำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัด
นครศรีธรรมราช มีอาณาเขตรับผิดชอบ ๗ จังหวัด คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช
สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต กระบี่ ชุมพร ระนอง และพังงา

- สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๙ สำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัดยะลา
มีอาณาเขตรับผิดชอบ ๗ จังหวัด คือ จังหวัดยะลา สงขลา ตรัง พัทลุง สตูล
นราธิวาส และปัตตานี
ส่วนราชการภายใน

๑.๘ กองพัฒนาเยาวชน มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการ
วางแผนกำหนดขั้นตอน วิธีการดำเนินงานพัฒนาเยาวชน ให้การสนับสนุนด้านวิชาการ
วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนงบประมาณเพื่อกำเนินการพัฒนาเยาวชน ควบคุมติดตาม ประเมินผล
การดำเนินงานเพื่อให้การสนับสนุน ปรับปรุงแก้ไข ประสานงานกับหน่วยงานที่ดำเนินการ
ในงานพัฒนาเยาวชน และปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย

๑.๑๐ กองพัฒนาสตรี มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผน
และกำหนดขั้นตอนในการพัฒนาสตรี ตลอดจนให้การสนับสนุนทางวิชาการ งบประมาณ
เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนพัฒนาสตรี ตลอดจนติดตามผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตาม

นโยบาย แนวทางหรือขั้นตอนที่กำหนดไว้หรือไม่ รับผิดชอบในการบริหารงานพัฒนาสตรีใน
ฐานะฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการพัฒนาสตรีแห่งชาติ และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

๑.๑๑ กองพัฒนาเด็ก มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผน
กำหนดขั้นตอนในการพัฒนาเด็ก ตลอดจนให้การสนับสนุนงานทางด้านวิชาการและงบประมาณ
เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเด็ก ตรวจสอบติดตามผลการปฏิบัติงาน รับผิดชอบ
ในการบริหารงานกองทุนพัฒนาเด็ก และปฏิบัติงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๑๒ สำนักงานผู้ตรวจราชการกรม ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการ
บริหารงานของผู้ตรวจราชการกรม อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานของผู้ตรวจราชการ-
กรม ตลอดจนปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องกับงานตรวจราชการ หรือตามที่ได้รับมอบหมาย

๒. ราชการบริหารส่วนภูมิภาค

๒.๑ ที่ทำการพัฒนาชุมชนจังหวัด มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการ -
บริหารงานพัฒนาชุมชนในส่วนภูมิภาคระดับจังหวัดให้เป็นไปตามกฎข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน
คำสั่ง วัตถุประสงค์และนโยบายของกรมการพัฒนาชุมชน และของกระทรวงมหาดไทย โดย
ให้คำปรึกษาแนะนำ และสนับสนุนการปฏิบัติงานของอำเภอในการดำเนินงานตามแผนงาน
โครงการ รวมทั้งรับผิดชอบการติดตามผล การรายงานและสถิติต่าง ๆ ในงานพัฒนาชุมชน
โดยมีพัฒนาการจังหวัดเป็นหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัด

๒.๒ ที่ทำการพัฒนาชุมชนอำเภอ มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการบริหาร-
งานพัฒนาชุมชนระดับอำเภอให้เป็นไปตามกฎข้อบังคับระเบียบแบบแผน คำสั่ง วัตถุประสงค์
และนโยบาย โดยให้คำปรึกษาแนะนำ สนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ และอาสาสมัคร
ในงานพัฒนาชุมชนในการดำเนินงานตามโครงการ รวมทั้งรับผิดชอบในการติดตามผล การ
รายงาน และสถิติต่าง ๆ ในงานพัฒนาชุมชน โดยมีพัฒนาการอำเภอเป็นหัวหน้าส่วนราชการ
ประจำอำเภอ

เจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชน มี ๔๐ ตำแหน่ง คือ

๑. นักบริหาร
๒. เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน
๓. เจ้าหน้าที่ระบบงานคอมพิวเตอร์
๔. เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป
๕. บุคลากร
๖. เจ้าหน้าที่ธุรการ
๗. เจ้าหน้าที่งานธุรการ
๘. เจ้าหน้าที่บริหารงานธุรการ
๙. เจ้าหน้าที่พัสดุ
๑๐. เจ้าหน้าที่งานพัสดุ
๑๑. นักวิชาการพัสดุ
๑๒. เจ้าหน้าที่บริหารงานพัสดุ
๑๓. เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล
๑๔. เจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด
๑๕. นิติกร
๑๖. เจ้าหน้าที่วิเทศสัมพันธ์
๑๗. เจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี
๑๘. เจ้าหน้าที่งานการเงินและบัญชี
๑๙. นักวิชาการการเงินและบัญชี
๒๐. เจ้าหน้าที่บริหารงานการเงินและบัญชี

๒๑. เจ้าหน้าที่ตรวจสอบภายใน
๒๒. เจ้าหน้าที่เผยแพร่
๒๓. เจ้าหน้าที่งานเผยแพร่
๒๔. นักวิชาการเผยแพร่
๒๕. เจ้าหน้าที่บริหารงานเผยแพร่
๒๖. เจ้าหน้าที่โสตทัศนศึกษา
๒๗. เจ้าหน้าที่งานโสตทัศนศึกษา
๒๘. นักวิชาการโสตทัศนศึกษา
๒๙. เจ้าหน้าที่บริหารงานโสตทัศนศึกษา
๓๐. ช่างโยธา
๓๑. นายช่างโยธา
๓๒. ช่างเครื่องกล
๓๓. นายช่างเครื่องกล
๓๔. เจ้าหน้าที่ฝึกอบรวม
๓๕. นักวิจัยสังคมศาสตร์
๓๖. นักวิชาการพัฒนาชุมชน
๓๗. เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน
๓๘. เจ้าหน้าที่งานพัฒนาชุมชน
๓๙. นักพัฒนาชุมชน
๔๐. เจ้าหน้าที่บริหารงานพัฒนาชุมชน

เจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชนที่ปฏิบัติงานในส่วนภูมิภาค

๑. พัฒนาการจังหวัด (เจ้าหน้าที่บริหารงานพัฒนาชุมชน ๗) เป็นหัวหน้าหน่วยงานพัฒนาชุมชนในระดับจังหวัด ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือผู้ว่าราชการจังหวัด ปฏิบัติงานและรับผิดชอบในการบริหารงานพัฒนาชุมชนในจังหวัดให้เป็นไปตามกฎข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน คำสั่ง วัตถุประสงค์และนโยบายของกรมการพัฒนาชุมชนและของกระทรวงมหาดไทย โดยให้คำปรึกษาแนะนำ และสนับสนุนการปฏิบัติงานของอำเภอในการดำเนินงานตามแผนงาน โครงการ รวมทั้งรับผิดชอบการติดตามผล การรายงานและสถิติต่าง ๆ ในงานพัฒนาชุมชน มีอำนาจปกครองบังคับบัญชาข้าราชการส่วนภูมิภาค ซึ่งสังกัดกรมการพัฒนาชุมชนในจังหวัด

๒. หัวหน้าฝ่ายแผนงานและโครงการ (เจ้าหน้าที่บริหารงานพัฒนาชุมชน ๒) ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือพัฒนาการจังหวัด รับผิดชอบกำหนดแผนงานและโครงการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในความรับผิดชอบของจังหวัด การประสานแผน/โครงการ ติดตามผล การปฏิบัติงาน และการรายงานผลความก้าวหน้าของแผนและโครงการ รวบรวมสถิติข้อมูลด้านแผนงาน/โครงการ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่ ตลอดจนรับผิดชอบการบริหารโครงการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในความรับผิดชอบของที่ทำการพัฒนาชุมชนจังหวัด และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือได้รับมอบหมาย

๓. หัวหน้าฝ่ายวิชาการ (นักวิชาการพัฒนาชุมชน ๒) ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือพัฒนาการจังหวัด รับผิดชอบในการให้ความช่วยเหลืออำเภอในด้านการฝึกอบรม การสร้างเสริมความรู้ การนิเทศงานทางวิชาการ งานทะเบียนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชน งานด้านการส่งเสริมเผยแพร่ และมีหน้าที่ช่วยพัฒนาการจังหวัดในงานทางวิชาการและปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

๔. หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป (เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป ๕) ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือพัฒนาการจังหวัด รับผิดชอบเกี่ยวกับการรับ - ส่ง ลงทะเบียนหนังสือ เก็บและค้นหาหนังสือ รวบรวมข้อมูล ร่าง โต้ตอบ บันทึก ย่อเรื่อง คัดสำเนา พิมพ์ ตรวจทานหนังสือ เบิกจ่ายเงิน จัดทำและควบคุมงบประมาณของที่ทำการพัฒนาชุมชนจังหวัด ดูแล รักษา และเบิกจ่ายพัสดุ ครุภัณฑ์ การเจ้าหน้าที่ การประชาสัมพันธ์ การประสานงานและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมทั้งปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

๕. พัฒนาการอำเภอ (เจ้าหน้าที่บริหารงานพัฒนาชุมชน ระดับความ ๔ - ๕ และ ๖) เป็นหัวหน้าหน่วยงานพัฒนาชุมชนในระดับอำเภอ เป็นผู้ช่วยนายอำเภอในการปกครองบังคับบัญชาดูแลเจ้าหน้าที่ และรับผิดชอบในการบริหารงานพัฒนาชุมชนในระดับอำเภอ ให้เป็นไปตามกฎข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน คำสั่ง วัตถุประสงค์และนโยบาย โดยให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ และอาสาสมัครในงานพัฒนาชุมชน ในการดำเนินงานตามโครงการ รวมทั้งรับผิดชอบในการติดตามผล การรายงาน และสถิติต่าง ๆ ในงานพัฒนาชุมชน

๖. พัฒนาการ เป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนในระดับตำบล หมู่บ้าน ประกอบด้วย ๓ สายงาน ได้แก่

นักพัฒนาชุมชน มีวุฒิปริญญาตรี มีตั้งแต่ระดับ ๓, ๔, ๕

เจ้าพนักงานพัฒนาชุมชน มีวุฒิมัธยมศึกษา (ปวส.) มีตั้งแต่ระดับ ๒, ๓, ๔

เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน มีวุฒิต่ำกว่าอนุปริญญา (ป.กศ., ปวช.) มีตั้งแต่

พัฒนากรมีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น วิเคราะห์ข้อมูล วางแผนงานระดับตำบล ดำเนินการและให้การสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่ม ของประชาชนในประเภทต่าง ๆ แสวงหาผู้นำท้องถิ่น เป็นผู้นำและที่ปรึกษาในการปฏิบัติงาน ของคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสภาตำบล คณะกรรมการกลางหมู่บ้านอาสาพัฒนา และป้องกันตนเอง และเป็นเลขานุการคณะทำงาน สนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับ ตำบล (คปต.)

๗. เจ้าหน้าที่ธุรการ ทำงานด้านการเงินและการบัญชี ประจำอยู่ที่ทำการ-พัฒนาชุมชนจังหวัด เป็นข้าราชการระดับ ๑, ๒, ๓, ๔ (๕)

๘. อาสาสมัคร เป็นบุคคลที่มีความสมัครใจเข้าร่วมปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ไม่เป็นข้าราชการ แบ่งออกเป็น ๗ ประเภทคือ

๑. อาสาพัฒนา จบการศึกษาระดับปริญญาตรี หรือเทียบเท่า

๒. เยาวชนอาสาพัฒนา (ยอพ.) ในปัจจุบันไม่มี

๓. ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน (ผู้นำ อช.)

๔. อาสาสมัครจากองค์การส่งเสริมชุมชนเอกชน

๕. อาสาสมัครชาวบ้าน

๖. อาสาสมัครต่างประเทศ

๗. ผู้ดูแลเด็ก (ผคค.)

* บทบาทและหน้าที่ของพัฒนากร

พัฒนากรเป็นเจ้าของหน้าที่ระดมอำเภอบแต่มีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบและปฏิบัติงานในตำบลที่มีความสำคัญ และเป็นบุคคลที่จะกำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการพัฒนาชุมชน เพราะต้องทำงานอย่างใกล้ชิดกับประชาชน เพื่อจะได้ทราบถึงปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนนั้น ๆ ตลอดจนแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนให้สำเร็จลุล่วง โดยอาศัยหลักวิธีการพัฒนาชุมชน พัฒนาการจะต้องเป็นทั้งนักวางแผน นักบริหาร นักประสานงาน นักปฏิบัติ และนักประชาสัมพันธ์พร้อม ๆ กันไป

บทบาทของพัฒนากร

ในการทำงานร่วมกับประชาชน พัฒนาการจะต้องคำนึงถึงบทบาท ๓ ประการ คือ (ดิเรก กอนกลีบ ๒๕๒๕ : ๑๓๘ - ๑๔๕)

๑. ผู้เชื่อมประสาน (LINK)

๑.๑ การนำ คือ การชักนำนักวิชาการของรัฐไปถึงประชาชน และชักนำประชาชนไปพบกับนักวิชาการ เพื่อรับบริการตามความต้องการโดยถูกต้องและเหมาะสม

๑.๒ การประสานงาน ประสานงานระหว่างประชาชน ผู้นำท้องถิ่น หน่วยงานเอกชน และหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง

๑.๓ การติดตามงาน เมื่อนำเจ้าหน้าที่วิชาการไปให้ความช่วยเหลือหรือให้ความรู้แก่ประชาชนแล้ว ต้องคอยติดตามและรายงานผลให้หน่วยงานที่นักวิชาการสังกัดอยู่ได้รับทราบ

๒. ผู้ร่วมปฏิบัติงาน (CATALYST)

๒.๑ การวางแผนทำการสำรวจข้อมูลทั้งหมดในท้องที่เพื่อร่วมกับประชาชนหรือตัวแทนวางแผนพัฒนาตำบลขึ้น

๒.๒ การจัดรวมกลุ่ม ชักนำประชาชนให้เข้าด้วยกันจัดตั้งเป็นกลุ่มต่าง ๆ เพื่อร่วมกันคิด ปรีกษา ทำแผน และทำกิจกรรม

๒.๓ การร่วมปฏิบัติงาน ลงมือช่วยเหลือร่วมปฏิบัติงานกับประชาชนตามโครงการต่าง ๆ

๓. ผู้ส่งเสริมเผยแพร่ทักษะ (EXTENSION WORKER)

๓.๑ การฝึกอบรม เพื่อเพิ่มพูนทักษะแก่ประชาชน ทั้งในค่าน้ำอาชีพและการดำรงชีวิตในชุมชน

๓.๒ การสาธิต ทำการทดลอง สาธิตกิจกรรมซึ่งเป็นความรู้ใหม่ ๆ ให้ประชาชนได้เข้าใจและเห็นประโยชน์

๓.๓ การประชาสัมพันธ์ เพื่อเผยแพร่ความรู้ ความคิด และผลงานที่ราษฎรได้ร่วมมือกันจัดทำ รวมทั้งการจัดนิทรรศการเพื่อแสดงขั้นตอนการทำงานในแต่ละกิจกรรม เพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชนในชุมชนและนอกชุมชน ตลอดจนหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อทำให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน

หน้าที่ของพัฒนากร (กรมการพัฒนาชุมชน, คณะทำงานจัดทำเอกสารการ - พัฒนาชุมชน ๒๕๓๐ : ๔๕ - ๔๖)

๑. จัดเตรียมชุมชนเพื่อเป็นฐานรองรับการพัฒนา งานที่ปฏิบัติ

๑.๑ การสำรวจข้อมูลของหมู่บ้าน - ตำบล

๑.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลของหมู่บ้าน - ตำบล

๑.๓ ร่วมกับเจ้าหน้าที่ ๔ กระทรวงหลัก และสภาตำบลจัดทำ

แผนพัฒนาตำบล

๑.๔ การจัดทำโครงการพัฒนาหมู่บ้านและตำบล

วิทยาการต่าง ๆ

- ๑.๕ การจัดตั้งองค์กรประชาชนในระดับหมู่บ้าน
- ๑.๖ การจัดตั้งศูนย์พัฒนาตำบล (ศพต.)
- ๑.๗ การปรับปรุงศูนย์พัฒนาตำบลเพื่อเป็นศูนย์กลางของการรวบรวม
- ๑.๘ การจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบล
- ๑.๙ การคัดเลือกแสงหาผู้นำท้องถิ่นทุกประเภท
- ๑.๑๐ การจัดการฝึกอบรมหรือพัฒนาลักษณะการเป็นผู้นำ
- ๑.๑๑ การจัดให้มีกิจกรรมการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร
- ๑.๑๒ การจัดให้มีกิจกรรมการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค
- ๑.๑๓ การจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาอนามัยและการจัดระเบียบ

ชุมชน

- ๑.๑๔ การจัดให้มีกิจกรรมสาธารณะทั่วไป
๒. จัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนให้สามารถเป็นหน่วยนำในการพัฒนา

งานที่ปฏิบัติ

- ๒.๑ การจัดตั้งและฝึกอบรมคณะกรรมการพัฒนาเด็ก (กพค.)
- ๒.๒ การจัดตั้งและฝึกอบรมคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน (กพสม.)
- ๒.๓ การจัดตั้งและฝึกอบรมคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบล (กพสต.)
- ๒.๔ การจัดตั้งและฝึกอบรมคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับอำเภอ (กพสอ.)
- ๒.๕ การจัดตั้งและฝึกอบรมคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับจังหวัด (กพสจ.)
- ๒.๖ การฝึกอบรมเยาวชนเพื่อการจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบล (ศยค.)

๒๑.๓ การฝึกอบรมคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับ

ตำบล (คปต.)

๒๑.๔ การฝึกอบรมคณะกรรมการสภาตำบล (กสท.)

๒๑.๕ การฝึกอบรมคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.)

๓๐. การพัฒนาคุณภาพของประชาชน งานที่ปฏิบัติ

๓๐.๑ การคัดเลือกและฝึกอบรมผู้ดูแลเด็ก

๓๐.๒ การจัดให้มีกิจกรรมวันพัฒนา

๓๐.๓ การจัดให้มีกิจกรรมวันกตัญญู

๓๐.๔ การจัดให้มีกิจกรรมทุกประเภทที่แสดงออกถึงการรักษาและส่งเสริม

วัฒนธรรมไทยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

๓๐.๕ การจัดให้มีหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง

๓๐.๖ งานให้การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในครอบครัวให้มี

สุขภาพอนามัยสมบูรณ์

๓๐.๗ งานให้การศึกษาชุมชนในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต

๔๑. สร้างเสริมอาชีพและรายได้ของประชาชนให้พอมีพอกิน (เป็นอย่างน้อย)

งานที่ปฏิบัติ

๔๑.๑ งานการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

๔๑.๒ งานการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ

๔๑.๓ งานการฝึกอบรมอาชีพเบื้องต้น

๔๑.๔ งานการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะด้านอาชีพ

๔๑.๕ การหาตลาดจำหน่ายผลผลิตและผลิตภัณฑ์

๔.๖ งานการตั้งศูนย์รวบรวมผลิตภัณฑ์

๔.๗ งานการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด

๔.๘ งานการดำเนินงานกิจกรรมผู้ฉาง ธนาคารข้าว

๔.๙ งานการส่งเสริมอาชีพทั่วไป

๔.๑๐ งานการสาธิตอาชีพทั่วไป

๕. ประสานกิจกรรมการพัฒนาระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ งานที่ปฏิบัติ

๕.๑ การประสานงานกับหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ ที่เข้าไปดำเนินงาน

พัฒนาชุมชนในหมู่บ้าน - ตำบล

๕.๒ การส่งเสริมเผยแพร่งานพัฒนาชุมชนและให้การศึกษาให้ความรู้

แก่ประชาชนในหมู่บ้าน - ตำบล

๕.๓ การติดตามช่วยเหลือในการดำเนินงานตามโครงการและกิจกรรม

ต่าง ๆ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในหมู่บ้าน - ตำบล

๕.๔ การประสานการใช้ประโยชน์จากโครงการที่ได้ดำเนินการเสร็จ

แล้ว ให้ประชาชนได้รับประโยชน์ด้วยความเป็นธรรม และรับผิดชอบควบคุมดูแลรักษาอย่าง - ไกล่ล้น

๕.๕ การประเมินผลโครงการที่ทุกหน่วยงานเข้าไปดำเนินการในหมู่บ้าน

ตำบล เพื่อการนำไปปรับใช้ให้เกิดความร่วมมือกับหน่วยงาน

๕.๖ งานเผยแพร่ข่าวสารและประชาสัมพันธ์ซึ่งงานพัฒนาชุมชน เพื่อให้

หน่วยงานอื่นเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ

๕.๗ การสนับสนุนการดำเนินงานกองทุนพัฒนาเด็ก โดยการแสวงหา

ผู้บริจาคสมทบกองทุนพัฒนาเด็ก

๖. หน้าที่อื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย งานที่ปฏิบัติ

- ๖.๑ หน้าที่เลขานุการคณะกรรมการสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชุมชนระดับ
ตำบล (คปต.)
- ๖.๒ หน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินงานหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง
(อพป.)
- ๖.๓ หน้าที่ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการดำเนินงานของ
คณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ.๒๕๒๖
- ๖.๔ หน้าที่ตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๒๖ พ.ศ.๒๕๑๕ เป็นที่
ปรึกษาสภาตำบล (กรณีได้รับการคัดเลือกจากอำเภอและได้รับการแต่งตั้งจากผู้ว่าราชการจังหวัด)
- ๖.๕ หน้าที่ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยโครงการสร้างงาน
ในชนบท พ.ศ.๒๕๒๓
- ๖.๖ หน้าที่ในการปฏิบัติงานเป็นประชาสัมพันธ์ตำบล
- ๖.๗ งานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา

สรุป กรมการพัฒนาชุมชนมีนโยบายที่จะปลุกฝังอุดมการณ์การพัฒนาชุมชน
ให้ประชาชนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ให้รู้จัก
เสียสละและอาสาสมัคร พัฒนาคุณภาพประชากรทุกวัย รู้จักใช้ความรู้และทรัพยากรชุมชนให้
เป็นประโยชน์ การปรับปรุงสาธารณะสมบัติชุมชน การพัฒนากลุ่มอาชีพ จัดตั้งและพัฒนา
องค์กรประชาชนระดับหมู่บ้าน ตำบล เพื่อช่วยการพัฒนาชุมชน ส่วนหน้าที่ของกรมการพัฒนา -
ชุมชนนั้นประกอบด้วยร่วมมือกับทุกฝ่าย ทั้งหน่วยราชการ องค์กรเอกชนและประชาชนใน
การพัฒนาชุมชน จัดเตรียมชุมชน ช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แสวงหาความร่วมมือจากองค์การเอกชน ช่วยเหลือสนับสนุนการพัฒนาชุมชน ผูกอบรม -
เจ้าหน้าที่ ผู้นำท้องถิ่นและประชาชน ให้ประชาชนรู้จักระดมทุนในการประกอบอาชีพ รู้จัก
ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ให้การศึกษาอบรมแก่ประชาชน ที่นุ้ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น
สนับสนุนการปกครองตนเองในระดัหมู่บ้าน ศึกษาวิจัยและประเมินผลงานพัฒนาชุมชน
สนับสนุนให้บุคคล กลุ่ม องค์การ ร่วมงานพัฒนาชุมชนและเป็นศูนย์กลางการบริหารงาน
พัฒนาหมู่บ้าน ตลอดจนหน้าที่อื่น ๆ ตามที่รัฐบาลหรือกระทรวงมหาดไทยมอบหมาย

การแบ่งส่วนราชการของกรมการพัฒนาชุมชน ในราชการบริหารส่วนกลาง
ประกอบด้วยสำนักงานเลขานุการกรม กองการเจ้าหน้าที่ กองวิจัยและประเมินผล
กองส่งเสริมและเผยแพร่ กองอาสาพัฒนา กองฝึกอบรม กองปฏิบัติการ สำนักงาน
พัฒนาชุมชนเขต กองพัฒนาเยาวชน กองพัฒนาสตรี กองพัฒนาเด็ก และสำนักงาน
ผู้ตรวจราชการกรม ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ประกอบด้วยที่ทำการพัฒนาชุมชนจังหวัด
และที่ทำการพัฒนาชุมชนอำเภอ ส่วนเจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชนที่ปฏิบัติงานในส่วน -
ภูมิภาคประกอบด้วยพัฒนาการจังหวัด หัวหน้าฝ่ายแผนงานและโครงการ หัวหน้าฝ่ายวิชาการ
หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป พัฒนาการอำเภอ พัฒนาการและเจ้าหน้าที่ธุรการ พัฒนาการมี
บทบาทเป็นผู้เชื่อมประสาน ผู้ร่วมปฏิบัติงาน และผู้ส่งเสริมเผยแพร่ทักษะ และมีหน้าที่จัด
เตรียมชุมชน เพื่อเป็นฐานรองรับการพัฒนา จัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนให้สามารถ
เป็นหน่วยนำในการพัฒนา การพัฒนาคุณภาพของประชาชน สร้างเสริมอาชีพและรายได้
ของประชาชนให้พอกพอกกัน ประสานกิจกรรมการพัฒนาระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ และหน้าที่
อื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

การวางแผนและวางโครงการพัฒนาชุมชน

ความสำคัญของการวางแผนและวางโครงการ

ในกระบวนการบริหารทั้งหมด การวางแผนและวางโครงการนับเป็นส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งถึงกับมีคำกล่าวว่า "การวางแผนและวางโครงการเป็นหัวใจของการบริหาร" โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ หน่วยงานทุกระดับตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด องค์การท้องถิ่น ตลอดจนกระทรวง ทบวง กรม จำเป็นต้องมีการวางแผนล่วงหน้า เพราะว่า การวางแผนและวางโครงการตั้งอยู่บนรากฐานของสมมติฐานที่คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร อย่างไร เมื่อไร ใครเป็นผู้ทำ เพื่อจะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่คาดคะเนไว้ ส่วนเรื่องที่จะเกิดขึ้นตามที่คาดการณ์ไว้หรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยมากมายหลายประการ เช่น ความไม่สอดคล้องระหว่างการจัดกิจกรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เป็นต้น

ในการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๙) ในส่วนของการพัฒนาชนบทตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารการพัฒนาชนบท ๒๕๒๔ ได้ให้ความสำคัญของการวางแผนและวางโครงการ โดยการใช้ระบบแผนเป็นแกนนำในการพัฒนาชนบท และมุ่งให้การวางแผนและโครงการจะต้องสอดคล้องกันระหว่างนโยบายเบื้องบน (TOP DOWN) กับปัญหาและความต้องการของประชาชน (BOTTOM UP) ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากแนวการพัฒนาในอดีตที่มีการวางแผนและวางโครงการโดยการกำหนดการวางแผนมาจากเบื้องบนลงสู่ล่างทั้งสิ้น ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนพัฒนา ผลที่

ตามมาก็คือ ประชาชนต้องพึ่งรัฐบาลมากยิ่งขึ้นมากกว่าการช่วยเหลือตนเอง ดังนั้นการวางแผนและวางโครงการในปัจจุบันจึงมุ่งให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น หมู่บ้าน ตำบล ได้เข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการวางแผนวางโครงการเพื่อประชาชนจะได้แสดงการตอบสนอง การจัดทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนของตนเองให้สอดคล้องตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชนเองให้มากที่สุด

วัตถุประสงค์ในการวางแผนและวางโครงการพัฒนาชุมชน

๑. เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและวางโครงการ
๒. เพื่อให้ประชาชนมีความรับผิดชอบในการพัฒนา รู้จักการทำงานอย่างมีขั้นตอน มีระบบ รวดเร็ว ประหยัดเวลา ฯลฯ
๓. เพื่อให้มีการแก้ไขปัญหาคือความเดือดร้อนของชุมชนตรงจุดและมีแบบแผน
๔. เพื่อเป็นกลไกการประสานระหว่างส่วนราชการ (นโยบายรัฐกับส่วนท้องถิ่น หรือส่วนที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ)
๕. เพื่อเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับผู้นำชุมชน/ท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนในชุมชนเอง

ประโยชน์ของการวางแผนและวางโครงการ

๑. ทำให้งานเป็นไปด้วยความแน่นอน เสริรรวดเร็วยิ่งขึ้น
๒. ประหยัดเวลา แรงงาน เงิน และวัสดุ
๓. แก้ไขปัญหาการทำงานที่ซ้ำซ้อน
๔. แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชุมชนได้ตรงจุด ตรงความต้องการ
๕. ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน ทำให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

ห้องสมุดวิทยาลัยครูพิบูลสงคราม
พิษณุโลก

- ๘๑ -

แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนและวางโครงการ

บาร์เน็ตต์ (BARNETT ๑๙๗๖ : ๔๑ - ๔๒) ได้เสนอแนวคิดในเรื่องการวางแผนและวางโครงการว่ามีเนื้อหาอย่างไร ทั้งผู้ต้องปฏิบัติตามแผน และผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากแผนงานและโครงการไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. นักวางแผนและผู้ปฏิบัติตามแผนมักจะมองผู้เกี่ยวข้องกับแผนในเชิงทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีส่วนร่วมในกรปฏิบัติฝ่ายหนึ่ง และอีกฝ่ายหนึ่งจะเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากแผนและโครงการที่ได้วางไว้ แทนที่จะมองผู้เกี่ยวข้องในแผนว่าเป็นผู้มีเจตนาารมณ์ที่ต้องการแสดงออก ซึ่งความต้องการที่คนเหล่านั้นต้องการจะได้มาด้วยชีวิตความสามารถของตนเอง และความต้องการที่ตนจำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น

๒. แผนและโครงการ เป็นเรื่องที่ตัดสินใจจะดำเนินการตามนโยบายรัฐบาลจากส่วนกลาง และสั่งการไปยังส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นให้มีการจัดทำแผนและโครงการตามหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงาน ส่วนผู้ได้รับประโยชน์คือ ประชาชนในหมู่บ้าน ดังนั้นประชาชนจึงมองเห็นว่า แผนและโครงการ เป็นหน้าที่ของรัฐบาล ประชาชนในหมู่บ้านมีหน้าที่รับบริการและปฏิบัติตามแผนและโครงการ ของหน่วยราชการต่าง ๆ

๓. เมื่อแผนและโครงการ เกิดมาจากภายนอก ทำให้คนในหมู่บ้านเกิดความไม่พร้อม ผู้วางแผนเป็นผู้กำหนดมาตรฐานและมองเห็นความจำเป็นต้องเพิ่มปัจจัยนำเข้า และเสริมสร้างทรัพยากรในหมู่บ้านให้พร้อมรับกับงานที่จะต้องทำตามแผนและโครงการที่วางไว้ จึงเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดการขาดแคลนทรัพยากรและความไม่เพียงพออยู่เสมอ

๔. ในฐานะผู้วางแผนและผู้ปฏิบัติตามแผนมองเห็นว่า แผนและโครงการ เป็นเอกสารสำคัญที่จะแสดงผลการปรึกษาหารือของเจ้าหน้าที่ระดับนโยบาย และผู้มีหน้าที่ทุกฝ่ายจะต้องจัดการให้มีกิจกรรมตามแผนและโครงการ และมองเห็นว่าแผนและโครงการ เป็นเอกสาร

แสดงขั้นตอน วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ผลที่คาดว่าจะได้รับ ทรัพยากรที่ต้องใช้เพื่อ
กิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการคาดการณ์ในเรื่องระยะเวลาที่จะดำเนินการ ซึ่งตามความจริง
แล้วก็ไม่สามารถควบคุมให้ปฏิบัติตามแผนและโครงการที่ทำไว้

๕. แม้ว่าจะมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านปรึกษาหารือใน
รายละเอียดถึงกิจกรรมที่จะต้องทำแผนและโครงการ แต่ก็ไม่มีความถี่ถ้วนนักในเมื่อการ
สนับสนุนทรัพยากรภายนอกถูกกำหนดโดยนโยบายของหน่วยงานรัฐบาลซึ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ
ที่แบ่งสรรไว้ และประชาชนย่อมจะมองเห็นโอกาสที่จะได้รับทรัพยากรที่หน่วยงานรับผิดชอบ
จัดมาให้เมื่อพร้อมใจกันปฏิบัติตามนโยบายที่วางไว้ จึงเป็นเหตุให้มีการยอมรับแผนงานและ
โครงการของหน่วยงานต่าง ๆ ส่งไปถึงระดับหมู่บ้าน โดยไม่ค่อยมีการปฏิเสธ

๖. ดูสมานว่าแผนงานและโครงการพัฒนาทั้งหลายเป็นความต้องการของ
ประชาชนและประชาชนได้แสดงการตอบสนองที่จะจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้นจึงต้องเป็น
หน้าที่ของหน่วยงานที่ต้องสรรหาทรัพยากรจากภายนอกไปให้การสนับสนุนตามที่ได้แสดงไว้ใน
แผนงาน เมื่อหน่วยงานรับผิดชอบต่าง ๆ ดำเนินตามขั้นตอนข้างต้นจึงต้องประสบกับข้อจำกัด
เรื่องขาดเงิน ขาดอุปกรณ์ และขาดคน ความจริงแผนงานและโครงการที่จะดำเนินการใน
หมู่บ้านไม่ได้ผ่านการกลั่นกรองศึกษาอย่างแท้จริง การขาดของโครงการจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้
เรื่องเหล่านี้จึงเกิดขึ้นในงานพัฒนาชนบท

๗. การวางแผนและวางโครงการของระบบราชการเป็นลักษณะที่กำหนดขึ้น
ในวงชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับชาติ ภูมิภาค และลงไปถึงระดับหมู่บ้านซึ่งเป็นผู้รับ การผ่าน
ช่วงชั้นในแต่ละระดับยังมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแนวอนามาขยาย ซึ่งได้แก่ หน่วยงานต่าง ๆ
ที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน และมักจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะมีหน่วยงานวางแผนและโครงการที่
คล้ายคลึงกัน หรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน จนไม่สามารถชี้ขาดได้ชัดเจนว่าหน่วยงานใดควรเป็น

ผู้นำในกิจกรรมนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะระบบการวางแผนและโครงการจัดทำตามหน่วยงานของระบบราชการที่ได้จัดตั้งขึ้นมาจากประวัติศาสตร์การบริหารราชการมานานแล้ว ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้วางแผน ผู้ปฏิบัติตามแผน และผู้ได้รับผลประโยชน์จากแผนจึงเป็นไปในลักษณะของผู้มีอำนาจกำหนดแผน ผู้มีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ และผู้ได้รับผลประโยชน์อันสืบเนื่องจากผลการปฏิบัติของระบบราชการ

๔. การวางแผนและโครงการที่สมบูรณ์และมีคุณภาพนั้น จำเป็นต้องอาศัยแนวความคิด ทฤษฎี และวิชาการในการวิเคราะห์ผลได้ผลเสีย ความคุ้มค่า ข้อจำกัด ปัญหาอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่คือความสามารถของหน่วยดำเนินการ ตลอดจนผลกระทบ ต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในระดับต่าง ๆ เพื่อความสมบูรณ์ของแผนและโครงการ จึงต้องอาศัยผู้มีความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะ การนำแผนและโครงการไปปฏิบัติมักจะขาดระบบการทำความเข้าใจกับผู้ปฏิบัติตามแผนและผู้ได้รับผลประโยชน์ โดยเฉพาะการทำความเข้าใจในเรื่องเหตุผลและความจำเป็นที่ได้ตัดสินใจให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนมากจะใช้สื่อกลางที่ขาดคุณภาพในการทำความเข้าใจกับประชาชน ผู้รับให้เห็นวัตถุประสงค์นั้น ส่วนใหญ่ประชาชน และผู้ปฏิบัติมองเห็นแค่ผลประโยชน์ ไม่ได้มองอย่างเดียวกันกับนักวางแผน

๕. การวางแผนและวางโครงการตั้งอยู่บนรากฐานของสมมติฐานที่คาดการณ์ไว้ล่วงหน้า การคาดคะเนค่าใช้จ่าย ระยะเวลาที่กำหนดในการดำเนินการตามกิจกรรม และการคาดการณ์ไว้ว่าหากจะดำเนินการตามกิจกรรมจะมีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร เห็นได้ชัดเจนว่าทุกอย่างที่ปรากฏในแผนและโครงการเป็นเพียงการคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ส่วนเรื่องที่จะเกิดขึ้นตามที่คาดการณ์ไว้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความผันแปรของปัจจัยอื่น ๆ นักวางแผนส่วนใหญ่เข้าใจในข้อจำกัดและลักษณะของการคาดการณ์จึงยอมรับการปรับแผนและ

การยืดหยุ่น เพื่อให้แผนสามารถปฏิบัติตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์ทั้งหมด แต่ผู้ปฏิบัติตามแผนและผู้ได้รับผลประโยชน์จากแผนกลับมองว่าแผนที่วางไว้เป็นหน้าที่ของคนที่ต้องยึดถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด การปรับให้เข้ากับสภาพที่เปลี่ยนแปลงและสถานการณ์ในท้องถิ่นเป็นการปฏิบัติสัมฤทธิ์ จะ เป็นเหตุให้นักบริหารและผู้กำหนดนโยบายไม่พึงพอใจ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อตำแหน่งหน้าที่การงาน และการจัดสรรทรัพยากรมาให้ในครั้งต่อไป การมีทรศนะในทางตรงกันข้าม เช่นนี้จึงทำให้แผนและโครงการพัฒนาหลายเรื่องต้องพังหลายไป เพราะถือว่าทุกอย่างต้องเป็นไปตามแผน แต่ทำไม่ได้ ทางออกคือใช้วิธีการรายงาน-เท็จ เพื่อให้ผู้มีอำนาจพอใจนักบริหารหรือผู้มีอำนาจในระดับสูง เมื่อเห็นแผนหรือโครงการ -ล้มเหลว ทั้งที่การรายงานในระยะเริ่มต้นดี จึงมักมีการประเมินคุณภาพของผู้ปฏิบัติ ประเมินผลวางแผน กล่าวโทษประชาชนที่ไม่รับความหวังดี และการเอาใจใส่ของทาง -ราชการ ไม่ได้พิจารณาถึงคุณลักษณะของแผนที่แท้จริง และไม่เข้าใจระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้วางแผน ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติตามแผน และผู้ได้รับผลประโยชน์

๑๐. จากข้อจำกัดและจุดอ่อนต่าง ๆ ที่วิเคราะห์ไว้ทั้งหมด จึงมีความ -จำเป็นต้องมองหาแนวทางแก้ไขจุดอ่อนการวางแผนและโครงการ ที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มอง เป็นขบวนการเรียนรู้วิธีการการฝึกหัดปฏิบัติจัดทำแผน จากประสบการณ์ที่ผ่านมาได้ทำให้รู้ว่าการเรียนรู้วิธีการที่เลวมานั้นไม่เพียงพอ จำเป็นต้องพิจารณาถึงเรื่องการสร้างความเข้าใจ การสร้างสื่อกลาง การสื่อความหมายที่แท้จริงที่อยู่เบื้องหลังของการวางแผน และการปฏิบัติตามแผนจะอาศัยวิธีการศึกษาค้นคว้าในเชิงเศรษฐกิจให้แผนและโครงการคุ้มค่า และอาศัย ทฤษฎีการปรับประสิทธิภาพการบริหารงานให้แผนและโครงการสามารถนำไปปฏิบัติอย่างมีคุณภาพมั่นคง

หลักการวางแผนและวางโครงการในงานพัฒนาชุมชน

เคลเซ และฮีร์น (KELSEY AND HEARNE ๑๙๖๓ : ๑๔๕ - ๑๕๑)

ได้เสนอหลักการวางแผนและวางโครงการในงานพัฒนาชุมชนไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. การวางแผนและวางโครงการในงานพัฒนาชุมชนขึ้นอยู่กับการศึกษา - วิเคราะห์ข้อเท็จจริงของสภาวะทางสังคม เศรษฐกิจ ความต้องการที่จำเป็นและปัญหาของประชาชนในชุมชนนั้น ๆ
๒. การวางแผนและวางโครงการในงานพัฒนาชุมชนจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐาน ความต้องการที่จำเป็น และความสนใจของประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ทั้งนี้การดำเนินงานตามโครงการนั้น ๆ ต้องเป็นไปตามลำดับความสำคัญของปัญหาในชุมชนนั้น
๓. ในการตัดสินใจจัดลำดับความสำคัญของปัญหาในชุมชนเพื่อวางแผนและวางโครงการในการแก้ปัญหา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงจำนวนประชาชนที่เกี่ยวข้อง และถ้าหากจะให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้นจำเป็นต้องพิจารณาถึงความสนใจและความต้องการของบุคคลในครอบครัวด้วย
๔. การวางแผนและวางโครงการในงานพัฒนาชุมชนต้องมีลักษณะที่สอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อ และข้อห้ามของประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ด้วย
๕. การวางแผนและวางโครงการในงานพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มจากสิ่งที่ประชาชนมีอยู่ และสิ่งที่ประชาชนรู้อยู่แล้ว
๖. การวางแผนและวางโครงการในงานพัฒนาชุมชนจะต้องมีวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับความสนใจและความพึงพอใจของประชาชนในชุมชน ซึ่งจุดมุ่งหมายเบื้องต้นของโครงการจะต้องขึ้นอยู่กับความต้องการที่จำเป็นของคนในชุมชนนั้น ๆ และในขณะเดียวกันก็

สามารถจะสะท้อนครบถ้วนไปยังวัตถุประสงค์รวมทั้งเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาหลักของชุมชนได้อีกด้วย ซึ่งจุดนี้เองทำให้เกิดเป็นโครงการในงานพัฒนาชุมชน

๗. การวางแผนและวางโครงการในงานพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพนั้นจะต้องมีแผนการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบแบบแผนไว้อย่างชัดเจน

๘. การวางแผนและวางโครงการในงานพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ และคุณภาพนั้นต้องเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี

๙. การวางแผนและวางโครงการในงานพัฒนาชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความร่วมมือ และการประสานงานในการปฏิบัติงานร่วมกับองค์กรชุมชน และผู้นำในชุมชน

๑๐. การวางแผนและการวางโครงการในงานพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ และคุณภาพนั้นจะต้องชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการประเมินผลได้เป็นอย่างดีได้อีกด้วย

ความหมายของการวางแผนและการวางโครงการ

ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นจำนวนมากได้ให้ความหมายของคำเหล่านี้ไว้แตกต่างกันมากมาย จึงเป็นหน้าที่ของนักบริหารต้องเลือกใช้ให้เหมาะกับงานของตนและหาทางทำความเข้าใจกับผู้มีส่วนร่วม หรืออาจจะกำหนดคตินำใช้ใหม่เพื่องานนั้นโดยเฉพาะ เพื่อให้ทุกคนมีภาพพจน์อย่างเดียวกัน ยึดถือความหมายอันเดียวกัน ไม่ทำให้คนร่วมงานเกิดความสับสนเป็นใช้ได้ ตัวอย่างมีดังนี้

มาลัย หุวะนันท (๒๕๐๘ : ๒๐) กล่าวว่า "การวางแผนคือ กระบวนการขั้นหนึ่งในการบริหารงานให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดไว้ แผนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความรู้ในทางวิชาการ และวิจารณ์เหตุการณ์ใน

อนาคตแล้วกำหนดวิธีการ โดยถูกต้องและมีเหตุผล เพื่อให้การดำเนินงานตามแผนเป็นไปโดยเรียบร้อย สมบูรณ์ และมีประสิทธิภาพที่สุด ฉะนั้นแผนจึงเป็นเรื่องที่คำนึงถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นหรือหวังจะให้เกิดขึ้นในอนาคต แผนจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ตรงการจะให้เกิดขึ้น การกำหนดให้มีแผนเป็นการแสดงออกให้เข้าใจอรรถวิญญูภาพของมนุษยชาติที่ใ้ความพากเพียรพยายามรับสิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิต"

คูนท์ และ คอนเนลล์ (KOONTZ AND DONNELL ๑๙๖๘ : ๘๑)

กล่าวว่า "การวางแผนคือ การตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร อย่างไร เมื่อไร และใครเป็นผู้ทำ การวางแผนเป็นสะพานเชื่อมช่องว่างจากปัจจุบันไปสู่อนาคตตามที่ต้องการและทำให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นตามต้องการ ถึงแม้ว่าเหตุการณ์ในอนาคตเป็นสิ่งที่ยากต่อการคาดหมาย แต่ก็ดีกว่าที่จะปล่อยให้เกิดขึ้นตามยถากรรม"

อนันต์ เกตุวงศ์ (๒๕๒๓ : ๑๖) กล่าวว่า "การวางแผนหมายถึง กิจกรรมหรืองานในการกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบายและวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุดไว้ล่วงหน้าเพื่อเป็นแนวทางสำหรับดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ อันอาจแยกเป็นองค์ประกอบได้ ๓ ประการคือ จะต้องเป็นเรื่องเกี่ยวกับอนาคต จะต้องเป็นการกระทำ และจะต้องเป็นการกระทำที่ติดต่อกันจนสำเร็จตามเป้าหมาย"

ประชุม รอดประเสริฐ (๒๕๒๓ : ๕๓) กล่าวว่า "การวางแผนเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการใส่ทรัพยากรและข้อมูลต่าง ๆ เข้าไป และมีตัวการกระทำกับทรัพยากรและข้อมูลเหล่านั้น และปรากฏผลออกมาในลักษณะต่าง ๆ ข้อมูลอันเกิดจากผลหรือข้อมูลย้อนกลับจะนำไปเปรียบเทียบเทียบกับมาตรฐานว่า เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ หากมีผลไม่พึงพอใจข้อมูลที่ใส่เข้าไป และตัวการในการกระทำข้อมูลจะต้องได้รับการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลง"

ธงชัย สันติวงษ์ และสศิลา กิตติจิตต์ (ม.ป.ป. : ๒) กล่าวว่า "การวางแผนเป็นกระบวนการที่บุคคลหรือองค์การทำการตัดสินใจไว้ล่วงหน้าเกี่ยวกับการกระทำบางอย่างที่จะกระทำในอนาคต กระบวนการดังกล่าวจะประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ที่เป็นชุดต่อเนื่องกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้"

ไพรัตน์ เกษะรินทร์ (๒๕๒๕ : ๕๑) กล่าวว่า "แผนงาน หมายถึง กลุ่มงานหลักที่จะดำเนินการในชุมชน หรือจะดำเนินการ ณ ที่ใดที่หนึ่ง เพื่อให้บรรลุตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ แผนงานจะต้องสามารถนำไปขยายเพื่อจัดทำโครงการ ตั้งแต่สองโครงการขึ้นไป โครงการที่จัดทำขึ้นภายใต้แผนงานเดียวกันจะต้องมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยง สัมพันธ์ และต่อเนื่องให้เห็นว่าโครงการเหล่านั้นจะทำให้แผนงานบรรลุตามเป้าหมายรวม ฉะนั้นแผนงานจึงต้องแสดงภาพรวมของเป้าหมาย กลยุทธ์การวางโครงการ รวมทั้งระยะเวลาข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ครอบคลุมกลุ่มงานหลักโดยส่วนรวมไว้ด้วย"

ในทัศนะของผู้เขียน การวางแผนหมายถึง การพิจารณาเพื่อกำหนด วัตถุประสงค์ของเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะปฏิบัติไว้ล่วงหน้า และมีการกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ เรื่องนั้นว่าใครเป็นผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติเมื่อไร โดยวิธีการอย่างไร เป็นมูลค่าประมาณเพียงใด เพื่อที่จะได้รับผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ส่วนการวางโครงการหมายถึง การพิจารณากำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นสภาพปัญหา วัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีการ ขั้นตอน ลักษณะของกิจกรรม สถานที่ดำเนินการ ปัจจัยและอุปสรรคการดำเนินการ ผลประโยชน์ที่จะได้รับ ระยะเวลา การดำเนินการ ผู้รับผิดชอบ การจัดการและการบริหารให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ รวมทั้ง การแสดงข้อจำกัด ปัญหา อุปสรรค ที่คาดการณ์ไว้ว่า อาจเกิดขึ้นก่อนหรือระหว่างการดำเนินการตามกิจกรรมเหล่านั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างแผนงาน และโครงการ

การ เข้าใจความหมายและความสัมพันธ์ของแผนงานและโครงการจะทำให้ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการวางแผน สามารถทำหน้าที่ของตนได้ตามวัตถุประสงค์และนโยบาย อย่างจริงจังและสมบูรณ์ นักวางแผนของไทยส่วนใหญ่จะเห็นเรื่องโครงการเอกเทศ ไม่ได้ ใช้แผนงานเป็นที่รวมของโครงการ เป็นเหตุให้โครงการพัฒนาชนบทเกิดขึ้นมากมาย และ คำเนิการหน่วยงานละอย่างต่างชุมชนกัน และหน่วยงานต่าง ๆ แม้ภายในกรมเดียวกันก็มี โครงการของกองต่าง ๆ ที่สนับสนุนให้ดำเนินการในจังหวัดและในพื้นที่หมู่บ้านต่าง ๆ กัน ทั้ง ๆ ที่ควรกำหนดเป็นแผนงานเดียวกันและดำเนินการอย่างสัมพันธ์สนับสนุนซึ่งกันและกัน ใน พื้นที่เดียวกัน ตัวอย่างเช่น โครงการเพิ่มผลผลิตการทำนาโดยมุ่งการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว และ การไ้ร่ขุ้ย แต่โครงการสร้างแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรก็ทำอีกแห่งหนึ่ง และโครงการสร้าง - ถนนเพื่อการขนส่งผลผลิตก็ทำอีกแห่ง ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นเสมอ เพราะการจัดทำโครงการ เป็นกิจกรรมตามหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงานที่มีงบประมาณให้การสนับสนุน และระยะ- เวลาการจัดทำโครงการก็ไม่สนับสนุนกันเพราะได้งบประมาณไม่พร้อมกัน

โครงการสร้างถนนได้ทำไว้มากมาย แต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์คุ้มค่า นอกจาก การสัญจรไปมาของประชาชน เพราะในชุมชนทั้งกล่าวผลผลิตต่ำมาก เนื่องจากขาดน้ำ และขาดโครงการส่งเสริมการเกษตร ชาวบ้านยังทำการเกษตรเพื่อการบริโภคไม่ใช่เพื่อ การจำหน่าย แต่ทางราชการกลับลงทุนสร้างถนนก่อนการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้แก่ ประชาชน เป็นต้น

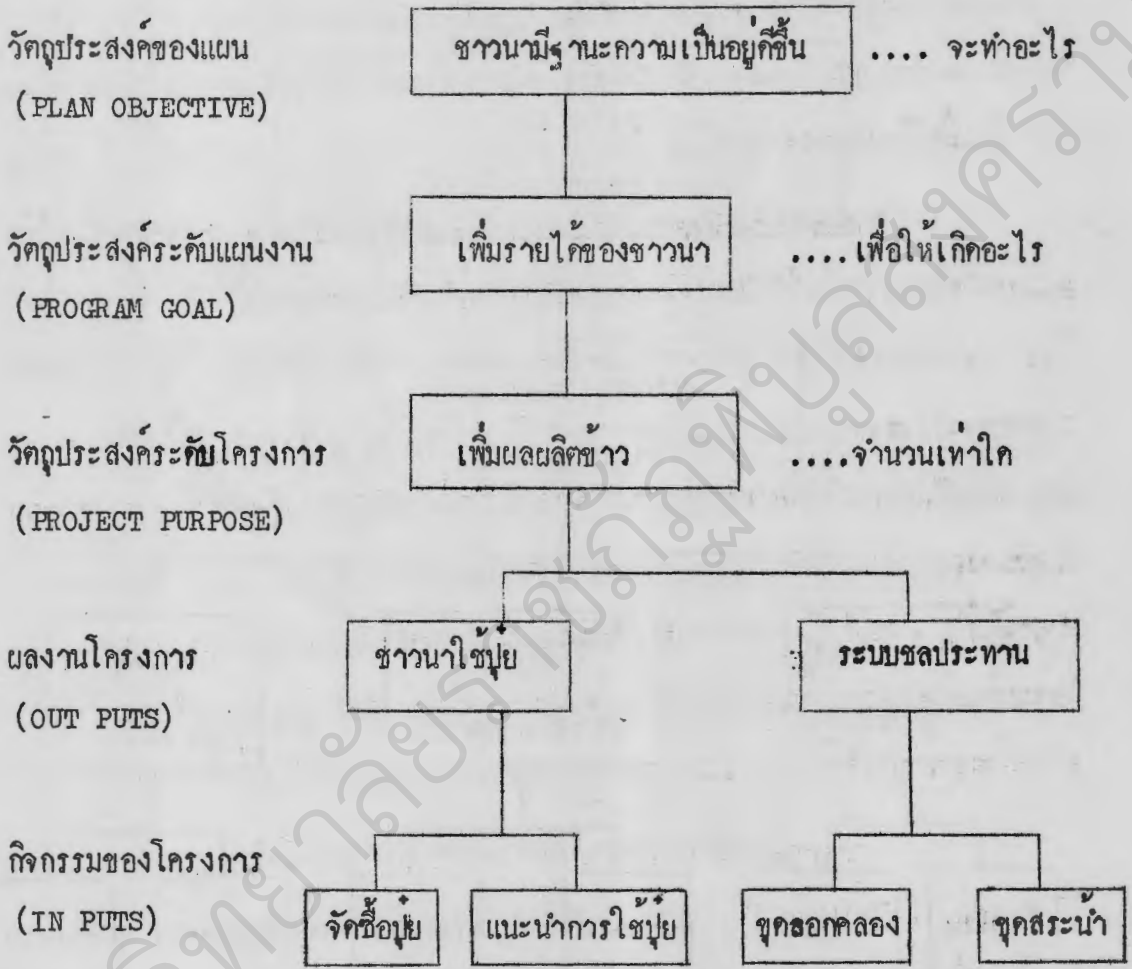
โครงการสร้างแหล่งน้ำ ทั้งขนาดใหญ่ ขนาดปานกลาง และขนาดเล็ก เกิดขึ้นในหลายพื้นที่แต่การใ้ประโยชน์ต่อเนื่องยังไม่มี เพราะผู้รับผิดชอบต่อเนื่องอยู่กับคนละ หน่วยงาน การใ้ร่น้ำของประชาชนจึงเกิดความสูญเปล่า ไม่คุ้มประโยชน์ เพราะยังไม่มี

การจัดทำโครงการให้การศึกษา และอบรมการใช้น้ำจากแหล่งน้ำเหล่านั้น ก็คือ ผลของการจัดทำโครงการอย่างโดดเดี่ยว นักบริหารและนักวางแผนไม่ได้มีการพิจารณาถึงแผนงานก่อนแล้วจึงจัดทำโครงการต่าง ๆ ได้แค่วิจารณ์กันว่า ส่งเสริมการปลูกข้าว ชาคน้ำ ชาคตลาค ชาคตุน และชาคตูก ๆ อย่าง ความจริงเรื่องเหล่านี้ล้วนเป็นกิจกรรมที่จะพิจารณารวมกันอย่างค่อเนื่องในรูปของแผนงานได้

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างแผนงานและโครงการแล้วจะเห็นได้ว่ายังมีต่อเนื่องอีกมากมายที่นักพัฒนาทั้งหลายทำกันมาจนเกิดเป็นความเคยชิน ไม่ได้นำวิธีการง่าย ๆ มารวมเข้าด้วยกัน และส่วนใหญ่จะถูกกำหนดโดยการพัฒนาตามสาขาบ้าง เป็นการวางแผนวางโครงการตามลักษณะของหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบบ้าง การพัฒนาชนบทโดยส่วนรวมจึงมีกิจกรรมที่ไม่ต่อเนื่องสมบูรณ์ จึงเป็นหน้าที่ของนักบริหารทั้งหลายต้องพิจารณาว่าแม้ตนเองจะอยู่คนละสังกัดหรือรับผิดชอบหน้าที่เฉพาะอย่าง แต่โครงการพัฒนาทั้งหลายจะสมบูรณ์ไม่ได้ หากไม่พิจารณาถึงความสัมพันธ์ของโครงการอื่น ซึ่งนักบริหารต้องมาร่วมพิจารณาแผนงานพัฒนาชนบทที่จะดำเนินการในแต่ละพื้นที่แทนการทำโครงการเป็นรายสาขา รายหน่วยงาน และให้มาวางแผนร่วมกันตามความหมายและความสัมพันธ์ที่กล่าวไว้แล้ว

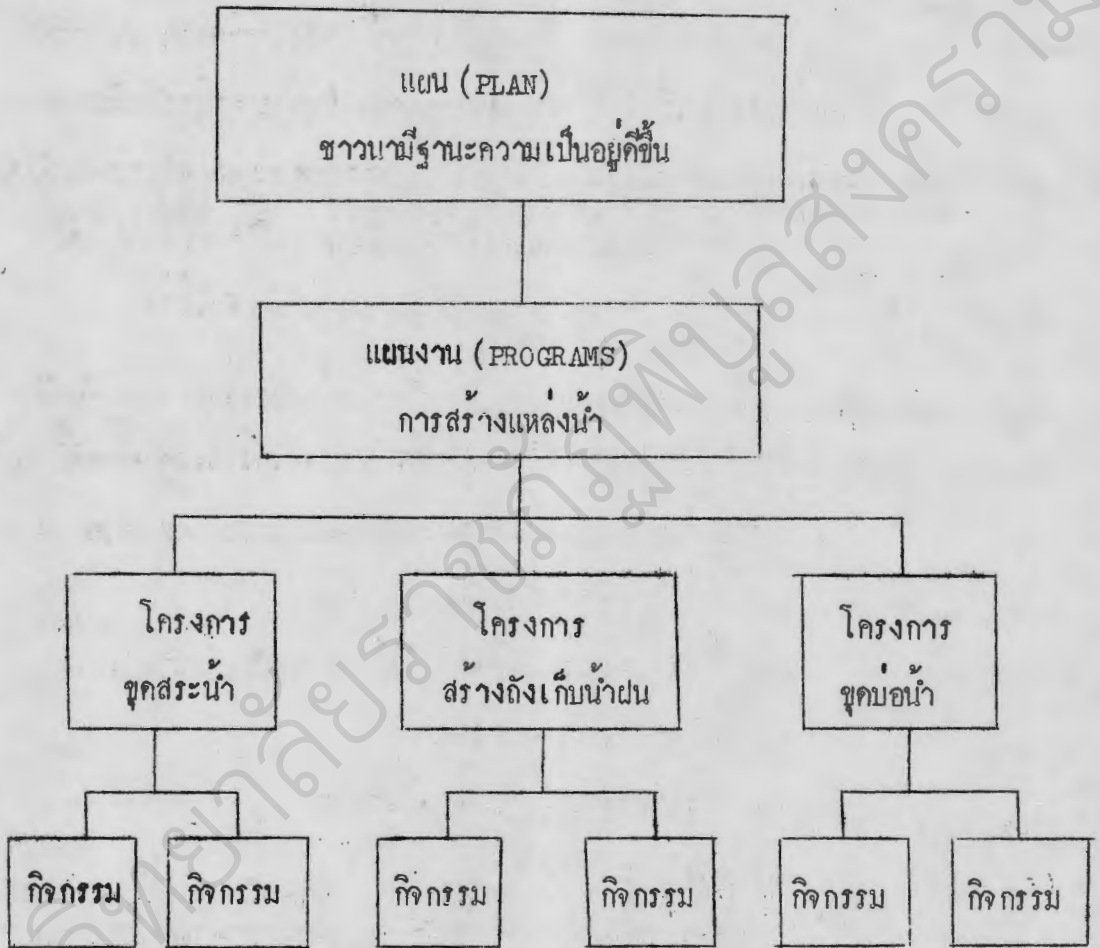
แผนงานและโครงการจะต้องมีความสัมพันธ์สอดคล้องซึ่งกันและกัน แผนงานเป็นการสนองรับกับนโยบายอันเป็นเป้าหมายที่วางไว้โดยการนำแผนงานมาจัดกลุ่มของโครงการซึ่งมีความสัมพันธ์ และกำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในชุมชน และโครงการก็เป็นกิจกรรมหลายกิจกรรมที่นำไปสู่เป้าหมายของแผนงานที่ได้วางวัตถุประสงค์ไว้ ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ ๒ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแผน แผนงาน และโครงการ



ที่มา : คณะทำงานจัดทำเอกสารการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน "การพัฒนาชุมชน
หลักและวิธีปฏิบัติ" กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บางกอกบดล็อก ๒๕๓๐ หน้า ๑๒๖

แผนภาพที่ ๓ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแผน แผนงาน และโครงการอย่างง่าย



ที่มา : คณะทำงานจัดทำเอกสารการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน "การพัฒนาชุมชน
หลักและวิธีปฏิบัติ" กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บางกอกบดดอก ๒๕๓๐ หน้า ๑๒๖

ขั้นตอนการวางแผนและโครงการ

นักวิชาการและนักปฏิบัติเป็นจำนวนมากได้เขียนถึงขั้นตอนในการวางแผน และการวางโครงการไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งการกล่าวถึงขั้นตอนหลักกว้าง ๆ และการแยก รายละเอียดเป็นขั้นตอนย่อย ๆ เมื่อได้พิจารณาเนื้อหาแล้วจะเห็นว่า การกล่าวถึงขั้นตอน กิ่งกล่าวไม่แตกต่างกันในสาระสำคัญมากนัก เพียงแต่มีการขยายความและอธิบายส่วนปลีกย่อย ที่แตกต่างกัน และที่สำคัญขั้นตอนเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงประเภทและลักษณะของแผนและ โครงการที่จัดทำในระดัมนั้นๆ จึงขอนำมาแสดงให้พิจารณานำมาใช้ต่อไป

แบบที่หนึ่ง แสดงขั้นตอนหลัก ๓ ขั้นตอนพร้อมทั้งเสนอรายละเอียดในแต่ละขั้น ขั้นตอนเหล่านี้สามารถนำไปปรับใช้ได้กับการวางแผนและวางโครงการโดยทั่ว ๆ ไป

๑. การเริ่มต้นวางแผนและโครงการ (FORMULATION OF PLAN)

- ๑.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำคัญ
- ๑.๒ วิเคราะห์ข้อมูล สรุปประเด็น กำหนดปัญหาและแนวทาง
- ๑.๓ กำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมาย
- ๑.๔ ประเมินความเป็นไปได้ของโครงการ
- ๑.๕ การรับอนุมัติโครงการ

๒. การนำแผนและโครงการไปปฏิบัติ (IMPLEMENTATION OF PLAN)

- ๒.๑ ประชุมทบทวนแผนและโครงการที่ได้รับอนุมัติ
- ๒.๒ แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ
- ๒.๓ จัดสรรวัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณ
- ๒.๔ แจกแจงผลและกำหนดการของงานต่อผู้เกี่ยวข้อง
- ๒.๕ การลงมือปฏิบัติตามกำหนด

๓. การติดตามและประเมินผล (EVALUATION OF PLAN)

๓.๑ การกำหนดมาตรการติดตามและประเมินผล

๓.๒ การมอบหมายและสร้างองค์กรติดตาม

๓.๓ การสร้างเครื่องมือและกำหนดระยะเวลา

๓.๔ การออกสนามและการรายงานผล

๓.๕ การเสนอรายงานเพื่อการปรับปรุงแผนและโครงการ

แบบที่สอง แสดงขั้นตอนเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ๑๒ ขั้น ในแต่ละขั้นตอนจำเป็นต้องมีการจัดทำโครงการ หรือกิจกรรมปลีกย่อยออกไปอีก ขั้นตอนเหล่านี้ใช้ในการจัดทำแผนงานและโครงการพัฒนาระดับจังหวัด

๑. วิเคราะห์นโยบายและเป้าหมายที่กรมและจังหวัดกำหนด

๒. กำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ

๓. จัดหาข้อมูลและวิเคราะห์ปัญหา

๔. พิจารณาข้อจำกัดและอุปสรรคการจัดทำโครงการ

๕. เสนอยุทธวิธีดำเนินงานหลายทาง

๖. วิเคราะห์ความเป็นไปไ้ของโครงการ (คน เงิน เวลา วัสดุและ

อุปกรณ์)

๗. จัดทำรูปแบบและบันทึกรายละเอียดของโครงการ

๘. การพิจารณาของผู้เกี่ยวข้องและการอนุมัติโครงการ

๙. การทำความเข้าใจกับผู้ร่วมโครงการและแบ่งงาน

๑๐. การวางแผนการควบคุมตามโครงการ

๑๑. การวางระบบการประเมินผล

๑๒. การจัดระบบการรายงานและประชาสัมพันธ์

แบบที่สาม แสดงขั้นตอนหลัก ๕ ขั้น สำหรับผู้ปฏิบัติงานในระดับตำบลหรือหมู่บ้าน ในการวางโครงการพัฒนาร่วมกับองค์กรของชาวบ้าน เช่น คณะกรรมการสภาตำบล และคณะกรรมการหมู่บ้าน

๑. การเผยแพร่ความคิด การนำความคิดหรือปัญหาที่ประสบในหมู่บ้านไปปรึกษาหารือกับประชาชนและเจ้าหน้าที่ทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อรับรู้และรับการสนับสนุน หากจะจัดทำโครงการ

๒. การแสวงหาข้อเท็จจริง การหาข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหา หรือเรื่องที่ต้องการจัดทำเป็นโครงการให้เฉพาะเจาะจง จะได้ว่า จะแก้ปัญหานั้น ๆ ได้อย่างไร มีวิธีการแก้ไขได้หลายทาง ต้องแสดงไว้เพื่อการตัดสินใจร่วมกันกับผู้เกี่ยวข้อง เลือกสรรวิธีการที่เหมาะสมมากที่สุด

๓. การวางโครงการ การพิจารณาแหล่งที่มาของวัสดุ เงิน อุปกรณ์ สถานที่ดำเนินการ การแบ่งงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและความพร้อมของประชาชนที่จะร่วมโครงการ

๔. การปฏิบัติตามโครงการ การรับอนุมัติ การมอบหมายให้ทุกฝ่ายลงมือปฏิบัติตามหน้าที่ และลักษณะงานที่ได้กำหนดไว้ในโครงการ

๕. การติดตามผล การออกติดตามการดำเนินงานในเรื่องต่าง ๆ เพื่อรายงานและเพื่อการแก้ไขปรับปรุงให้สมบูรณ์

แบบที่สี่ แสดงขั้นตอนการวางแผนและโครงการของชุมชน ๑๐ ขั้นตอน โดยแจกแจงรายละเอียดให้เห็นการเริ่มให้ชุมชนรับรู้ จนถึงขั้นการลงมือปฏิบัติ และการติดตามผลดังนี้

๑. การเข้าใจปัญหาและการค้นหาปัญหาของชุมชน (IDENTIFY AND UNDERSTAND THE PROBLEM) นับเป็นวิชาการที่ถูกต้อง ก่อนจะเริ่มมีการวางแผนหรือวางโครงการในชุมชน ต้องมีการศึกษาข้อเท็จจริง (FACT FINDING) โดยร่วมมือกับผู้นำชุมชน การไขข้อเท็จจริงเพียงบางส่วนแล้วลงมือวางแผนย่อมจะมีการคาดการณผิดพลาดคือ เมื่อรู้ว่าปัญหาอะไร เท่านั้นยังไม่เพียงพอ ต้องรู้เพิ่มขึ้นอีกว่า ปัญหาที่มันเป็นอย่างไร สามารถเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาและศึกษารายละเอียดของแต่ละปัญหาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพื่อเป็นการศึกษาเปรียบเทียบ และหาวิธีการแก้ปัญหาก็ได้

๒. การนำปัญหาเข้าสู่ชุมชน (PUBLIC ACCEPTANCE) เมื่อผู้วางแผนได้ศึกษาข้อเท็จจริงของแต่ละปัญหาของชุมชนมาหมดแล้ว จำเป็นต้องประชุมประชาชนในหมู่บ้าน ตำบล เพื่อนำปัญหามาแจ้งให้ทราบ และร่วมพิจารณาปัญหาที่ค้นพบนั้นเป็นจริงหรือไม่ ให้มีการอภิปรายสภาพปัญหา และพิจารณาความสำคัญของปัญหาที่ควรแก้ไข อาจใช้ตัวแทน เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการสภาตำบลก็ได้

๓. การกำหนดเป้าหมายที่จะบรรลุ (AGREE UPON OBJECTIVES) เมื่อชุมชนยอมรับปัญหาที่มีอยู่แล้ว ขั้นตอนต่อไปจะต้องให้ชุมชนร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่จะบรรลุ ในหลักการต่าง ๆ โดยเฉพาะกับผู้นำชุมชนแสดงให้เห็นปริมาณงานและแนวทางที่จะบรรลุ - เป้าหมาย เช่น กำหนดว่าต้องการให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี หรือการสร้างบ่อน้ำเพิ่มขึ้น ต้องการสร้างโรงเรียนมัธยมศึกษา หรือต้องการมีถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน เป็นต้น

๔. การแสวงหาแหล่งทรัพยากร (STUDY RESOURCES AVAILABLE)

ทรัพยากรหรือความช่วยเหลือเพื่อที่จะนำมาสนับสนุนโครงการให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ นั้น อันคับแค้นต้องพิจารณาความสามารถของชุมชนก่อนว่าจะมีทรัพยากรเพื่อจัดทำโครงการเหล่านั้นไ้มากน้อยเพียงไร แล้วจึงขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนทั้งฝ่ายรัฐบาลและองค์กรเอกชน คำว่าทรัพยากรนั้นเราหมายรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ เงิน กำลังคน เครื่องจักรกล และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการ ผู้วางแผนก่อนจะลงมือขั้นอื่นจะต้องแสวงหาให้ทราบถึงแหล่งทรัพยากรเหล่านี้ว่าจะได้อย่างไร มีที่ไหน ใครจะให้ และจะไ้เมื่อไร

๕. การเลือกสรรวิธีแก้ปัญหา (CONSIDER DIFFERENT METHOD OF PROBLEM SOLUTIONS) ขั้นนี้เป็นกรรมวิธีที่จะเลือกวิธีการแก้ไขปัญหามีการปรึกษากับหลายฝ่ายที่เป็นที่ปรึกษาที่สามารถให้ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาได้ เมื่อเลือกวิธีการแก้ไขปัญหาคิดว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดแล้วควรให้ชุมชนรับรู้ผลการตัดสินใจของผู้นำชุมชน

๖. การตัดสินใจและการอนุมัติ (DECIDE UPON THE ALTERNATIVE SOLUTIONS) การตัดสินใจขั้นสุดท้ายต้องไปหาแหล่งผู้ให้ทรัพยากรที่เป็นปัจจัยนำเข้าของโครงการ ซึ่งอาจทำให้ต้องย้อนกลับมาพิจารณากันใหม่ หากมีกรณีที่ไม่ได้รับการสนับสนุน

๗. การวางแผนเพื่อการปฏิบัติตามโครงการ (DEVELOP A PLAN FOR ACTION) ขั้นนี้วิธีการที่รวดเร็วและรัดกุมคือ ผู้วางแผนควรจะร่างเป็นเค้าโครงแผนปฏิบัติการอย่างคร่าว ๆ เพราะเป็นผู้รอบรู้เหตุการณ์มาตั้งแต่ต้นโดยละเอียด แผนเพื่อการปฏิบัติการหมายถึง ขั้นตอนของวิธีดำเนินการ (STEPS OF OPERATION) ของโครงการหรือกิจกรรมที่จะจัดทำ บุคคลที่จะร่วมดำเนินการตามโครงการ (TEAM WORK) รวมถึงการประมาณการค่าใช้จ่าย (NECESSARY BUDGET) กล่าวโดยสรุป ขั้นนี้เป็นการนำโครงการมาทบทวนวางแผนปฏิบัติการอย่างรอบคอบอีกครั้งหนึ่งเพื่อกำหนดเวลา หน้าที่ และประเภทงานให้แน่ชัด

๔. การมอบหมายการดำเนินงานตามแผน (ASSIGN RESPONSIBILITIES)
ผู้วางแผนต้องจัดให้มีการประชุมกลุ่มผู้ร่วมงานให้ช่วยกันพิจารณาและรับทราบแผนงานพร้อม ๆ กัน เพื่อเป็นการผูกพันความรับผิดชอบของบุคคลต่อส่วนรวมในการรับมอบหมายงาน และจากนั้นจะไต่ลงมือปฏิบัติการตามแผน

๕. การรายงานผลต่อชุมชน (INFORM THE COMMUNITY) ในแต่ละขั้นที่กล่าวมาอาจมีข่าวกระจายไปสู่ชุมชนบ้าง แต่เมื่อได้ผ่านการพิจารณาของผู้ร่วมงาน คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการสภาตำบลแล้ว ต้องมีการรายงานผลของการดำเนินงาน ตลอดจนวัตถุประสงค์ วิธีดำเนินงานขั้นต่อไป และแผนการทั้งหมดให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบกันโดยทั่วถึง วิธีการอาจใช้ประชาชนช่วยกระจายข่าวสาร หรือเขียนป้ายติดไว้ในสถานที่ชุมชน หรือการเรียกประชุมประชาชนทั้งหมดเพื่อรับทราบ และจะได้รับความร่วมมือหรือแรงสนับสนุนโดยทางอ้อมอย่างก็ช่วย

๖. การติดตามแผนและประเมินผลงาน (FOLLOW THE PLAN AND EVALUATE THE RESULTS) เมื่อแผนดำเนินการได้นำออกปฏิบัติการแล้ว ขั้นต่อไปก็ต้องมีการติดตามแผนที่วางไว้ ทั้งการตรวจสอบเพื่อทราบความก้าวหน้าของการดำเนินงาน ผู้ที่ได้รับมอบหมายไปแล้วได้ปฏิบัติไปอย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้างเพื่อหาวิธีการแก้ไข หรือต้องมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ซึ่งการประเมินผลงานที่ได้ดำเนินการไปแล้วจะหาทุกขั้นตอน ขั้นนี้เปรียบเสมือนเป็นเครื่องตรวจสอบความถูกต้อง หากมีปัญหาก่รีบแก้ไขเพื่อความสำเร็จของแผนงานและโครงการ

อนึ่งการวางแผนและการวางโครงการจะประสบความสำเร็จมาก - น้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับผู้วางแผนว่าเห็นพ้องกันในวัตถุประสงค์ของการวางโครงการเพียงใด มีการตั้งคณะกรรมการและการกำหนดหน้าที่อย่างชัดเจน มีตัวแทนของฝ่ายที่มีอำนาจอนุมัติ

แผนงานให้ประชาชนมีเจตคติที่ดีต่อการดำเนินงานจัดกิจกรรมของคณะกรรมการ โดยการชักชวนประชาชนมาช่วยกิจกรรมด้วยความสมัครใจเป็นจำนวนมาก มีการจัดประชุมแนะนำการดำเนินงานอย่างลึกซึ้ง พิจารณาความต้องการและความสนใจของประชาชนประกอบด้วยทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่ และต้องมีการวางแผนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อนำไปปฏิบัติต่อไป กรรมวิธีในการวางแผนมี ๒ ลักษณะ คือ

๑. การวางแผนจากบนลงล่าง ทางฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้กำหนดโครงการให้ส่วนราชการต่าง ๆ ดำเนินการให้ถูกต้อง
๒. การวางแผนจากล่างสู่บน เริ่มจากชุมชน (สภาตำบล) รวบรวมโครงการเสนอต่ออำเภอ จังหวัด เป็นต้น

แผนในระดับชุมชน เกิดขึ้นจากการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง โดยแยกกันตามระดับดังนี้

๑. แผนระดับหมู่บ้าน มีการประชุมประชาชนเพื่อพิจารณาแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน และมีการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อจัดทำโครงการแล้วเสนอโครงการเพื่อพิจารณาในระดับตำบล
๒. แผนระดับตำบล สภาตำบลมีหน้าที่ในการวางแผนและจัดระบบแผนงานการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความต้องการ และปัญหาของประชาชนในรูปของโครงการ
๓. แผนระดับอำเภอ คณะกรรมการพัฒนาอำเภอ มีหน้าที่จัดทำแผนแก้ไขปัญหาคือครุฑของประชาชนในพื้นที่ โดยพิจารณากลับกรองโครงการจากแผนพัฒนาตำบลผสมผสานกับโครงการในส่วนที่เป็นของอำเภอที่ต้องดำเนินการตามนโยบายของจังหวัดและนโยบายระดับชาติ

๔. แผนระดมจังหวัด คณะกรรมการพัฒนาจังหวัดมีหน้าที่จัดทำเป็นแผนที่ แสดงให้เห็นแนวทางและรายการประสานแผนและโครงการของกระทรวง ทบวง กรม ในส่วนราชการภูมิภาค หน่วยบริหารราชการส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ และการดำเนินงาน ของประชาชนในท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

สรุป การวางแผนและวางโครงการพัฒนาชุมชนนับเป็นหัวใจของการ บริหารงานพัฒนาชุมชน เพราะหากประชาชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ ตั้งแต่เริ่มต้นจะทำให้ เกิดการจัดกิจกรรมการพัฒนาชุมชนสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนใน ชุมชนมากที่สุด ประชาชนจะได้ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน ปัญหาและความเดือดร้อน ของชุมชนจะได้รับการแก้ไข ได้มีการประสานระหว่างส่วนราชการในพื้นที่และเกิดความ - สัมพันธ์ระหว่างรัฐกับผู้นำชุมชนและประชาชน อันจะทำให้งานการพัฒนาชุมชนประสบผลสำเร็จ เกิดการประหยัด ไม่เกิดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน ปัญหาและความต้องการของชุมชน ได้รับการแก้ไข ภาครัฐและประชาชนให้ความร่วมมือและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน การพัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับการวางแผนและวางโครงการนั้นพบว่า การวางแผนต้อง เกี่ยวข้องกับนักวางแผน ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติตามแผนและผู้ได้รับผลประโยชน์จากการวางแผน ประชาชนจะมองว่าการวางแผนเป็นของรัฐบาลที่สร้างขึ้นและเกิดมาจากภายนอกชุมชน ทำให้ การเตรียมชุมชนเพื่อรับกับการวางแผนเกิดความไม่พร้อม ทำให้การควบคุมการปฏิบัติตามแผน ทำได้ยาก ชุมชนส่วนใหญ่ยอมรับแผนและโครงการโดยไม่มีทางเลือก ส่วนผู้ปฏิบัติตามแผน ประสบกับการขาดแคลนคน งบประมาณ อุปกรณ์ ความซ้ำซ้อนของโครงการ ระบบ - ราชการทำให้การประสานงานมีปัญหา ผู้ปฏิบัติและผู้ได้รับผลประโยชน์เข้าใจในวัตถุประสงค์ ไม่ตรงกัน การวางแผนต้องมีลักษณะยืดหยุ่น และมีการปรับแผนให้เป็นที่ไปตามเป้าหมาย

การวางแผนจึงต้องเริ่มต้นจากการสร้างความเข้าใจให้ตรงกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และ นำแผนไปปฏิบัติให้เกิดคุณภาพตามเป้าหมายที่วางไว้ หลักการวางแผนและวางโครงการ เริ่มจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นความจำเป็นพื้นฐาน สร้างวัตถุประสงค์ และการดำเนินงานให้สอดคล้องกับทศวรรษที่สามสิบและค่านิยม เริ่มจากสิ่งที่ชุมชนมีอยู่แล้ว มีแผนการ ปฏิบัติงานเป็นระบบ และผู้ร่วมปฏิบัติเกิดการ เรียนรู้ มีการประสานงานและร่วมมือจาก หลายฝ่ายและมีการประเมินผล

แผนงานและโครงการพัฒนาชุมชนจะต้องมีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน เพราะ แผนงานเกิดจากการจัดกลุ่มของโครงการที่มีความสัมพันธ์กัน และกำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาใน ชุมชน และโครงการเป็นกิจกรรมหลายกิจกรรมที่นำไปสู่เป้าหมายของแผนงานที่ได้วาง - วัตถุประสงค์ไว้ ขั้นตอนการวางแผนและวางโครงการมีหลายแบบ แบบที่หนึ่ง มี ๓ ขั้นตอน คือ **ขั้นเริ่มต้น** ขั้นปฏิบัติ และขั้นติดตามประเมินผล แบบที่สองมี ๑๒ ขั้นตอน แบบที่สามมี ๕ ขั้นตอน คือ การเผยแพร่ความคิด การแสวงหาข้อเท็จจริง การวางโครงการ การปฏิบัติ ตามโครงการ และการติดตามผล ส่วนแบบที่สี่ มี ๑๐ ขั้นตอน สำหรับกรรมวิธีใน การวางแผนมี ๒ ลักษณะคือ การวางแผนจากบนลงล่าง โดยฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้กำหนด - โครงการให้ส่วนราชการต่าง ๆ ดำเนินการให้ถูกต้อง และการวางแผนจากล่างสู่บน ที่ คณะกรรมการสภาตำบลรวบรวมโครงการเสนอต่ออำเภอและจังหวัด สำหรับแผนในระดับ ชุมชนที่เกิดจากประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนมีทั้งแผนระดับหมู่บ้าน ระดับ ตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

การพัฒนาชุมชนภาคปฏิบัติ

ชุมชนชนบทของประเทศไทยเป็นที่อยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นทั้งแหล่งผลิตและแหล่งบริโภคที่ใหญ่และสำคัญที่สุดของประเทศ จึงนับว่ามีความสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงของประเทศ และชุมชนชนบทยังเป็นแหล่งสร้างปัญหา นานาประการที่ฝ่ายรัฐบาลต้องให้ความสนใจ และดำเนินการอย่างจริงจัง เพราะเป็นแนวทางที่จะทำให้ประเทศไทยเกิดความมั่นคงปลอดภัย

ชนบทไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหลายประการที่สามารถสังเกตเห็นได้เด่นชัดคือ ความตื่นตัวทางการเมือง ประชาชนในชนบทรู้จักคิด และตระหนักในปัญหาของชุมชน และให้ความสนใจไปยังรัฐบาลในฐานะหน่วยงานบริหารประเทศที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดปัญหาอุปสรรคให้กับประชาชน สภาพของประชาชนชนบทที่เคยอดทน ยอมรับปัญหาต่าง ๆ โดยไม่ได้แย้ง มีความคิดเห็นคล้อยตาม หรือวางเฉยต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชการ ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นการขอร้อง การร้องเรียนให้รัฐบาลช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหากลุ่มคน และสอกลงดูแลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชการ หากมีการกระทำในลักษณะที่ไม่เหมาะสม ก็จะมีการร้องเรียนจากประชาชนอย่างกว้างขวาง

ประชาชนชาวชนบทมีความตื่นตัวและกระตือรือร้นในการที่จะแก้ปัญหาคงตนเองโดยได้ตั้งความมุ่งหวังไว้ว่า รัฐบาลจะต้องให้ความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างจริงจัง ทางด้านรัฐบาลจึงต้องจัดระบบการบริหารและพัฒนาวิธีการ การพัฒนาชนบทขึ้นมาใหม่เพื่อให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจากเดิมการพัฒนาประเทศมุ่งทางด้านเศรษฐกิจเพื่อพัฒนา

ระดมมาตรฐานการครองชีพของประชาชน โดยไม่คำนึงถึงระบบที่จะทำให้การยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคมให้คงสภาพอยู่ตลอดไป และเจริญก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ ดังนั้นการพัฒนาที่ขาดระบบเพื่อรองรับระดมมาตรฐานการครองชีพของประชาชนที่ไต่ยกขึ้นไปแล้ว จึงปรากฏว่าขณะที่รัฐบาลเข้าไปสนับสนุนช่วยเหลือความเป็นอยู่ของประชาชนให้เจริญก้าวหน้าขึ้น และมุ่งไปสู่ระดับที่ค้ำขึ้นตลอดเวลา แต่ครั้งเมื่อรัฐบาลถอนความช่วยเหลือหรือให้ความสนับสนุนไม่เพียงพอ ระดมมาตรฐานการครองชีพของประชาชนที่ไต่ยกขึ้นไปแล้วก็จะกลับตกต่ำลงมาอีก และบางท้องถิ่นกลับตกต่ำกว่าครั้งก่อนที่รัฐบาลจะให้ความสนับสนุน ทั้งนี้เป็นเพราะประชาชนมีความเคยชินต่อการดำรงชีวิตไปตามการเปลี่ยนแปลงและสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในขณะที่ได้รับการสนับสนุน และไม่สามารถละเว้นพฤติกรรมเช่นนั้นได้เมื่อขาดการสนับสนุน จากลักษณะดังกล่าวนี้การพัฒนาชนบทของไทยจึงไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

ในการวางแผนพัฒนาประเทศไทยระยะแรกมุ่งเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจด้านเดียวจึงมุ่งเน้นในด้านการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญทางเศรษฐกิจ ในภายหลังจึงมีการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคม เพราะองค์ประกอบสำคัญต่อการพัฒนาระบบคือ ประชาชนที่สามารถทำงานในระบบการพัฒนาอันเป็นผลทำให้ยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชนให้เกิดประสิทธิภาพ แม้ว่าทางรัฐบาลจะได้ถอนความช่วยเหลือสนับสนุนออกมา ประชาชนก็สามารถร่วมกันรับผิดชอบรักษาระบบและระดับที่ได้รับการพัฒนาแล้วให้คงอยู่ได้และเป็นประโยชน์แก่ประชาชนสืบไป

การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งที่มีว่าสำคัญที่นำมาใช้ในการพัฒนาประชาชน โดยการมุ่งพัฒนาจิตใจ เจตคติ ความศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยมของประชาชนให้เข้าใจภาวะความจำเป็นและข้อจำกัดในขีดความสามารถของรัฐบาลที่ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือ

ประชาชนได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นการพัฒนาชุมชนจึงช่วยให้ประชาชนเกิดความตื่นตัว
ตระหนักในปัญหาของชุมชน มีความคิดริเริ่ม มีความรับผิดชอบ มีความเสียสละ และ
อุทิศตนร่วมกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองโดยไม่รอคอยความช่วยเหลือจากรัฐบาลหรือองค์การ
เอกชนอื่นภายนอกชุมชน การสร้างประชาชนให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง เกิดความรู้สึก
รับผิดชอบ และเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมที่ได้ร่วมกันพัฒนา ดังนั้นการพัฒนาชุมชน
จึงมุ่งให้มีการจัดกระบวนการให้การศึกษา การปรึกษาหารือ และการตัดสินใจร่วมกัน

กรมการพัฒนาชุมชนได้ดำเนินการพัฒนาชนบทของประเทศ โดยมุ่งไปสู่
ภาระกิจหลักที่สำคัญคือ การพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพของประชาชนในการพัฒนาตนเอง
โดยมุ่งพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการ
ช่วยตนเอง ช่วยเพื่อนบ้านและชุมชน ให้มีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นโดยการร่วมมือ
กันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล โดยอาศัยวิธีการที่จะนำบริการของรัฐบาลรวมเข้ากับ
ความต้องการของประชาชน ในเบื้องต้นต้องพัฒนาประชาชนให้เกิดความขยันและเชื่อมั่นใน
การช่วยตนเอง เพื่อร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนของตนทั้งด้านครอบครัว การศึกษา
เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองและวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของหน่วย -
ราชการและเอกชนในส่วนที่เกินความสามารถของประชาชน ดังนั้น กรมการพัฒนาชุมชนจึง
ได้วางแผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนระดับตำบล ๕ แผนงาน เพื่อมุ่งพัฒนาประชาชน
ทั้งด้านความคิดและความสามารถ เพื่อให้ประชาชนสามารถพัฒนาครอบครัวและชุมชนให้
เจริญค้ำชูพลังกลุ่ม ซึ่งแผนงานทั้ง ๕ แผนงานได้ถือปฏิบัติในระดับพื้นที่ชนบทของประเทศ

แผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนระดับตำบล ๕ แผนงานประกอบด้วย
แผนงานพัฒนาเด็ก แผนงานพัฒนาเยาวชน แผนงานพัฒนาสตรี แผนงานสร้างเสริมรายได้

แผนงานส่งเสริมการอภิมทรัพย์เพื่อการผลิต แผนงานพัฒนาสิ่งแวดล้อม แผนงานอาสาพัฒนาชุมชน แผนงานพัฒนาจิตใจ และแผนงานพัฒนาองค์กร ซึ่งจะอธิบายในรายละเอียดของแต่ละแผนงานต่อไป

๑. แผนงานพัฒนาเด็ก

หลักการและเหตุผล การพัฒนาประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าต้องอาศัยประชากรที่มีคุณภาพ การพัฒนาคุณภาพประชากรก็ต้องเริ่มทำตั้งแต่ในวัยเด็ก ในปัจจุบันประชากรวัยเด็กในชนบทยังได้รับการดูแลคุ้มครองจากครอบครัวชุมชน ประเทศไม่ทั่วถึงทำให้เกิดปัญหาความโภชนาการและการฉวยโอกาส และการเตรียมความพร้อมเพื่อการศึกษาภาคบังคับ ทำให้เด็กชนบทมีพัฒนาการโดยทั่วไปช้ากว่าเด็กในเมือง กรมการพัฒนาชุมชนจึงขยายการดำเนินงานพัฒนาเด็กโดยประสานงานกับหน่วยงานทุกฝ่ายเพื่อพัฒนาเด็กอายุระหว่าง ๐ - ๕ ปี ในชนบท

วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมและเตรียมความพร้อมให้เด็กชนบทอายุระหว่าง ๐ - ๕ ปี มีพัฒนาการพร้อมจะเรียนชั้นประถมศึกษา และแบ่งเบาภาระ - การเลี้ยงดูของบิดามารดาให้มีเวลาในการประกอบอาชีพมากขึ้น ให้ท้องถิ่นช่วยตนเอง และร่วมมือกันพัฒนาเด็กอย่างถูกต้องหลักวิชา และป้องกันแก้ไขปัญหาวาระพิเศษโภชนาการ

การดำเนินงาน เริ่มจากการให้การศึกษาศาสนาและให้บริการด้าน การฉวยโอกาสเด็กที่ถูกทอดทิ้งหลักวิชาการแผนใหม่ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ และครอบคลุมกลุ่มเด็ก โดยมี การดำเนินงาน ๓ รูปแบบ คือการพัฒนาเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (อายุ ๒ - ๕ ปี) ชุมชนใหม่มีความต้องการและมีความพร้อมก็จัดให้มี ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จัดฝึกอบรมผู้ดูแลเด็ก กรมการพัฒนาเด็ก ผู้ปกครองและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการอบรม

เลี้ยงดูเด็กให้ทราบถึงการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามหลักวิชาการแผนใหม่ มีการสนับสนุน เสริมสร้างและพัฒนาขีดความสามารถของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนพัฒนากิจกรรมการเรียน การสอนให้มีคุณภาพและเพียงพอกับจำนวนเด็ก โดยมีเจ้าหน้าที่ทุกระดับติดตามผลการ - ค่าใช้จ่ายให้เป็นไปอย่างค่อเนื่อง ส่วนการพัฒนาเด็กนอกศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (อายุ ๐ - ๕ ปี) เพื่อช่วยให้เด็กที่ขาดโอกาสเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้ได้รับ - การพัฒนาอย่างถูกต้องพร้อมที่จะเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา โดยมุ่งให้ผู้นำท้องถิ่น บิคา มารดา ผู้ปกครองเด็ก ซึ่งเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดเด็ก เป็นผู้อบรมเลี้ยงดูให้เด็กเกิดการพัฒนา โดยใช้สื่อและคู่มือสอนลูกให้ฉลาด เป็นเครื่องมือในการสอนและเล่นกับเด็กในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ใน ปี พ.ศ.๒๕๒๕ มีการพัฒนาเด็กที่บ้าน (อายุ ๐ - ๕ ปี) โดยกรมการ - พัฒนารวมชนส่งเสริมให้บิดามารดา ญาติพี่น้อง หรือผู้เลี้ยงดูใกล้ชิดเด็ก เห็นความสำคัญของ เด็ก สามารถใช้กิจกรรมในชีวิตประจำวันสั่งสอน พูกคุย พาเที่ยว ทำของเล่นให้ ใช้สอยงานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ และฝึกลักษณะนิสัยที่ดีให้บุตรหลาน นอกเหนือจากการพัฒนา เด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และการพัฒนาเด็กนอกศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

กิจกรรมหรือโครงการของแผน กรมการพัฒนารวมชนได้กำหนดงานหลัก ของแผนงานพัฒนาเด็กไว้ ๓ งาน คือ

๑. งานจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วยโครงการต่าง ๆ ดังนี้ เริ่มจากโครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ครั้งแรกต้องทดลองดำเนินการก่อนอย่างน้อย ๓ เดือน ต่อมาจึงเกิดโครงการสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีอาคารถาวรโดยไม่ใช้ งบประมาณของทางราชการ แล้วจึงเป็นโครงการปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีสภาพ - เหมาะสมเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นสัดส่วน

๒. งานสนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วยโครงการต่าง ๆ คือ โครงการสนับสนุนอุปกรณ์เครื่องเล่นสำหรับเด็ก โครงการฝึกอบรมผู้ดูแลเด็กก่อนประจำการ โครงการสนับสนุนค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็ก โครงการสัมมนาคณะกรรมการพัฒนาเด็ก โครงการฝึกอบรมแม่บ้านค่านอาหารโภชนาการและการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โครงการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะผู้ดูแลเด็ก โครงการประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โครงการผลิตและใช้สื่อเพื่อพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน โครงการสอนลูกให้ฉลาด โครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเคลื่อนที่ โครงการศูนย์รวมอุปกรณ์เพื่อการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน โครงการรณรงค์ใจสู้เด็กไทยในชนบท โครงการวันระลึกพระคุณแม่ โครงการประกวดผู้ดูแลเด็กที่มีผลการปฏิบัติงานดีเด่น โครงการสัมมนาผู้ดูแลเด็กดีเด่นทั่วประเทศ โครงการนิเทศและติดตามผลการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาเด็ก กองทุนพัฒนาเด็กชนบทประกอบด้วยกองทุนบริจาคสมทบ และกองทุนอุปการะเด็ก

๓. งานที่ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ประกอบด้วย โครงการพัฒนาชนบทไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ขององค์การ SAVE THE CHILDREN FEDERATION โครงการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนขององค์การ UNICEF และองค์การ CIDA โครงการพัฒนาเด็กและครอบครัว ซี.ซี.เอฟ. ของ CHRISTIAN CHILDREN'S FOUNDATION (C C F) และโครงการสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของรัฐบาลสหพันธสาธารณรัฐเยอรมัน คณะกรรมการพัฒนาเด็ก (กพค.)

กรรมการได้รับการคัดเลือกจากกลุ่มผู้ปกครองเด็ก หรือผู้อุปถัมภ์ ควรมีกรรมการหมู่บ้านอย่างน้อย ๑ คน และควรมีกรรมการที่เป็นสตรีร่วมด้วย คณะกรรมการพัฒนาเด็กมีจำนวน ๕ คน มีหน้าที่พิจารณาคัดเลือกผู้ดูแลเด็กร่วมกับผู้ปกครอง ประชุมชี้แจงผู้ปกครองเกี่ยวกับค่าบริการในการเลี้ยงดู ค่าอาหารกลางวัน ควบคุมดูแลการปฏิบัติงาน

ของผู้ดูแลเด็ก และแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น วางแผนและดำเนินงานของศูนย์พัฒนา
เด็กเล็กให้ก้าวหน้าและประชาสัมพันธ์การดำเนินงานและกิจกรรม ชักชวนผู้ปกครองเด็ก
ให้เห็นความสำคัญและเข้าร่วมในการเลี้ยงดูเด็ก กำหนดค่าบำรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และ
รายงานการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ผู้ดูแลเด็ก (มคอ.)

ผู้ดูแลเด็กมีคุณสมบัติทั่วไปคือ จบไม่ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ ๘ มีภูมิลำเนา
อยู่ในหมู่บ้านที่ตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นสตรีมีอายุระหว่าง ๑๘ - ๒๕ ปี ไม่มีภาระใน
การเลี้ยงดูบุตรเล็ก ๆ มีลักษณะผู้นำ สุภาพอ่อนโยน รักเด็ก มีสุขภาพดี มีความสมัคร-
ใจ ผู้ปกครองยินยอม และต้องทำสัญญาไว้กับคณะกรรมการพัฒนาเด็ก ระบุเวลาทำงาน
ไม่น้อยกว่า ๑ ปี

ผู้ดูแลเด็กมีหน้าที่รับเด็กจากผู้ปกครองทุกเช้า ทำความสะอาดสถานที่
เตรียมน้ำดื่ม น้ำใช้ ผลิตอุปกรณ์การสอนและจัดให้เป็นสัดส่วน ฝึกวินัย อบรมเลี้ยงดูเด็ก
ตามตารางที่กำหนด ทำตารางการปฏิบัติงานประจำวัน ทำบัญชีเรียกชื่อเด็ก ทำสมุดบันทึก
การสอน สมุดเยี่ยม สมุดรายงานประจำตัวเด็ก จักรบริเวณสวยงาม ปลูกไม้ประดับ
สวนครัว ดูแลอาหารกลางวันของเด็กนำมารับประทาน ตักต่อเจ้าหน้าที่อนามัยมาตรวจสุขภาพ
เด็กเดือนละครั้ง ทำป้ายลงเวลารับการเลี้ยงดูเด็ก ทำบัญชีรับจ่ายเงินบำรุงศูนย์
ปรึกษาการทำงานกับคณะกรรมการพัฒนาเด็กและพัฒนากร เยี่ยมเยียนผู้ปกครองและเด็กเล็ก
ร่วมมือในการทำกิจกรรมให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ร่วมประชุมกรรมการและผู้ปกครองเด็ก
และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงดูเด็ก

บทบาทและหน้าที่ของพัฒนากรในงานพัฒนาเด็ก

พัฒนากรต้องทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์และประชุมชี้แจงโครงการ และงานของ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้กรรมการหมู่บ้าน กรรมการสตรีและประชาชนทั่วไปให้เข้าใจแนวทาง วัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นการเผยแพร่ความคิดให้ประชาชนยอมรับว่าโครงการนี้มี ประโยชน์ ขั้นตอนอาจจึงเข้าร่วมกับองค์กรหมู่บ้านพิจารณาสถานที่ที่เหมาะสมเป็นศูนย์พัฒนา - เด็กเล็กชั่วคราว แล้วพัฒนาจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สนับสนุนให้คณะกรรมการพัฒนาเด็กและ ผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ติดตามผลการดำเนินงาน และให้คำแนะนำคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และติดตามผลการปฏิบัติ - งานของผู้ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด อย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง ติดตามประสานงานกับสมาคม องค์กรเอกชน เพื่อรับการสนับสนุนให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จัดประชุมกรรมการหมู่บ้าน กรรมการพัฒนาเด็กและผู้ปกครองเป็นประจำ รวมทั้งพิจารณาใช้อาคารของศูนย์ให้เป็น ประโยชน์อย่างอื่น ช่วยเหลือผู้ดูแลเด็กในการจัดหาอุปกรณ์การเล่นการสอน การดูแลรักษา จัดเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเป็นการชักจูงความสนใจของเด็กและผู้ปกครอง จัดให้มีโครงการ อาหารเสริมให้เด็กเล็ก เป็นที่ปรึกษาและช่วยแก้ไขในกรณีที่มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

๒. แผนงานพัฒนาเยาวชน

หลักการและเหตุผล เยาวชนเป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศเพราะ ต้องทำหน้าที่พัฒนาประเทศต่อไป สังคมโคละเลยต่อเยาวชน สังคมนั้นก็จะประสบปัญหาใน การพัฒนาประเทศ ในประเทศไทยพบว่าเยาวชนในชนบทมีระดับการศึกษาต่ำ ใ้ แรงงานในไร่นา เยาวชนชนบทบางส่วนอพยพเข้ามารับจ้างทำงานในเมืองได้ค่าจ้าง แรงงานต่ำเพราะเป็นแรงงานไร้ฝีมือ เยาวชนหญิงบางกลุ่มยอมคนเพื่อให้บริการทางเพศเพราะ

ถูกหลอกลวง นอกจากนี้เยาวชนชายก็ประกอบอาชีพอาชญากรรม เยาวชนชนบทยังประสบ
ปัญหาสุขภาพอนามัยและการปรับตัวอันเนื่องมาจากการรับวัฒนธรรมตะวันตกที่ไม่เหมาะสม
บางประการ เพื่อแก้ไขปัญหาเยาวชนให้สอดคล้องกับการพัฒนาเยาวชนคือ การจัดตั้ง -
ศูนย์เยาวชนตำบลให้ครบทุกตำบล และมีการพัฒนาศูนย์เยาวชนตำบลให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์ เพื่อให้เยาวชนชนบทที่มีอายุระหว่าง ๑๕ - ๒๕ ปี
และพ้นการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่มีโอกาสศึกษาต่อ เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย
จิตใจ และสติปัญญามีส่วนร่วมการพัฒนาประเทศ ภูหน้าที่มีความรับผิดชอบ มีเจตคติที่ดี
ความรู้ความสามารถสูง ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี มีวินัย และจริยธรรม ประกอบอาชีพที่
สุจริต รู้จักทำงานร่วมกับคนอื่นและกลุ่มด้วยความสามัคคี มีจิตใจเสียสละต่อส่วนรวม และ
สนับสนุนการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

การดำเนินงาน แผนงานพัฒนาเยาวชนมีขั้นตอนการดำเนินงาน

๕ ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ ๑ การรวมกลุ่มเยาวชนพื้นฐาน เริ่มจากการจัดประชุมเพื่อรวมกลุ่ม
เยาวชนในหมู่บ้าน และมีการเลือกตั้งคณะกรรมการเยาวชนหมู่บ้าน (กยม.) ต่อมาจึง
จัดกลุ่มกิจกรรมของเยาวชน มีการฝึกทักษะด้านการอาชีพและการใช้เวลาว่างให้เป็น
ประโยชน์ รู้จักทำงานเป็นกลุ่มและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ขั้นที่ ๒ การจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบล ระยะเริ่มแรกมีการรวมกลุ่มเยาวชน
ประมาณ ๕๐ - ๑๐๐ คน โดยใช้สถานที่ในหมู่บ้าน ตำบล เป็นค่ายพักแรม เป็นระยะ
เวลาต่อเนื่องกัน ๔ วัน เรียกว่า การจัดค่ายเยาวชนให้สมาชิกร่วมกิจกรรม ทำให้เกิด
การเรียนรู้การทำงานระบบกลุ่ม มีระเบียบวินัย ความสามัคคี มีคุณธรรม สร้างภาวะผู้นำ
การตั้งองค์กร "ศูนย์เยาวชนตำบล" โดยการประชุมสัมมนาคณะกรรมการเยาวชนหมู่บ้าน

เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างกันและจัดตั้งองค์กร - กลางของเยาวชน โดยมีการเลือกตั้งและแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์เยาวชนตำบล เพื่อ เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชน เป็นศูนย์ส่งเสริมและประสานงาน เพื่อพัฒนาเยาวชนของหน่วยงานทั้งของรัฐบาลและของเอกชน

ขั้นที่ ๓ การสนับสนุนศูนย์เยาวชนตำบล มีการจัดกิจกรรมเพื่อสมาชิก คำนการส่งเสริมอาชีพและรายได้ การหางานทำ การให้เงินกู้ยืมหมุนเวียนแก่เยาวชนใน การประกอบอาชีพ และการจัดกิจกรรมเพื่อชุมชน โดยการร่วมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การจักกีฬาและนันทนาการ การทำนุบำรุงศาสนา การรักษาวัดธรรมท้องถิ่นและอื่น ๆ

ขั้นที่ ๔ การพัฒนาศูนย์เยาวชนตำบล มีการฝึกอาชีพสมาชิก โดยเฉพาะ การพัฒนาฝีมือและแรงงานให้มีความสามารถสูงขึ้นในการประกอบอาชีพและนำไปถ่ายทอด ให้แก่เพื่อนสมาชิกด้วยกัน และการฝึกอบรมผู้นำศูนย์เยาวชนตำบล ให้สมาชิกเกิดภาวะผู้นำ รับผิดชอบหน้าที่และวิสัยบริหารศูนย์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์โครงการหรือกิจกรรมที่เป็น ประโยชน์ต่อสมาชิกศูนย์เยาวชนตำบลและชุมชน

ขั้นที่ ๕ การแสดงพลังศูนย์เยาวชนตำบล มีการจัดประชุมสัมมนาผู้นำ ศูนย์เยาวชนตำบลและที่ปรึกษาศูนย์เยาวชนตำบล ให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขร่วมกัน เพื่อพัฒนาศูนย์เยาวชนตำบลให้ เจริญก้าวหน้ามีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดไป มีการชุมนุมผู้นำและสมาชิกศูนย์เยาวชนตำบล ทั้งระดับตำบล อำเภอ จังหวัดและประเทศ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

กิจกรรมตามแผนพัฒนาเยาวชนของกรมการพัฒนาชุมชนมีดังนี้ การจัด ภายเยาวชน การจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบล การฝึกอบรมเยาวชน การฝึกอบรม

คณะกรรมการเยาวชนหมู่บ้านและตำบล การสัมมนาการพัฒนาเยาวชน การสัมมนาที่ปรึกษา
ศูนย์เยาวชนตำบล การฝึกอบรมอาชีพกลุ่มเยาวชนในตำบลและที่สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต
การสนับสนุนกิจกรรมกลุ่มเยาวชน การแข่งขันกีฬาเยาวชนชนบท การฝึกผู้นำศูนย์เยาวชน
ตำบล การชุมนุมผู้นำศูนย์เยาวชนตำบลทั่วประเทศ และการแข่งขันกีฬาเยาวชนชนบท
การประกวดศูนย์เยาวชนตำบล และผู้นำศูนย์เยาวชนตำบลดีเด่น วันกตัญญู วันเยาวชน -
แห่งชาติ วันพัฒนา เข้าวัดพัฒนาจิตใจ วันพระราชสมภพพระบรมโอรสาธิราช โครงการ
กักกันการป้องกันการศึกษาเสพติด โครงการมิตรภาพสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ และการพัฒนา
กีฬาเยาวชนนอกโรงเรียน

๓. แผนงานพัฒนาสตรี

หลักการและเหตุผล ทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นสตรีมีจำนวนมาก ใกล้เคียงกับที่
เป็นบูรณาการพัฒนาชุมชน จึงต้องเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ
และร่วมกระบวนการพัฒนาชุมชน รัฐบาลไทยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสตรีที่ต้องการให้
ความเป็นอยู่ดีขึ้น มีความรู้ความสามารถ และพร้อมที่จะเข้าร่วมในการพัฒนาทุกระดับ
แม้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๖ ได้เน้นถึงการให้สิทธิเสรีภาพ
โอกาส และความเสมอภาคแก่สตรีอย่างเท่าเทียมกันในสังคม เพื่อให้แสดงความสามารถ
และมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศชาติ

วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาความเป็นผู้นำของสตรีให้มี
การจัดตั้งและพัฒนาองค์กรสตรีทุกระดับ การพัฒนาอาชีพ และดำเนินธุรกิจครบวงจรเพื่อ
เพิ่มพูนรายได้ และให้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนทุกระดับ

การดำเนินงาน กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดแนวทางการ
ดำเนินงานพัฒนาสตรีไว้คือ สนับสนุนให้มีการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรสตรีในระดับท้องถิ่นให้
ครบทุกพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาอาชีพและดำเนินธุรกิจอย่างครบวงจร สนับสนุน
สตรีให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนมากขึ้น และพัฒนาบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
กับการดำเนินงานตามแผนพัฒนาสตรี

กิจกรรมหรือโครงการของแผน ประกอบด้วยงานหลัก ๒ งานคือ

๑. งานจัดตั้งและพัฒนาองค์กรสตรี เป็นการสนับสนุนและเสริมสร้างภาวะ
ผู้นำให้กับสตรี เพื่อยกระดับสภาพของสตรี และให้องค์กรสตรีเป็นศูนย์กลางของสตรีใน
ชุมชนในการริเริ่มและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน และ
สนับสนุนให้สตรีมีตำแหน่งในองค์กรท้องถิ่น เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการ
สภาตำบล โครงการต่าง ๆ ภายใต้งานนี้ ประกอบด้วย โครงการฝึกอบรมสตรีอาสาพัฒนา
โครงการฝึกอบรมคณะกรรมการพัฒนาสตรีทั้ง ๔ ระดับ คือ ระดับหมู่บ้าน (กพสม.)
ระดับตำบล (กพสต.) ระดับอำเภอ (กพสอ.) และระดับจังหวัด (กพศจ.)
โครงการสัมมนาคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบล และโครงการสัมมนาและชุมนุมผู้นำสตรี
ระดับประเทศ

๒. งานพัฒนาอาชีพและรายได้ เป็นงานที่พัฒนาความสามารถในการ -
ประกอบอาชีพของสตรีให้มีความรู้ด้านการตลาดและสนับสนุนด้านเงินทุน โครงการต่าง ๆ
ภายใต้งานนี้ประกอบด้วย โครงการฝึกอบรมสตรีครอบครัวพัฒนา โครงการฝึกอบรมอาชีพ
กลุ่มสตรีระดับหมู่บ้านตำบล โครงการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะอาชีพกลุ่มสตรี โครงการ
ฝึกอบรมสตรีด้านการดำเนินธุรกิจ และโครงการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะวิทยากรท้องถิ่น

๔. แผนงานสร้างเสริมรายได้

หลักการและเหตุผล การทำสวนครัวและ เลี้ยงสัตว์ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต
ชาวชนบท เพราะได้อาหารบริโภค และสามารถนำไปจำหน่ายช่วยให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น หาก
รู้จักใช้วิทยากรแผนใหม่และใช้ระบบกลุ่มเข้ามาช่วย

วัตถุประสงค์ ส่งเสริมให้มีการทำสวนครัวและ เลี้ยงสัตว์ เพื่อ
ลดรายจ่าย ส่งเสริมอาชีพเพื่อการเพิ่มรายได้ ปรับปรุงวิธีการผลิตให้มีคุณภาพศึกษา -
ความต้องการของตลาด ให้มีความขยัน อดทน ประหยัด เสียสละ รวมกลุ่มอาชีพ
การใช้วิทยากรแผนใหม่ช่วยให้เพิ่มผลผลิต และเพิ่มคุณภาพผลผลิต

การดำเนินงาน กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดแนวทางตามแผนงาน
สร้างเสริมรายได้ไว้ ๓ ระยะคือ เริ่มจากระยะปฏิบัติขั้นพื้นฐาน เป็นการให้ความรู้แก่
ประชาชน มีการรวมกลุ่มอาชีพ มีคณะกรรมการกลุ่มอาชีพ มีการประชุม การฝึกอบรม
สมาชิกและกรรมการ มีระเบียบข้อบังคับ มีทะเบียนและมีหลักฐานเอกสารการดำเนินงาน
ของกลุ่ม ต่อมาเป็นระยะวิวัฒนาการมี สมาชิกและการฝึกอบรมอาชีพเฉพาะอย่าง จัดตั้ง
ศูนย์รวมผลิตภัณฑ์ หรือตลาดกลางของกลุ่ม กรรมการกลุ่มทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
การรับสมาชิกเพิ่ม เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และเดินทางไปศึกษาดูงานอาชีพ
ที่ประสบความสำเร็จ ระยะสุดท้ายเป็นระยะงานก้าวหน้า มีทุนของกลุ่ม กลุ่มเคลื่อนไหว
และขยายผล มีการจัดนิทรรศการ คณะกรรมการสามารถชี้แจงการดำเนินงานได้ กลุ่ม
ได้รับประโยชน์สามารถทำได้และใช้เงิน มีเงินฝากสะสมในกลุ่มออมทรัพย์เพิ่มขึ้น สมาชิกมี
ทุนขยายอาชีพได้ กลุ่มช่วยเหลือผู้อื่นได้ กลุ่มมีความมั่นคง

กิจกรรมตามแผนงานสร้างเสริมรายได้ ประกอบด้วย การส่งเสริมการทำสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ขนาดเล็กทุกหลังคาเรือน การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทั้งอาชีพเกษตรกรรม หัตถกรรมหรืออุตสาหกรรมในครอบครัว และการส่งเสริมด้านการตลาด โดยการจัดตั้งศูนย์รวมผลิตภัณฑ์ ให้ความรู้ทางการผลิตการปรับปรุงด้านรูปแบบ คุณภาพและการออกแบบ การโฆษณา ประชาสัมพันธ์โดยการจากระบบข่าวสารข้อมูลในการผลิตและการจัดนิทรรศการ การจัดหาและสนับสนุนงบประมาณและเงินทุนหมุนเวียน

๕. แผนงานส่งเสริมการออมทรัพย์เพื่อการผลิต

หลักการและเหตุผล รัฐบาลมีนโยบายยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชนในชนบทให้พ้นจากวงจรความยากจน โดยเฉพาะการขาดแคลนเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพ การดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นยุทธวิธีหนึ่งที่กรมการ - พัฒนาชุมชนนำมาใช้ต่อสู้กับปัญหานี้ โดยการสนับสนุนให้ประชาชนรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเพื่อให้สมาชิกยึดถือหลักการประหยัดและออมทรัพย์เป็นประจำสม่ำเสมอ เป็นการระดมทุนที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็นกลุ่มก้อน แล้วให้สมาชิกกลุ่มใช้เป็นเงินทุนในการประกอบอาชีพและพัฒนากิจกรรมของกลุ่มให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์ เพื่อการพัฒนาคนให้มีคุณธรรม ๕ ประการคือ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจกัน และความไว้วางใจกัน การพัฒนาสังคมเพื่อให้เกิดความสามัคคี มีผู้นำที่ดีและมีความเป็นประชาธิปไตย และการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการระดมทุน สร้างแหล่งเงินทุน โดยการฝึกฝนการออมทรัพย์ และการวางแผนการใช้จ่ายเงินอย่างมีประสิทธิภาพ

การดำเนินงาน เริ่มจากการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ โดยมีขั้นตอนตามลำดับคือ การสำรวจข้อมูล การเผยแพร่แนวความคิด การฝึกอบรมผู้นำ ผู้นำรวม-กลุ่มผู้สนใจ และประชุมดำเนินการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งการดำเนินงานยึดหลักความเท่าเทียมกันและความเสมอภาคของสมาชิก กล่าวคือ รับสมัครสมาชิกทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ทุกศาสนา กลุ่มอาชีพและกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งทุกคนต้องเสียค่าธรรมเนียมแรกเข้าหรือค่าสมัครเท่ากันทุกคน สมาชิกได้รับสิทธิและมีความเสมอภาคกันในเรื่องการทำหน้าที่ต่อกลุ่ม การรับบริการจากกลุ่ม การถูกทำโทษจากกลุ่ม และไม่ได้รับสิทธิพิเศษใด ๆ จากกลุ่ม มีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์จากสมาชิกที่มีความรู้ มีความเสียสละ จำนวน ๑๔ - ๓๔ คน โดยแบ่งเป็นกรรมการ ๔ คณะ คือ คณะกรรมการ-อำนวยการ คณะกรรมการการเงิน ๓ คณะ กรรมการตรวจสอบ และคณะกรรมการส่งเสริม (ฉมร รักษาสัตย์ และยุวัฒน์ วุฒิเมธี ๒๕๒๔ : ๑๔๔ - ๑๔๕)

กิจกรรมตามแผนงานส่งเสริมการออมทรัพย์เพื่อการผลิต ประกอบด้วย การออมเงินสัจจะสะสมและรับฝากเงินจากสมาชิก การให้กู้ยืมเงินทั้งจากกลุ่มและจากธนาคารกรุงไทย การจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด กิจกรรมยั้งฉาง กิจกรรมธนาคารข้าว

ผลประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ประกอบด้วย การฝึกฝนให้รู้จักประหยัด และออมทรัพย์สะสมเป็นประจำ หากเคือครั้นก็มีแหล่งเงินทุนและเงินกู้เพื่อแก้ปัญหา ได้รับเงินปันผลจากเงินสะสม และจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่กลุ่มจัดขึ้น ได้รับบริการจากกิจกรรมของกลุ่ม และได้รับความรู้ทางวิชาการ

๖. แผนงานพัฒนาสิ่งแวดล้อม

หลักการและเหตุผล มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจนแยกกันไม่ออก สิ่งแวดล้อมมีทั้งธรรมชาติสร้างและมนุษย์สร้าง ซึ่งสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในทุก ๆ ด้าน การส่งเสริมให้ประชาชนอนุรักษ์ ปรับปรุง สิ่งแวดล้อม ความสะดวก ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน การซ่อมแซมปรับปรุง บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากสาธารณสมบัติของชุมชน โดยกระตุ้นให้ประชาชนตระหนัก ในปัญหาและมองเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต สร้างความ - รู้สึกเป็นเจ้าของ ห่วงแทนทรัพยากรธรรมชาติ และสาธารณสมบัติของชุมชน โดยการจัดตั้งองค์กรขึ้นมารับผิดชอบดำเนินการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนด้วยตนเองได้

วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้องค์กรประชาชนมีส่วนร่วมในการ คัดเลือก วางแผน และดำเนินการสร้าง ซ่อม ปรับปรุง บำรุงรักษา และใช้ - ประโยชน์จากสาธารณสมบัติของชุมชน รวมทั้งปรับปรุงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รักษาความ - สะอาดความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชนเพื่อให้งังเกิดผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ การพัฒนาชุมชน

การดำเนินงาน ให้องค์กรชุมชนศึกษาปัญหาจากข้อมูลพื้นฐานของ ท้องถิ่น แล้วจัดทำโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมบรรจุในแผนพัฒนาตำบล ให้องค์กรประชาชนมี ส่วนร่วมวางแผนดำเนินการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสาธารณสมบัติของชุมชน พัฒนาความสามารถ ด้านเทคนิคให้กับองค์กรประชาชนจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการซ่อมบำรุงสาธารณสมบัติของ ชุมชน ตลอดจนจัดสรร เงินอุดหนุนสมทบโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน

หลักการประสานงานที่สำคัญได้แก่

๑. การประสานงานกับการประสานนโยบาย เพื่อประสานงานกับนโยบายหรือวัตถุประสงค์ขององค์กร เข้าด้วยกัน
๒. การประสานงานเป็นเรื่องเกี่ยวกับคน งาน และจิตใจ เพื่อปฏิบัติงานร่วมกัน ทำงานอย่างมีสมานฉันท์เป็นทีมงาน
๓. หัวใจของการประสานงานคือ กำหนดเวลาที่เหมาะสมจะช่วยให้การดำเนินงานประสานสอดคล้องกัน ทำให้งานเกิดความเรียบร้อย
๔. การประสานงานเป็นเรื่องเกี่ยวกับเทคนิคการบริหาร เช่น การจัดให้มีการวางแผนที่ดี การจัดแผนผังองค์กร แผนผังเกี่ยวกับหน้าที่การงาน การกระจายงานแผนผังเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของงาน
๕. การประสานงานเป็นเรื่องเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร ถ้าผู้ใ้บังคับบัญชาทำงานไม่ได้ ก็หมายความว่าผู้บังคับบัญชาไม่ได้สนนณะ
๖. การประสานงานเป็นการประสานความคิดเห็นของคนในกลุ่ม
๗. การประสานงานควรจะใช้ทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ
๘. การประสานงานต้องมีการควบคุมงานในลักษณะต่าง ๆ อยู่ด้วย
๙. การประสานงานต้องเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมอยู่เสมอ

การบริหารโครงการ การบริหารโครงการต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

๑. โครงการจะต้องได้รับความสนใจและการสนับสนุนจากประชาชนในชุมชนอย่างจริงจัง
๒. ผู้นำที่รับผิดชอบโครงการจะต้องเป็นบุคคลที่มีความมั่นใจในตนเอง ประชาชนในชุมชนยอมรับนับถือและให้ความร่วมมือในการดำเนินงานอยู่เสมอ

การควบคุมและติดตามผลโครงการ

การควบคุมและติดตามผลโครงการจัดเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะนำความสำเร็จมาสู่โครงการ และผู้มีส่วนร่วมในโครงการจะละเลยไม่ได้ เพราะ ถ้าละเลยแล้วโอกาสที่จะบรรลุเป้าหมายก็จะเกิดความบกพร่องไม่สมบูรณ์

วัตถุประสงค์ของการควบคุมและติดตามผลโครงการ

๑. เพื่อตรวจสอบวิธีปฏิบัติงานว่าเหมาะสมเพียงใด เพื่อป้องกันทรัพย์สินของหน่วยงานที่อาจจะสูญหายหรือสิ้นเปลือง หรือนำไปใช้ผิดวัตถุประสงค์
๒. เพื่อบำรุงขวัญหรือจูงใจบุคคลในหน่วยงานในการปฏิบัติของบุคคลใดบุคคลหนึ่งว่าสูงหรือต่ำกว่ามาตรฐาน
๓. เพื่อนำผลไปปรับปรุงแก้ไขโครงการให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์
๔. เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของผู้บริหาร โครงการและผู้ร่วมโครงการในการวางโครงการครั้งต่อไป
๕. เพื่อนำข้อมูลหรือผลที่ได้จากการควบคุมและติดตามผลไปรายงานต่อผู้ร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา แสดงผลงานของหน่วยงานที่ตนสังกัด และรายงานผลต่อประชาชน

องค์ประกอบของการควบคุมและติดตามผลโครงการ องค์ประกอบที่

สำคัญสำหรับผู้ทำหน้าที่ควบคุมและติดตามผลโครงการมีดังนี้

๑. ต้องรู้วัตถุประสงค์และ เป้าหมายของโครงการที่ตั้งไว้
๒. ต้องรู้ขั้นตอนการดำเนินงานและวิธีการดำเนินงานโครงการ
๓. ต้องรู้ค่าใช้จ่ายและ เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยแท้จริง

เป็นอย่างไร สามารถนำความรู้ไปใช้ในการ เลี้ยงสุกรให้ดีขึ้นกว่าเดิมหรือไม่ เป็นเรื่อง ที่ต้องติดตามให้เป็นไปตามเป้าหมายของโครงการ

๓. รูปแบบการควบคุมและติดตามผลด้านเวลา ในปัจจุบันโครงการพัฒนา ชุมชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแผนงาน ปัญหาต่าง ๆ ทำให้ การปฏิบัติงานตามระยะเวลาที่กำหนดเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะการอนุมัติงบประมาณจาก หน่วยงานจะเกิดความล่าช้า เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นมานานแล้ว และผู้วางโครงการ ก็รู้ว่าจะงบประมาณจะไม่มาตามกำหนด โครงการต่าง ๆ ที่วางไว้สำหรับฤดูฝนหรือฤดูอื่น จึงไม่ค่อยเป็นไปตามฤดูกาล ถ้าหากให้ความสนใจและวางโครงการให้ตรงตามเวลาที่ งบประมาณจะมาถึง ก็จะทำให้พิจารณาได้ว่าโครงการบางประเภททำได้หรือทำไม่ได้

๔. รูปแบบการควบคุมและติดตามผลด้านงบประมาณ โครงการพัฒนาชุมชน ส่วนใหญ่ที่เสนอของงบประมาณสนับสนุนมักจะวางไว้เพื่อตัด บางครั้งก็ถูกตัดลงมากจนเกือบ ทำตามแผนที่วางไว้ไม่ได้ บางครั้งหน่วยเหนือเกิดไม่ตัดหรือตัดน้อยจนทำให้มีเงินค่า เป็นการ เหลือใช้ ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นเพราะ โครงสร้างของการอนุมัติงบประมาณไม่ได้อยู่กับ ผู้วางโครงการหรือหน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่โครงการ ดังนั้นการติดตามและควบคุมการใช้จ่าย ตามงบประมาณจึงจำเป็นอย่างยิ่ง โครงการจำนวนมากที่ไม่สำเร็จเพราะระยะเวลา และการคำนวณผิดพลาด ทำให้ขาดงบประมาณดำเนินงานต่อไป จึงต้องให้ความสนใจทุก ระยะเวลาและตรวจสอบความเพียงพอของงบประมาณค่า เนินการและพร้อมที่จะ เข้าแก้ปัญหาได้ ทันที

๕. รูปแบบการควบคุมและติดตามผลด้านวิชาการ ปัจจุบันมีการตื่นตัวใน เรื่องความถูกต้องทางวิชาการ โครงการพัฒนาชุมชนที่แล้วมาอาจทำไปโดยขาดหลักวิชาการ แต่ขณะนี้ความสลับซับซ้อนของงาน ตลอดจนผลงานวิจัยต่าง ๆ ได้แสดงให้เห็นว่า หากจะทำ

กิจกรรมตามแผนงานพัฒนาสิ่งแวดล้อม มี ๔ ประเภท คือ

๑. งานพัฒนาค้นแหล่งน้ำ มีกิจกรรมการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อสนับสนุนการประกอบอาชีพกับกิจกรรมการจัดหาน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคและบริโภค
๒. งานคมนาคม การสร้างซ่อมปรับปรุงถนน สะพาน ท่อระบายน้ำ ฯลฯ
๓. งานพัฒนาสิ่งสาธารณประโยชน์ชุมชน การสร้างซ่อมปรับปรุงอาคารศูนย์พัฒนาตำบล ตลาด สนามกีฬา สนามเด็กเล่น ฯลฯ
๔. งานพัฒนาสิ่งแวดล้อมและความเป็นระเบียบของชุมชน การปรับปรุงผังหมู่บ้าน การสุขาภิบาลชุมชน ฯลฯ การปรับปรุงที่อยู่อาศัย บริเวณบ้าน รั้วบ้าน ฯลฯ

โครงการที่สำคัญที่ดำเนินการตามแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการจัดหาน้ำสะอาด โครงการส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักจากขยะมูลฝอย โครงการปรับปรุงอาคารศูนย์พัฒนาตำบล โครงการส่งเสริมสตรีให้มีส่วนร่วมในการจัดหาน้ำสะอาด โครงการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ โครงการพัฒนาจิตใจและสิ่งแวดล้อม

๗. แผนงานอาสาพัฒนาชุมชน

หลักการและเหตุผล กรมการพัฒนาชุมชนให้ความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน จึงได้กำหนดแผนงานอาสาพัฒนาชุมชนเพื่อให้ประชาชนอาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานด้วยความเต็มใจ และเสียสละเพื่อส่วนรวม โดยการเป็นอาสาพัฒนาชุมชนตามความสามารถของแต่ละบุคคล

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนในชนบทมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชนโดยเป็นอาสาสมัครในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหมู่บ้านตำบล โดยการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชน แก้ไขปัญหาการขาดแคลนเทคนิคความรู้ ช่วยให้

ประชาชนช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น แก้ไขปัญหาการขาดแคลนบริการขั้นพื้นฐาน และช่วยบำรุง-
รักษาสาธารณสมบัติ

การดำเนินงาน มีขั้นตอนตามลำดับดังนี้

๑. การคัดเลือกอาสาพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน
๒. การคัดเลือกผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนของตำบลจากอาสาพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านโดยคณะกรรมการสภาตำบล
๓. การพัฒนาอาสาพัฒนาชุมชนและผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน
๔. การวางแผนและปฏิบัติงานตามแผนอาสาพัฒนาชุมชน
๕. การประชุมสัมมนาระหว่างปฏิบัติงานของอาสาพัฒนาชุมชนหรือผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน
๖. การให้ประชาชนทุกคนเป็นอาสาพัฒนาชุมชนโดยการกระตุ้นจากอาสาพัฒนาชุมชนและผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน

หน้าที่ของอาสาพัฒนาชุมชนและผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน ทำหน้าที่ดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ ช่วยเหลือผู้นำท้องถิ่นในงานพัฒนาชุมชน ดูแลกิจกรรมในศูนย์พัฒนาตำบล ปรับปรุงส่งเสริมงานการพัฒนาชุมชน ประสานงานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในตำบล และระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของทางราชการ ติดตามข่าวสารในชุมชนรายงานให้ทางราชการทราบ เป็นที่ปรึกษาของเยาวชนในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน รักษาและรวบรวมทะเบียน สถิติโครงการพัฒนาของตำบล ดำเนินงานพัฒนาและกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายจากอำเภอ จังหวัด และส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนทุกด้าน

๘. แผนงานพัฒนาจิตใจ

หลักการและเหตุผล องค์ประกอบของมนุษย์มีกาย และจิตใจเป็นเบื้องต้น และจิตใจเป็นส่วนควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม ดังคำกล่าวที่ว่า "จิตใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว" ดังนั้นหากมีการพัฒนาจิตใจแล้ว ความคิด การพูด การกระทำของบุคคลจะช่วยให้เกิดการพัฒนาทุกระดับได้ การพัฒนาจิตใจจึงเน้นด้านวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองที่มีคุณธรรม การพัฒนาจิตใจจะทำให้เกิดการพัฒนาความคิด เจตคติ ค่านิยมที่ถูกต้อง ตามแนวนโยบายของชาติ หลักวิชา สถานการณ์ ชีตความสามารถ และกฎหมาย ตลอดจนประเพณีนิยม

วัตถุประสงค์ เพื่อปลูกฝังให้ประชาชนในชนบทรู้จักการช่วยเหลือตนเอง และเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองโดยไม่รอความช่วยเหลือหรือฝากความหวังไว้กับสิ่งมงายไร้เหตุผล ให้รู้จักการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยการรวมกลุ่มลักษณะต่าง ๆ และให้รู้จักช่วยเหลือชุมชน มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม แสดงความเป็นเจ้าของหมู่บ้าน ชุมชนร่วมกัน

การดำเนินงาน ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการส่งเสริม เผยแพร่ และการประชาสัมพันธ์ โดยใช้การสื่อสารมวลชนไปสู่ประชาชน ดังนี้ การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ทั้งกลุ่มเด็ก เยาวชน สตรี หัวหน้าครอบครัว และผู้นำองค์กรต่าง ๆ การกำหนดมาตรการและแนวนโยบายในการพัฒนาจิตใจ ทั้งปลูกฝังแนวความคิดด้านศาสนา หลักศีลธรรมคุณธรรม การส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีไทยอันดีงาม การเผยแพร่แนวความคิดที่นำไปสู่การพัฒนา เช่น คุณธรรม ๔ ประการ และค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการ

การสนับสนุนกิจกรรมอื่น ๆ เช่น กิจกรรมวันพัฒนา กิจกรรมห้องสมุดชุมชน กิจกรรมการประกวดหมู่บ้านพัฒนา โดยอาศัยพัฒนาการเป็นผู้รับผิดชอบ

กิจกรรมตามแผนงานพัฒนาจิตใจ จัดสวดแทรกไว้ในทุก ๆ แผนงาน ระวังคำบาลเพระจะทำให้ทุกแผนงานประสบผลสำเร็จ กิจกรรมที่จัดขึ้น ได้แก่ กิจกรรม วันกตัญญู จักรนิทรรศการ วัฒนธรรมท้องถิ่น ห้องสมุดชุมชน วันพัฒนา การจัดประกวดหมู่บ้านพัฒนา กิจกรรมร่วมลงแขกเกี่ยวข้าว นำทัศนศึกษากลุ่มสนใจ ส่งเสริมพลานามัย ชุมชน ปลูกฝังวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไทย บรรพชาเยาวชน โครงการพัฒนาจิตใจและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ฯลฯ

๘. แผนงานพัฒนาองค์กร

หลักการและเหตุผล การพัฒนาชุมชนจะประสบผลสำเร็จหากมีการ เปิดโอกาส การกระตุ้นและสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนพัฒนาตนเอง คิดพึ่งตนเองและ รวมกลุ่มกัน เพื่อสร้างพลังความคิด พลังการกระทำและพลังการจักระ เป็ยอย่างค่อเนื่อง และเกิดประสิทธิภาพ ดังนั้นกรมการพัฒนาชุมชนจึงได้จัดทำแผนพัฒนาองค์กร โดยการ สนับสนุนส่งเสริมให้องค์กรประชาชนขึ้นในระดับหมู่บ้าน ตำบลต่าง ๆ ทั่วประเทศให้ รับผิดชอบเป็นจุดประสานงานและริเริ่มดำเนินงานพัฒนาชุมชนทุก ๆ ด้านด้วยตัวของ ประชาชนเอง โดยมีองค์กรชุมชนทำหน้าที่เป็นแกนนำที่มีความสามารถสูง

วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาผู้นำท้องถิ่นและองค์กรประชาชนใน ชุมชนให้สามารถรู้จักวางแผนงานและโครงการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง และปฏิบัติงานพัฒนา ชุมชนให้เจริญก้าวหน้าอย่างค่อเนื่องเป็นระบบ รู้จักปกครองตนเองตามหลักประชาธิปไตย ระดับท้องถิ่น ตลอดจนพัฒนาองค์กรประชาชนเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน ของตนให้เจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุกตลอดไป

การดำเนินงาน เริ่มจากเจ้าหน้าที่ของรัฐช่วยกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักในปัญหาและความต้องการของชุมชน จนประชาชนเกิดการรวมกลุ่มลักษณะต่างๆ มีการคัดเลือกผู้นำท้องถิ่นและจัดการฝึกอบรมผู้นำ การกำหนดบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบตามหลักประชาธิปไตย ร่วมกันกำหนดแผนงาน โครงการ และการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชุมชน การติดตาม เยี่ยม เยียนการปฏิบัติงานของผู้นำท้องถิ่นและองค์กรประชาชนอย่างสม่ำเสมอ ทำการประชาสัมพันธ์ผลงานขององค์กรและการประกวดผลงาน ตลอดจนให้องค์กรชุมชนมีการตรวจสอบประเมินผลอย่างค่อเนื่องและสม่ำเสมอ ซึ่งการปฏิบัติตามแผนงานพัฒนาองค์กรสามารถสรุปได้ ๓ ชั้น ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔ แสดงการปฏิบัติตามแผนงานพัฒนาองค์กร ๓ ชั้นตอน

๑. ชั้นจัดตั้งพื้นฐาน	๒. ชั้นพัฒนาการ	๓. ชั้นงานก้าวหน้า
ประชาชนมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน	ประชาชนมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น	ประชาชนมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนแน่นแฟ้น
การแสวงหาและพัฒนาผู้นำท้องถิ่น	จัดประชุมกลุ่มผู้นำท้องถิ่น	จัดประชุมกลุ่มผู้นำท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ
การจัดตั้งองค์กรพื้นฐาน	องค์กรทำงานเป็นระบบ	องค์กรมีขีดความสามารถสูง

ตารางที่ ๘ (ต่อ)

๑. ชั้นจัดตั้งพื้นฐาน	๒. ชั้นพัฒนาการ	๓. ชั้นงานก้าวหน้า
การพัฒนาองค์กร	การจัดตั้งกองทุน ขององค์กร	การบริหารพัฒนากองทุน ให้ก้าวหน้ามั่นคง
การส่งเสริมการทำงาน	การขยายผลงานสู่ชุมชน และองค์กรข้างเคียง	ประสานงานและร่วมกับ องค์กรทุกระดับพัฒนา ชุมชน
ติดตามประเมินผลและ ประชาสัมพันธ์ผลงาน	ติดตามประเมินผลและ ประชาสัมพันธ์ผลงาน สูงขึ้น	ติดตามประเมินผลและ ประชาสัมพันธ์ผลงานต่อ ต่อเนื่อง

โครงการตามแผนงานพัฒนาองค์กร ประกอบด้วยโครงการฝึกอบรมเพิ่ม
ประสิทธิภาพผู้นำท้องถิ่น โครงการฝึกอบรมคณะกรรมการหมู่บ้าน โครงการฝึกอบรม
อาสาพัฒนาชุมชนและผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน โครงการฝึกอบรมคณะกรรมการสภาตำบล
และคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล โครงการฝึกอบรม
คณะกรรมการบริหารกลุ่มอาชีพเพื่อการผลิต คณะกรรมการบริหารกลุ่มอาชีพต่าง ๆ
คณะกรรมการพัฒนาเด็ก คณะกรรมการบริหารกลุ่มอาสาสมัครต่าง ๆ คณะกรรมการ

บริหาร กลุ่มเยาวชน โครงการจัดตั้งและพัฒนาคณะกรรมการเยาวชนระดับหมู่บ้าน และ
คณะกรรมการเยาวชนระดับตำบล โครงการฝึกอบรมคณะกรรมการ กลุ่มสตรี จัดตั้งและ
พัฒนาคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน และคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบล

สรุป กรมการพัฒนาชุมชนได้ดำเนินงานการพัฒนาชนบทของ
ประเทศ โดยมุ่งไปสู่ภาระกิจหลักที่สำคัญคือ การพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชน
ในชุมชนให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง ช่วยเพื่อนบ้านและช่วยชุมชนให้ประชาชนมี
มาตรฐานในการดำรงชีวิตที่สูงขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาล
เริ่มจากประชาชนมีความขยันและเชื่อมั่นในการช่วยตนเองเพื่อร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา
ชุมชน และอาศัยความร่วมมือจากรัฐบาลและเอกชนในส่วนที่เกินความสามารถของประชาชน
การสร้างพลังกลุ่มให้เข้มแข็งในการพัฒนาชุมชน ซึ่งกรมการพัฒนาชุมชนได้วางแผนงาน
การพัฒนาชุมชนระดับตำบลไว้ ๕ แผนงาน เริ่มจากแผนงานพัฒนาเด็ก เด็กชนบทที่มี
อายุ ๐ - ๕ ปี มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้งในศูนย์และนอกศูนย์เพื่อให้เกิด
พัฒนาการพร้อมที่จะเรียนชั้นประถมศึกษา แบ่งเบาภาระการเลี้ยงดูของบิดามารดาให้มี
เวลาประกอบอาชีพมากขึ้น ให้ท้องถิ่นช่วยตนเองและร่วมมือกันพัฒนาเด็กถูกหลักวิชาการ
และป้องกันแก้ไขภาวะทุพโภชนาการ แผนงานพัฒนาเยาวชน เยาวชนชนบทอายุ ๑๕ -
๒๕ ปี ประสบกับปัญหาหลายประการ จึงต้องพัฒนาเยาวชนให้เกิดความสมบูรณ์ทั้งทาง
ร่างกายและจิตใจ ให้มีส่วนในการพัฒนาตนเอง ครอบคลุม ชุมชนและประเทศชาติ
โดยมีการรวมกลุ่มเยาวชน จัดตั้งสนับสนุนและพัฒนาศูนย์เยาวชนตำบลและการแสดงพลัง
ของศูนย์เยาวชนตำบล แผนงานพัฒนาสตรีให้สตรีมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยการ
พัฒนาความเป็นผู้นำพัฒนา กลุ่มสตรีและองค์กรสตรีทั้งระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และ

จังหวัด และพัฒนาอาชีพและรายได้ให้แก่สตรีชนบท แผนงานสร้างเสริมรายได้มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ ส่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ ปรับปรุงวิธีการผลิตให้มีคุณภาพที่ตามความต้องการของตลาด ให้มีความขยัน อดทน ประหยัด เสียสละ รวมกลุ่มอาชีพการใช้วิทยาการแผนใหม่ช่วยเพิ่มผลผลิตและเพิ่มคุณภาพผลผลิต แผนงานส่งเสริมการออมทรัพย์เพื่อการผลิต การต่อสู้กับปัญหาความยากจน วิธีการหนึ่งที่ได้ผลคือ การให้ประชาชนรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เพื่อให้สมาชิกรู้จักประหยัดและออมทรัพย์เป็นประจำสม่ำเสมอ เป็นการระดมทุนที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็นกลุ่มก้อนเพื่อให้สมาชิกกลุ่มใช้เป็นเงินทุนในการประกอบอาชีพและพัฒนากิจกรรมของกลุ่มให้เจริญก้าวหน้า ดังนั้นแผนงานนี้จึงมุ่งพัฒนาคน พัฒนาดังคมและพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีการจัดตั้งศูนย์สาธิต การตลาด กิจกรรมยุ้งฉาง และกิจกรรมธนาคารข้าว แผนงานพัฒนาสิ่งแวดล้อม เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการสร้าง ชุมชน ปรับปรุง บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากสาธารณสมบัติของชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการพัฒนาแหล่งน้ำ การคมนาคมขนส่ง และความเป็นระเบียบของชุมชน แผนงาน อาสาพัฒนาชุมชน เป็นการให้ประชาชนอาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยการแก้ปัญหของชุมชนในด้านการขาดแคลนเทคนิคความรู้และบริการขั้นพื้นฐานและช่วยบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ โดยการคัดเลือก พัฒนา และให้ประชาชนทุกคนเป็นอาสาพัฒนาชุมชน แผนงานพัฒนาจิตใจ มุ่งปลูกฝังให้ประชาชนชนบทรู้จักการช่วยเหลือตนเองและเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการรวมกลุ่ม และช่วยพัฒนาชุมชน การพัฒนาจิตใจอาศัยหลักคำสอนของทางศาสนา โดยเฉพาะหลักศีลธรรม คุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์สำหรับคนไทย ซึ่งกิจกรรมจะสอดแทรกไปในทุก ๆ แผนงานระดับตำบล แผนงานพัฒนาองค์กรนั้น

มุ่งสนับสนุนส่งเสริมให้เมืองกรุงประชาชนขึ้นในระดับหมู่บ้าน ตำบลทั่วประเทศ เพื่อเป็นจุด
ประสานงานและริเริ่มดำเนินงานพัฒนาชุมชนทุก ๆ ด้านด้วยตนเอง และองค์กรมีขีด -
ความสามารถสูง มีการส่งเสริมความรู้ คัดเลือกและฝึกอบรมผู้นำท้องถิ่นให้ปฏิบัติข
บบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบตามหลักประชาธิปไตย ร่วมกำหนดแผนงานโครงการและ
การปฏิบัติการพัฒนาชุมชน ซึ่งหากแผนงานพัฒนาชุมชนระดับตำบลทั้ง ๕ แผนงานนำไป
ปฏิบัติในชนบทของประเทศไทยอย่างกว้างขวาง และครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว การดำเนินงาน
พัฒนาชุมชนของประเทศไทยก็จะประสบผลสำเร็จและนำความผาสุก และความเจริญก้าวหน้า
มาสู่ชุมชน สังคมและประเทศชาติในที่สุด

การบริหาร การควบคุมและติดตามผลโครงการ

การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่ประชาชนในชุมชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเต็มความสามารถ เริ่มตั้งแต่การแสดงความคิดเห็นเริ่มเป็นของประชาชนในชุมชนเอง ดังนั้นการดำเนินงานตามแผนงานและโครงการให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานโครงการให้มากที่สุด แต่ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชนในชุมชนแล้วทางฝ่ายรัฐบาลและองค์กรเอกชนต้องให้ความช่วยเหลือการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาชุมชนจะได้ผลมาน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับการบริหารโครงการ ตลอดจนการควบคุมและติดตามผลโครงการเป็นสำคัญ

เมื่อพูดถึงการบริหาร ผู้เขียนหมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยการบริหาร (๕ MS. ประกอบด้วย MOMENT, MATERIALS, MEN, MONEY, MANAGEMENT) เป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งอาจสรุปได้ว่า การบริหารนั้นต้องประกอบด้วยกลุ่มบุคคลที่ร่วมมือกันทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ร่วมกัน

การบริหารงานโครงการจึงต้องเกี่ยวข้องกับการประสานงาน เพราะว่า การประสานงานเป็นการร่วมมือร่วมใจในการทำงานโดยการจัดระเบียบงานให้เรียบร้อย สอดคล้องและกลมกลืนกันเพื่อให้งานสมดุลและบรรลุเป้าหมายในเวลาที่กำหนดไว้ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การช่วยให้ผลงานและคุณภาพของงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ร่วมกัน

หลักการประสานงานที่สำคัญได้แก่

๑. การประสานงานกับการประสานนโยบาย เพื่อประสานงานกับนโยบาย หรือวัตถุประสงค์ขององค์กร เข้าด้วยกัน
๒. การประสานงานเป็นเรื่องเกี่ยวกับคน งาน และจิตใจ เพื่อปฏิบัติงานร่วมกัน ทำงานอย่างมีสมานฉันท์เป็นทีมงาน
๓. หัวใจของการประสานงานคือ กำหนดเวลาที่เหมาะสมจะช่วยให้การดำเนินงานประสานสอดคล้องกัน ทำให้งานเกิดความเรียบร้อย
๔. การประสานงานเป็นเรื่องเกี่ยวกับเทคนิคการบริหาร เช่น การจัดให้มีการวางแผนที่ดี การจัดแผนผังองค์กร แผนผังเกี่ยวกับหน้าที่การงาน การกระจายงาน แผนผังเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของงาน
๕. การประสานงานเป็นเรื่องเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร ถ้าผู้บังคับบัญชาทำงานไม่ได้ ก็หมายความว่าผู้บังคับบัญชาไม่ใกล้ชิดนั่นเอง
๖. การประสานงานเป็นการประสานความคิดเห็นของคนในกลุ่ม
๗. การประสานงานควรจะใช้ทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ
๘. การประสานงานต้องมีการควบคุมงานในลักษณะต่าง ๆ อยู่ด้วย
๙. การประสานงานต้องเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมอยู่เสมอ

การบริหารโครงการ การบริหารโครงการต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

๑. โครงการจะต้องได้รับความสนใจและการสนับสนุนจากประชาชนในชุมชนอย่างจริงจัง
๒. ผู้นำที่รับผิดชอบโครงการจะต้องเป็นบุคคลที่มีความมั่นใจในตนเอง ประชาชนในชุมชนยอมรับนับถือและให้ความร่วมมือในการดำเนินงานอยู่เสมอ

๓. ทรัพยากรในชุมชนรวมทั้งทุน แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจน ผู้รับผิดชอบจะต้องจัดเตรียมไว้ให้พร้อมในการที่จะนำไปใช้ไ้ได้ทันทีเมื่อต้องการ

๔. จะต้องมีการฝึกฝนตัวบุคคลไว้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการบริหาร โครงการ ในงานพัฒนาชุมชนไว้แทนผู้นำซึ่งมีหน้าที่บริหารโครงการพัฒนาชุมชนอยู่ในปัจจุบันเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ในการบริหารโครงการในงานพัฒนาชุมชนต่อไปได้ทันทีเมื่อถึงคราวจำเป็น

๕. จะต้องมีการติดตามผลและประเมินผลอย่างใกล้ชิดให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๖. จะต้องจัดให้มีการประชุมเป็นระยะ ๆ เพื่อเป็นการทบทวนถึงความจำเป็นไปได้ ความสำเร็จ และปัญหาอุปสรรคในการบริหารโครงการในงานพัฒนาชุมชนเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาต่อไป (สาธิตย์ บุญชู ๒๕๒๕ : ๒๘ - ๒๙)

อนึ่งการบริหารโครงการมีขั้นตอนที่จะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ

๑. จัดให้มีการอำนวยความสะดวกและแบ่งงานเป็นสัดส่วนตามแผนงานที่วางไว้
๒. แจงให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับแผนงานเข้าใจอย่างชัดเจน
๓. กำหนดวิธีการประสานงาน
๔. กำหนดวิธีการตรวจสอบและควบคุมงาน
๕. ตรวจสอบและประเมินผลงานเป็นระยะ ๆ เพื่อปรับปรุงส่วนที่ไม่เป็นไป

ตามโครงการ

การควบคุมและติดตามผลโครงการ

การควบคุมและติดตามผลโครงการจัดเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะนำความสำเร็จมาสู่โครงการ และผู้มีส่วนร่วมในโครงการจะละเลยไม่ได้ เพราะ ถ้าละเลยแล้วโอกาสที่จะบรรลุเป้าหมายก็จะเกิดความบกพร่องไม่สมบูรณ์

วัตถุประสงค์ของการควบคุมและติดตามผลโครงการ

๑. เพื่อตรวจสอบวิธีปฏิบัติงานว่าเหมาะสมเพียงใด เพื่อป้องกันทรัพย์สินของหน่วยงานที่อาจจะสูญหายหรือสิ้นเปลือง หรือนำไปใช้ผิดวัตถุประสงค์
๒. เพื่อสำรวจขวัญหรืออุทราสาสนในหน่วยงานในการปฏิบัติของบุคคลใดบุคคลหนึ่งว่าสูงหรือต่ำกว่ามาตรฐาน
๓. เพื่อนำผลไปปรับปรุงแก้ไขโครงการให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์
๔. เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของผู้บริหาร โครงการและผู้ร่วมโครงการในการวางโครงการครั้งต่อไป
๕. เพื่อนำข้อมูลหรือผลที่ได้จากการควบคุมและติดตามผลไปรายงานต่อผู้ร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา แสดงผลงานของหน่วยงานที่ตนสังกัด และรายงานผลต่อประชาชน

องค์ประกอบของการควบคุมและติดตามผลโครงการ องค์ประกอบที่

สำคัญสำหรับผู้ทำหน้าที่ควบคุมและติดตามผลโครงการมีดังนี้

๑. ต้องรู้วัตถุประสงค์และ เป้าหมายของโครงการที่ตั้งไว้
๒. ต้องรู้ขั้นตอนการดำเนินงานและวิธีการดำเนินงานโครงการ
๓. ต้องรู้ค่าใช้จ่ายและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยแท้จริง

๔. ต้องรู้ผลของการดำเนินงานในขณะที่ติดตามผล รวมทั้งผลงานต่อเนื่อง
๕. ต้องสามารถเปรียบเทียบความคุ้มค่าของโครงการที่ลงทุน
๖. ต้องสามารถรู้สาเหตุของปัญหาอย่างแท้จริง และสามารถหาทางแก้ปัญห

ได้ทันเวลาที่

๗. ต้องรู้จักจับบันทึกเพื่อเป็นหลักฐานคราวต่อไป หรือเสนอให้ผู้บังคับบัญชา หรือผู้ร่วมงานรับรู้ร่วมกัน ซึ่งถ้าละเอียดหรือทำกันอย่างรวบรัดแล้วจะเป็นเหตุให้โครงการต่าง ๆ ขาดการต่อเนื่องเมื่อมีการเปลี่ยนตัวบุคคล

รูปแบบการควบคุมและติดตามผลโครงการ

การควบคุมและติดตามผลโครงการทำได้หลายรูปแบบ โดยทั่วไปควร จะประกอบด้วยรูปแบบหนึ่งหรือหลาย ๆ รูปแบบรวมกันก็ได้ ดังนี้

๑. รูปแบบการควบคุมและติดตามผลโครงการทางปริมาณ การแสดงผล ทางปริมาณจะเป็นการง่ายสำหรับผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น การติดตามผลค่านี้นี้เพียง อย่างเดียวไม่ถือว่าสมบูรณ์ การแสดงว่า ชุบชน้ำ ๒๐ บ่อ ในอำเภอเสร็จแล้วโดยไม่มี การติดตามถึงคุณภาพของน้ำและสภาพของบ่อน้ำนั้น ย่อมไม่เกิดประโยชน์ต่อประชาชน เพราะ มีบ่อน้ำอีกมากมายที่ไม่มีน้ำใช้ตลอดปี

๒. รูปแบบการควบคุมและติดตามผลค่านคุณภาพ นับเป็นรูปแบบการติดตาม ผลที่สำคัญและต้องควบคู่ไปกับการติดตามผลค่านปริมาณ ผลงานของทางราชการส่วนใหญ่ จะละเอียดเรื่องคุณภาพของผลงานจึงเป็นเหตุที่ทำให้ผลการพัฒนาค่านต่าง ๆ ไม่ก้าวหน้า เท่าที่ควร เช่น การสร้างถนนระยะทาง ๑๐ กิโลเมตรแล้วเสร็จ แต่คุณภาพของถนน ใช้ได้เพียงฤดูฝนเดียว ชาวบ้านก็ยังประสบกับปัญหาขาดแคลนถนนต่อไป การอบรมผู้เลี้ยง สุกรเสร็จตามกำหนดและมีผู้เข้ารับการอบรม ๕๐ คน แต่คุณภาพของผู้เข้ารับการอบรม

เป็นอย่างไร สามารถนำความรู้ไปใช้ในการ เลี้ยงสุกรให้ดีขึ้นกว่าเดิมหรือไม่ เป็นเรื่อง ที่ต้องศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมายของโครงการ

๓. รูปแบบการควบคุมและติดตามผลค่านเวลา ในปัจจุบันโครงการพัฒนา ชุมชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแผนงาน ปัญหาต่าง ๆ ทำให้ การปฏิบัติงานตามระยะเวลาที่กำหนดเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะการอนุมัติงบประมาณจาก หน่วยงานจะเกิดความล่าช้า เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นมานานแล้ว และผู้วางโครงการ ก็รู่วางประมาณจะไม่มาตามกำหนด โครงการต่าง ๆ ที่วางไว้สำหรับฤดูฝนหรือฤดูอื่น จึงไม่ค่อยเป็นไปตามฤดูกาล ถ้าหากให้ความสนใจและวางโครงการให้ตรงตามเวลาที่ งบประมาณจะมาถึง ก็จะทำให้พิจารณาได้ว่าโครงการบางประเภททำได้หรือทำไม่ได้

๔. รูปแบบการควบคุมและติดตามผลค่านงบประมาณ โครงการพัฒนาชุมชน ส่วนใหญ่ที่เสนอของงบประมาณสนับสนุนมักจะวางไว้เพื่อตัด บางครั้งก็ถูกตัดลงมากจนเกือบ ทำตามแผนที่วางไว้ไม่ได้ บางครั้งหน่วยงานเกิดไม่ตัดหรือตัดน้อยจนทำให้มีเงินค่า เป็นการ เหลือใช้ ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นเพราะ โครงสร้างของการอนุมัติงบประมาณไม่ค่อยอยู่กับ ผู้วางโครงการหรือหน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่โครงการ ดังนั้นการติดตามและควบคุมการใช้จ่าย ตามงบประมาณจึงจำเป็นอย่างยิ่ง โครงการจำนวนมากที่ทำไม่สำเร็จเพราะระยะเวลา และการคำนวณผิดพลาด ทำให้ขาดงบประมาณดำเนินงานต่อไป จึงต้องให้ความสนใจทุก ระยะและตรวจสอบความเพียงพอของงบประมาณค่า เนินการและพร้อมที่จะ เข้าแก้ปัญหาได้ ทันที

๕. รูปแบบการควบคุมและติดตามผลค่านวิชาการ ปัจจุบันนี้มีการตื่นตัวใน เรื่องความถูกต้องทางวิชาการ โครงการพัฒนาชุมชนที่แล้วมาอาจทำไปโดยขาดหลักวิชาการ แต่ขณะนี้ความสลับซับซ้อนของงาน ตลอดจนผลงานวิจัยต่าง ๆ ได้แสดงให้เห็นว่า หากจะทำ

โครงการโดยอาศัยเพียงประสบการณ์อย่างเดียวจะเป็นการไม่เพียงพอ การส่งเสริมการปลูกพืชพันธุ์ใหม่ การจัดให้มีการฝึกอบรมหรือชุมนุมเยาวชน โครงการพัฒนาเด็ก โครงการพัฒนาค่านิยม เรื่องต่าง ๆ เหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยวิชาการ เข้าช่วยในทุกชั้นตอนทั้งสิ้น การควบคุมและติดตามผลด้านวิชาการยังรวมไปถึงวิธีการดำเนินงานตลอดจนข้อมูลความถูกต้องในด้านการตลาด ทูต และการจัดการ เช่น ความร่วมมือของส่วนราชการ การประสานงานตามโครงการและการติดตามผลด้านการจัดการ ซึ่งมักจะถูกละเลยจากผู้บริหารโครงการ ในขั้นวางแผนโครงการจะเขียนขั้นตอน และผู้รับผิดชอบโครงการไว้อย่างสวยหรู และถูกต้องตามหลักวิชาการ แต่เมื่อลงมือปฏิบัติตามโครงการกลับไม่มีการปฏิบัติตามที่เขียนไว้ ไม่มีการประชุมปรึกษาผู้ร่วมงาน ไม่มีการปฏิบัติงานร่วมกัน ส่วนใหญ่จะปฏิบัติโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในวงแคบ ๆ จึงเป็นเหตุให้โครงการล้มเหลว

๖. รูปแบบควบคุมและติดตามผลด้านความคุ้มค่าของโครงการ การจัดทำโครงการพัฒนาชุมชนในปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงความคุ้มค่าของโครงการว่าส่วนหนึ่งที่ลงทุนไปนั้นได้ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนคุ้มค่าหรือไม่ จึงจำเป็นต้องให้ความสนใจและใช้ความรู้จากผลงานของแต่ละครั้งวัดมูลค่า หากการทำโครงการใช้งบประมาณมากจนเกินไปควรจะลดค่าใช้จ่ายลง หรือนำส่วนเกินไปทำประโยชน์กับโครงการอื่น การควบคุมผลของความคุ้มค่านั้น ไม่จำเป็นต้องหาสูตรการคำนวณมากมาย แต่ความคุ้มค่าจะคำนวณได้ในเรื่องจำนวนเงินที่ใช้จ่ายต่อบุคคลที่เข้ารับการฝึกอบรมต่อจำนวนประชาชนที่ได้รับประโยชน์ จำนวนรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากผลของโครงการ ค่าของการลงทุนในเรื่องอุปกรณ์หรือเครื่องมือคงให้สูตรบวก ลบ คูณ หาร อย่างธรรมดา ซึ่งสามารถทำได้โดยง่าย

อุปกรณ์ในการควบคุมและติดตามผลโครงการ

ในการควบคุมและติดตามผลโครงการสมควรจะมีอุปกรณ์ดังต่อไปนี้

๑. รายงาน (REPORTS) อาจจะเป็นการรายงานด้วยวาจา หรือเป็นลายลักษณ์อักษร หรือทั้งสองแบบก็ได้ การรายงานช่วยให้สามารถติดตามการเคลื่อนไหวของการปฏิบัติงานตามแผนงานได้ ดังนั้นการรายงานจึงต้องให้ถูกต้องกับสภาพความเป็นจริง

๒. แผนภูมิ (CHARTS) แผนภูมินี้ว่ามีประโยชน์ต่อการควบคุมและติดตามผลโครงการมาก เช่น

แผนภูมิแสดงรูปการบริหาร ซึ่งสามารถชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของหน่วยงาน ความรับผิดชอบของแต่ละส่วน การบังคับบัญชา การแบ่งความรับผิดชอบและกิจกรรมที่แต่ละฝ่ายกำลังปฏิบัติอยู่

แผนภูมิแสดงสายทางเดินของงาน สามารถชี้ให้เห็นว่า งานเริ่มต้นจากใคร ที่ใด ฝ่ายใด สิ้นสุดลงที่ใคร ส่วนใด

แผนภูมิแสดงผลงานเปรียบเทียบ สามารถแสดงให้เห็นถึงผลงานในระยะเวลาต่าง ๆ เช่น เป็นสัปดาห์ เดือน ฯลฯ

ดังนั้นแผนภูมิจึงมีส่วนช่วยให้เรามองเห็นภาพของงานและสภาพแวดล้อมได้ชัดเจน สามารถทำนายเหตุการณ์ภายหน้าได้อย่างแม่นยำ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็สามารถหาแนวทางในการแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์

๓. แผนงาน แผนงานเป็นการวางกรอบของการปฏิบัติงานที่แน่นอน ช่วยให้การดำเนินงานเป็นระเบียบ ประหยัดกำลังคน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และเวลา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการควบคุม และติดตามผลโครงการเป็นอย่างดี

๔. การตรวจสอบ เป็นการแสดงความเอาใจใส่ต่อผู้ปฏิบัติงาน สร้างกำลังใจ กระตุ้นเตือนให้ตระหนักถึงความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติงาน และทำให้ทราบถึงสภาพของการปฏิบัติงานด้วยตนเองอีกด้วย

๕. ระเบียบการปฏิบัติงาน นับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมงาน โดยตรง เช่น ระเบียบเกี่ยวกับตัวเจ้าหน้าที่ ระเบียบการเงิน และการพัสดุ เป็นต้น

ข้อคิดในการควบคุมและติดตามผลโครงการ

๑. พิจารณาความจำเป็นในการทำงานก่อนที่จะสร้างกฎเกณฑ์การทำงานขึ้นมา
๒. กำหนดเป้าหมายของงานให้ชัดเจน
๓. ศึกษาและรับทราบเป้าหมายของงาน
๔. สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้ร่วมงาน
๕. พิจารณาถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ และข้อห้ามที่มี

ผลกระทบต่อการทำงานด้วย

๖. พิจารณาถึงสภาวะแวดล้อมอันอาจจะมีผลกระทบต่องานการ - พัฒนาชุมชนขึ้นได้

สรุป การบริหารโครงการ เป็นวิธีการสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงาน พัฒนาชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยการบริหารเป็นอุปกรณ์สำคัญ การบริหารโครงการจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประสานงาน เพราะการดำเนินโครงการพัฒนาชุมชน ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลและหน่วยงานหลายฝ่าย จึงจำเป็นต้องมีการประสานงานและประสานนโยบาย ทำงานเป็นทีม กำหนดเวลาให้แน่นอน มีการวางแผนการบริหารชัดเจน มีการติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอ เป็นการประสานความคิด ใช้การประสานงานแบบทางการและไม่เป็นทางการ มีการควบคุมงาน และมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม การบริหารโครงการเกิดจากประชาชนให้การสนับสนุน มีผู้นำเข้มแข็ง เตรียมทรัพยากรในชุมชน ฝึกฝนผู้นำทดแทน การวางแผนติดตามประเมินผล และจัดประชุมทบทวนเป็นระยะ โดย

ระบบสั่งการและแบ่งงานเป็นสัดส่วน แจ่มทุกคนให้เข้าใจแผนงาน กำหนดวิธีการ
ประสานงาน การตรวจสอบควบคุมงาน และประเมินผลเป็นระยะ

การควบคุมและติดตามผลโครงการ มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบการปฏิบัติ
งาน สร้างขวัญและกำลังใจ นำผลไปปรับปรุงโครงการ เพิ่มประสิทธิภาพ และคุณภาพ
ของผู้เกี่ยวข้องโครงการ นำผลไปรายงานให้ทุก ๆ ฝ่ายได้รับทราบ และมีองค์ประกอบ
สำคัญคือ ผู้ควบคุมและติดตามผลโครงการต้องรู้วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ
ขั้นตอนวิธีการดำเนินงาน ค่าใช้จ่าย และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ วัสดุการดำเนินงาน
เปรียบเทียบความคุ้มค่า ระบุปัญหาและแก้ปัญหาได้ และบันทึกหลักฐานเสนอให้ทุกฝ่ายได้
รับทราบ การควบคุมและติดตามผลโครงการมีหลายรูปแบบ คือ รูปแบบทางค่านปริมาณ
ทางค่านคุณภาพ ทางค่านเวลา ทางค่านงบประมาณ ทางค่านวิชาการและทางค่าน
ความคุ้มค่าของโครงการ โดยมีอุปกรณ์สำคัญคือ การรายงาน แผนภูมิ แผนงาน
การตรวจงานและระเบียบการปฏิบัติงาน เป็นเครื่องมือในการควบคุมและติดตามผล
โครงการ

การประเมินผลโครงการพัฒนาชุมชน

ในกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้น สิ่งที่จะเป็นเครื่องมือสำหรับตรวจสอบการปฏิบัติกันว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาชุมชนที่วางไว้หรือไม่ ก็คือการประเมินผลโครงการพัฒนาชุมชน

ความหมายของการประเมินผล

เคลเซและเฮิร์น (KELSEY AND HEARNE ๑๙๖๓ : ๒๕๑) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "การประเมินผลหมายถึง กระบวนการรับรองหรือให้ความมั่นคงแก่ค่านิยมต่าง ๆ ของธุรกิจอย่างหนึ่งอย่างใด หรือหมายถึง การวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจและรู้ซึ่งถึงข้อดีหรือข้อเสียของบุคคลกลุ่มคน โครงการ สถานการณ์ วิธีการ และกระบวนการ"

ไพร์ตัน เคระวินทร์ (๒๕๒๔ : ๑๓๐) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "การประเมินผล หมายถึง วิธีการอย่างหนึ่งที่ใช้ในการควบคุมการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้สามารถดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่ได้วางแผนไว้"

ยิวันน์ วูซิเมธี ได้ให้ความหมายไว้ว่า "การประเมินผล หมายถึง การจัดเก็บข้อมูลในการดำเนินงานตามโครงการในทุกรูปแบบ ทุกขั้นตอนของการดำเนินงานตามโครงการ เพื่อจะได้ใช้ข้อมูลทุก ๆ ด้านมาวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกาปฏิบัติ และประสิทธิภาพของกิจกรรมหาข้อบกพร่องและปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพในทุก ๆ ขั้นตอนต่อไปในอนาคต"

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๒๖ : ๒๕๒๗) ได้ให้ความหมายว่า "การ - ประเมินผลเป็นวิธี การสำหรับตัดสินว่ากิจการได้ดำเนินเจริญก้าวหน้าไปได้มากน้อย เพียงใด และจะต้องดำเนินการต่อไปอีกมากน้อยเท่าไร จึงจะสำเร็จวัตถุประสงค์ของ โครงการนั้น"

ในทรรศนะของผู้เขียน การประเมินผลหมายถึง กระบวนการที่ใช้ทบทวน กิจกรรมของโครงการว่าเมื่อผลความก้าวหน้าเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไรที่เกิดขึ้น และ จะบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ และมีผลกระทบ จากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกอย่างไรบ้าง

ดังนั้นการประเมินผลจึงเปรียบเสมือนกระจกเงาขนาดใหญ่ที่ทำให้ผู้ - ปฏิบัติงานสามารถมองเห็นจุดที่จุดเด่นของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในทุก ๆ ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับโครงการ และขณะเดียวกันยังสามารถชี้ให้เห็นจุดที่จุดเด่นของขั้นตอน และปัจจัยรวม ๆ ของการดำเนินงานตามโครงการด้วย หากผู้เกี่ยวข้องได้มีการกำหนด วิธีการประเมินผลที่ดียังสามารถชี้มูลเหตุของปัจจัยที่เป็นตัวทำให้เกิดข้อผิดพลาดในการ - ดำเนินงาน กล่าวคือ ผู้บริหารสามารถทราบถึงข้อผิดพลาดในขั้นตอนการวางแผน การวางโครงการการดำเนินงาน และยังสามารถทำนายผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันเนื่อง มาจากโครงการพัฒนาชุมชนได้ด้วย

ประโยชน์ของการประเมินผลโครงการ

การประเมินผลโครงการมีประโยชน์หลายประการดังนี้

๑. การประเมินผลแสดงให้เห็นว่าโครงการได้ดำเนินไปมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพราะโครงการพัฒนาชุมชนบางโครงการนั้นต้องใช้เวลาอันจึงจะประสบผลสำเร็จ

เช่น กว่าชาวบ้านจะยอมใช้ส้อม หรือคุ้นเคยกับเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่ เป็นต้น

๒. การประเมินผลช่วยให้ทราบว่า การปฏิบัติตามโครงการเป็นไปตามทิศทางที่ต้องการหรือไม่ การประเมินผลจะช่วยทดสอบวัตถุประสงค์ของโครงการและให้คำแนะนำที่ต้องการ ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และเป็นระบบ บางครั้งอาจช่วยชี้ให้เห็นสิ่งที่ยังบกพร่อง และเสนอแนะแนวทางใหม่ให้ นอกจากนี้ยังช่วยให้สามารถหุ้มเหาะกำลังลงตรงจุดที่สำคัญที่สุด ซึ่งเป็นความต้องการและความสนใจของประชาชนในชุมชน

๓. การประเมินผลจะแสดงควมมีประสิทธิภาพของโครงการ เพราะการพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อม การประเมินผลจะทำให้ทราบว่าโครงการที่วางไว้สามารถดำเนินการตามเป้าหมายไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด

๔. การประเมินผลช่วยชี้จุดอ่อนและจุดเด่นในโครงการ ซึ่งช่วยให้สามารถปรับปรุงโครงการให้ดีขึ้นได้

๕. การประเมินผลช่วยในการเสริมสร้างทักษะในการเข้ากับบุคคลอื่น แม้ในขั้นวางแผนและวางโครงการก็ต้องการความชำนาญในการเข้ากับบุคคลให้ได้ เพื่อเป็นแนวทางให้ไ้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ การประเมินผลช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องต้องคำนึงถึงเจตคติ ความเคยชิน ความพึงพอใจ ตลอดจนสภาพการทำงานของบุคคลต่าง ๆ เพื่อให้ทำงานเป็นทีมด้วยกันได้

๖. การประเมินผลช่วยในการจัดลำดับความสำคัญก่อน - หลังของกิจกรรม ทั้งนี้เพราะแต่ละโครงการย่อมมีกิจกรรมหลายอย่างที่จะต้องกระทำ กิจกรรมใดสมควรทำก่อน หรือหลัง ละเว้นไม่กระทำ ย่อมมีความสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการ การประเมินผลจะช่วยให้ทราบเรื่องเหล่านี้ได้

๓. การประเมินผลจะช่วยให้เกิดความมั่นใจ และความสำเร็จตามโครงการ เมื่อทราบผลของการปฏิบัติว่าผลของการปฏิบัติเป็นไปในทางที่ไม่ดี ก็อาจหาข้อบกพร่องจากสิ่งที่ทำแล้วนั้น แล้วแสวงหาแนวทางปฏิบัติใหม่ให้ ซึ่งย่อมจะทำให้เกิดความมั่นใจได้มากกว่า การประเมินผลจะช่วยให้ประชาชนในชุมชนสามารถเข้าร่วมในการวางโครงการครั้งต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

๔. การประเมินผลเป็นที่มาของการได้รับความสนับสนุนและความช่วยเหลือเมื่อต้องการแสดงผลการประเมินก็จำเป็นต้องจัดทำมีรายงานขึ้น รายงานนั้นก็จะเป็นส่วนช่วยในการที่หน่วยงานหรือผู้มีอำนาจหน่วยเหนือจะได้พิจารณาว่า การสนับสนุนที่ได้ให้ไปแล้วมีผลคุ้มค่าหรือไม่ ควรจะให้ต่อไปหรือไม่ นอกจากนี้ก็จะเป็นพื้นฐานสำหรับการพิจารณาให้ความช่วยเหลือสำหรับผู้ที่ยังไม่เคยให้ความช่วยเหลือด้วย ทั้งนี้เพราะหน่วยเหนือได้เห็นความเจริญก้าวหน้าของการดำเนินงานมาตามลำดับแล้วนั่นเอง

๕. การประเมินผลเป็นพื้นฐานสำหรับวางโครงการและปฏิบัติการในโอกาสต่อไป ทั้งนี้เพราะการประเมินผลจะรวบรวมข้อดี ข้อเสีย จุดอ่อน จุดเด่นของโครงการหรือการปฏิบัติที่แล้วว่ามียังอย่างไร จึงเป็นประโยชน์ต่อการวางโครงการหรือการปฏิบัติในโอกาสต่อไป นอกจากนี้การดำเนินการควรจะได้มีการพิจารณาอยู่เสมอว่า ในขณะนี้ดำเนินการมาได้แค่ไหน เพียงใด และเป็นไปในทิศทางที่ปรารถนาหรือไม่ เพราะมีเช่นนั้นก็จะ เป็นไปในทำนองพ่ายเรือในอ่าง ก็จะไม่วันไปถึงไหนได้

แนวความคิดในการประเมินผลโครงการ

ในการประเมินผลโครงการนั้น ขั้นตอนแรกที่จะต้องได้รับการพิจารณาก็คือ แนวความคิดซึ่งผู้ประเมินโครงการจะต้องตั้งคำถาม และหาทางตอบคำถามเหล่านี้ให้ได้ว่า โครงการอะไร โครงการมีวัตถุประสงค์อะไร และประเมินผลโครงการไปทำไม

ในการทบทวนค่าเดิมเหล่านี้ผู้ประเมินโครงการต้องมีการปรึกษาหารือกับผู้ดำเนินงานตามโครงการด้วย เพราะจะทำให้ได้คำตอบที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และจากคำตอบที่ชัดเจนนี้จะทำให้การประเมินผลโครงการได้ตรงจุดที่ต้องการและเกิดการประหยัดด้วย

นอกจากนี้ผู้ประเมินจะต้องระลึกอยู่เสมอว่า การประเมินผลโครงการนั้นพิจารณาในแง่ของใคร ทำให้ทราบได้ว่าจุดมุ่งหมายของการประเมินผลโครงการเพื่ออะไร จากการศึกษาพอสรุปได้ว่าทิศทางในการกำหนดข้อพิจารณาในการประเมินผลโครงการในสายตาของกลุ่มคนต่าง ๆ มีดังนี้

๑. ประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการโดยตรง ซึ่งการประเมินผลโครงการจะต้องบอกได้ว่า ประชาชนได้รับประโยชน์อะไรบ้าง จากการดำเนินการตามโครงการ

๒. องค์การหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความรับผิดชอบเบื้องต้นต่อการดำเนินงานตามโครงการ ในกรณีที่มีการประเมินผลต้องเน้นในเรื่องความจำเป็นในการดำเนินงานตามโครงการ ขุน แนวโน้มและสมรรถภาพของโครงการต่อประโยชน์ที่จะเกิดแก่ประชาชน ตลอดจนประสิทธิภาพของการบริหารโครงการและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

๓. วงการเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองของประเทศ การประเมินผลในแง่นี้จะเป็นการชี้ให้เห็นผลสุทธิทั้งหมดของโครงการว่าจะกระทบกระเทือนหรือก่อให้เกิดผลดีต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างไร รายได้ประชาชาติจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร คุณภาพประชาชนหรือความสัมพันธ์ของคนในสังคมจะเป็นอย่างไร ตลอดจนความมั่นคงปลอดภัยจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ในลักษณะใด อย่างไร

ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผล

ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผลมีทั้งข้อมูลเบื้องต้นทั่วไป ของโครงการ และข้อมูลเฉพาะ เรื่องในโครงการ อันประกอบด้วย

๑. ข้อมูลด้านความต้องการและแรงบันดาลใจของประชาชนในชุมชนว่า ประชาชนต้องการจะให้มิอะไร เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตในชุมชน

๒. ข้อมูลด้านปัจจัยการผลิต อันประกอบด้วย ที่ดิน แหล่งน้ำ กำลังแรงงาน วิธีการประกอบอาชีพ ตลอดจนสาธารณสมบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ของชุมชนทั้งด้านสาธารณูปโภค และด้านสาธารณูปการ (INFRASTRUCTURE) ของชุมชน

๓. ข้อมูลบริการต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งที่จัดขึ้นโดยรัฐบาลและองค์การ - เอกชน เช่น การตลาด แหล่งเงินทุน การขนส่งติดต่อทั้งภายในและภายนอกชุมชน

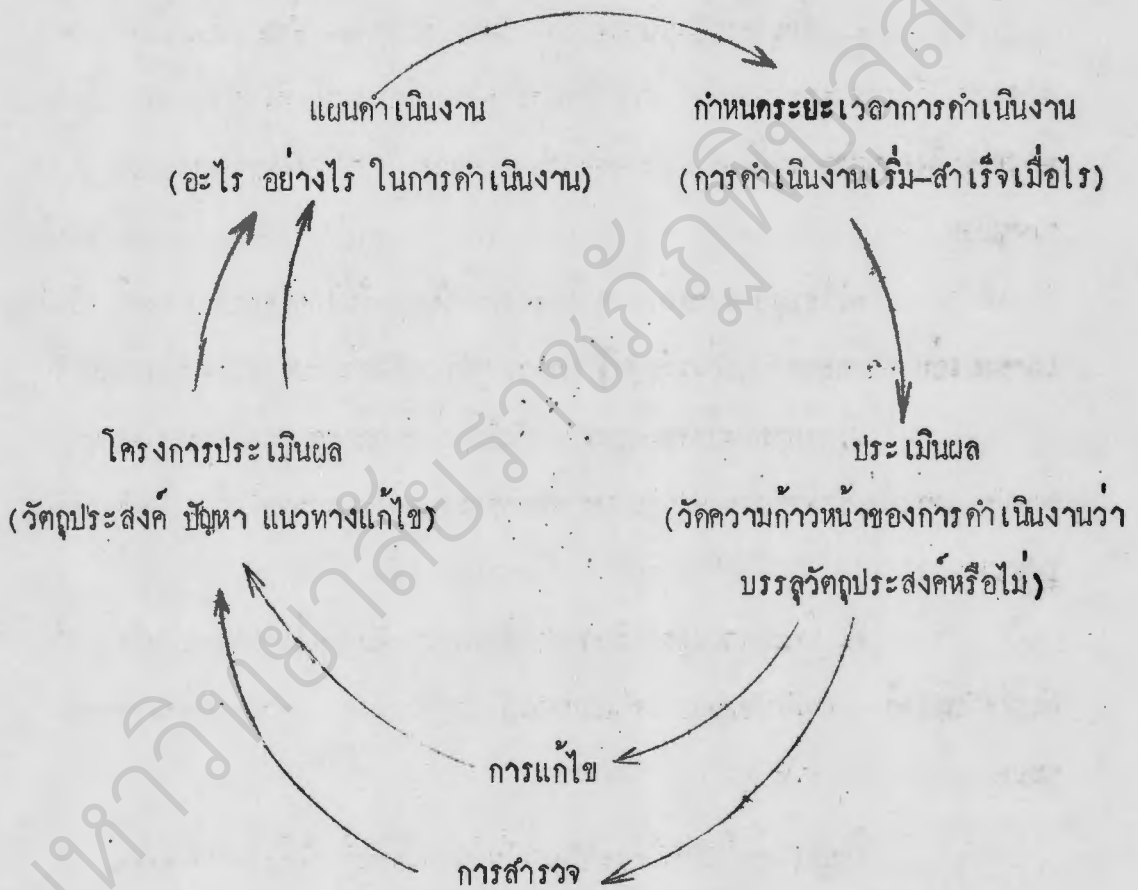
๔. ข้อมูลองค์กรของชุมชน อันได้แก่ สมาคมตำบล คณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งประสิทธิภาพและปริมาณของกิจกรรมที่องค์กรสามารถจัดขึ้นเพื่อบริการในชุมชน

๕. ข้อมูลด้านประสิทธิภาพของการผลิต อันได้แก่ ชนิดของอาชีพ พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ผลผลิตต่อหน่วย จำนวนผลผลิตรวมของชุมชน รายจ่ายต่าง ๆ ของชุมชน

ข้อมูลเหล่านี้จะทำให้ทราบจุดเริ่มต้นของงานที่จะใช้ในการวัดความ - เปลี่ยนแปลงอันเกิดจากผลการดำเนินโครงการ เพราะการมีข้อมูลเบื้องต้นที่สมบูรณ์ เพียงพอจะช่วยให้การวางแผนการประเมินผล เป็นอย่างดีอีกด้วย

วงจรการดำเนินงานและการประเมินผล

แผนภาพที่ ๕ แสดงวงจรการดำเนินงานและการประเมินผล



จากแผนภาพที่ ๔ จะเห็นได้ว่าข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเบื้องต้นทำให้บุคคลสามารถวางโครงการประเมินผล การกำหนดแผนดำเนินงาน การกำหนดระยะเวลาการดำเนินงาน และการประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขโครงการใหม่ แม้ตัวโครงการประเมินผลเองก็จำเป็นต้องมีการประเมินผลตัวเองด้วย ทั้งนี้เพื่อให้การประเมินผลเกิดประสิทธิภาพ ดังนั้นโครงการประเมินผลจะดำเนินการโดยปราศจากข้อมูลเบื้องต้นสำหรับโครงการที่จะประเมินผลนั้นไม่ได้

วัตถุประสงค์ของการประเมินผลโครงการ

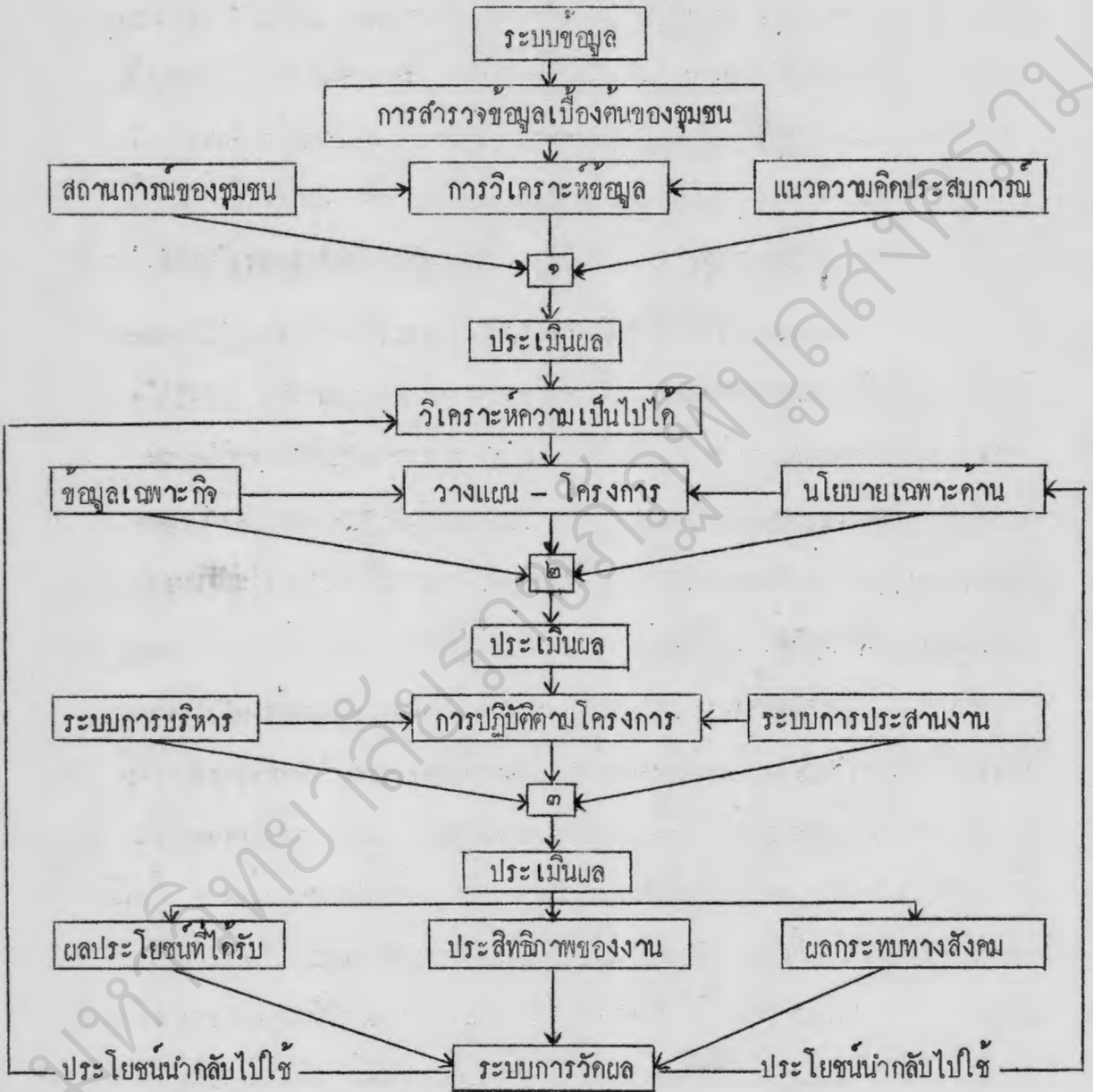
วัตถุประสงค์ของการประเมินผลโครงการจำเป็นต้องกำหนดให้ชัดเจนเป็นการเฉพาะในแต่ละโครงการและกิจกรรมที่ต้องประเมินผล ซึ่งอาจจะเป็นการประเมินผลถึงความเป็นไปได้ทางด้านต่าง ๆ ของโครงการ เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการเงิน และด้านเทคนิค ในแต่ละกิจกรรมที่ต้องการประเมินผลนี้จะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ ทั้งวัตถุประสงค์ใหญ่ และวัตถุประสงค์ย่อยในแต่ละกิจกรรมของโครงการในรูปของการกำหนดเป้าหมายของเรื่อง และขั้นตอนการประเมินให้ชัดเจน เริ่มจาก

๑. ชั้นเตรียมวางโครงการ ต้องประเมินผลในสิ่งต่อไปนี้
 - ๑.๑ ข้อมูลที่ใช้เป็นอย่างไร
 - ๑.๒ ใคร เข้ามามีส่วนร่วม
 - ๑.๓ กำหนดขยายโครงการ
 - ๑.๔ วิธีการวางโครงการ
 - ๑.๕ วัตถุประสงค์จุดหมาย

๒. ขั้นการดำเนินการตามโครงการ ต้องประเมินผลในสิ่งต่อไปนี้
 - ๒.๑ วิธีปฏิบัติ
 - ๒.๒ ทรัพยากรที่ใช้
 - ๒.๓ ผลที่ได้รับ
 - ๒.๔ ผลกระทบและประสิทธิภาพ
๓. ขั้นภายหลังกการดำเนินการ ต้องประเมินผลในสิ่งต่อไปนี้
 - ๓.๑ ประสิทธิภาพและผลกระทบ
 - ๓.๒ ระยะเวลาที่มีผลกระทบ

หากข้อมูลเบื้องต้นมีความละเอียดถี่ถ้วนมากก็จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงของชุมชนได้มาก และถ้าหากข้อมูลมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือเพื่อช่วยในการประเมินผลจึงต้องอาศัยสถานการณ์ของชุมชนและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนและการวางโครงการด้านต่าง ๆ มาใช้ประกอบในการวิเคราะห์ด้วย ดังนั้น การติดตามและประเมินผลโครงการจึงจำเป็นต้องมีการดำเนินการตั้งแต่ระบบการรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นด้วย ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ ๕ แสดงขั้นตอนการกำหนดการติดตามและประเมินผลโครงการพัฒนาชุมชน



จากแผนภาพที่ ๕ หมายเลข ๑ เป็นขั้นติดตามและประเมินผลในขั้น -
วางแผนและวางโครงการ ที่ต้องอาศัยข้อมูลเบื้องต้นมาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของแผน
และโครงการ และอาศัยข้อมูลเฉพาะก็คือ ข้อมูลเฉพาะเรื่องตามแผนและโครงการนั้น
ประกอบด้วยนโยบายเฉพาะด้าน เมื่อได้ทำการวิเคราะห์โดยละเอียดแล้วเห็นว่า มี
แนวทางความเป็นไปได้ จึงดำเนินการวางแผนและวางโครงการ ดังนั้นในขั้นที่ ๑ นี้
การติดตามและประเมินผลจะช่วยให้มีการตัดสินใจว่าจะดำเนินการหรือยกดำเนินการ

ส่วนหมายเลข ๒ เป็นขั้นการติดตามและประเมินผลในขณะที่ปฏิบัติงานตาม
โครงการ ในขั้นนี้ต้องติดตามและประเมินผลระบบการบริหารโครงการคือ มองไปถึง
การบริหารทรัพยากรทุกชนิดที่ใช้ในโครงการ ระบบการประสานงานในการปฏิบัติตาม
โครงการ ทั้งนี้ข้อมูลจากการติดตามและประเมินผลจะบ่งชี้ให้เห็นข้อบกพร่องว่า ควร
ปรับปรุงแก้ไขอย่างไร จึงจะทำให้การดำเนินงานตามโครงการได้มีการแก้ไขปรับปรุง
ขณะที่กำลังดำเนินการอยู่

สำหรับหมายเลข ๓ เป็นขั้นการติดตามและประเมินผลภายหลังโครงการ
เสร็จแล้ว เป็นการประเมินผลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการที่จะตัดสินใจนำโครงการ เช่น
ที่ปฏิบัติมาแล้วไปใช้อีกหรือไม่ และจะมีการปรับปรุงนโยบาย แผน และโครงการใน
สาระสำคัญอะไรบ้าง ตลอดจนการที่จะต้องมีการปรับปรุงการบริหารกันต่าง ๆ เพื่อให้
โครงการเกิดผลดีมากยิ่งขึ้น ซึ่งในขั้นนี้มีขอบเขตของการประเมินผลใน ๓ ประการ
กล่าวคือ ประการแรก ผลประโยชน์ที่ประชาชนได้รับ ซึ่งจะช่วยให้ทิศทางการนำประโยชน์
จากโครงการไปใช้ของประชาชนว่ามีข้อดี ข้อบกพร่องอะไรหรือไม่ ทำให้ทราบถึง
ความสมประโยชน์และความพึงพอใจของประชาชนต่อโครงการ ประการที่สอง ในด้าน
ประสิทธิภาพของงาน เพื่อเป็นการชี้ผลรวมของการบริหารงานทุก ๆ ด้านของโครงการ

ว่าเป็นอย่างไร มีอุปสรรคอยู่ตรงไหน ตอนเฝ้าของการบริหารงาน ชั่วคราวเหล่านี้ที่ได้ จะนำไปปรับปรุงการบริหารโครงการในลักษณะเดียวกันนี้ต่อไป ประการที่สาม นับว่า สำคัญอย่างยิ่งได้แก่ การประเมินผลกระทบของโครงการที่มีต่อสังคมทั้งด้านโครงสร้าง ระบบทางสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี และวิธีการในการดำเนินชีวิตของ คนในชุมชน เพราะการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาชุมชนนั้น หมายถึง การกระทำ ร่วมกันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ ด้านในสังคม การดำเนินงานตามโครงการจึง ต้องประเมินเพื่อชี้ให้เห็นผลกระทบต่อดังกล่าวว่าเป็นไปในทิศทางใดและลักษณะใด การ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นที่น่าพึงพอใจหรือไม่ เพราะบางโครงการอาจจะเกิดผลดี ด้านหนึ่ง แต่มีผลกระทบต่อวิถีทางในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนไปในทางไม่พึงปรารถนา เพราะขัดกับระบบอันเหมาะสมของสังคม ที่พบอยู่เสมอ คือ ช่องว่างระหว่างความจริง ทางวัตถุประสงค์และจิตใจของประชาชนในชุมชน การประเมินผลกระทบทางสังคมจึงมีความสำคัญ ต่อการตัดสินใจกำหนดนโยบาย การวางแผนหรือการวางโครงการดำเนินงานในอนาคต

ประเภทของการประเมินผลโครงการ

ประเมินผลโครงการแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. การประเมินผลเชิงปริมาณ เป็นการประเมินผลที่มุ่งไปสู่ปริมาณงาน ที่ปฏิบัติ เป็นจำนวนเท่าไร ต้นทุนเท่าไร ผู้ได้รับผลประโยชน์มีใครบ้าง จำนวนเท่าไร จึงเป็นการประเมินผลเพียงทำให้ทราบสภาพที่เกิดขึ้นทั่ว ๆ ไปของการดำเนินงานตาม โครงการและมีจุดมุ่งหมายเพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์เป็นสำคัญ การประเมินผลประเภท นี้ไม่ค่อยนำข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นมาใช้ เพราะส่วนใหญ่จะไม่มี การเปรียบเทียบถึงความแตกต่างระหว่างก่อนและหลังการดำเนินงานตามโครงการ ทั้งนี้เพราะการประเมินผล โครงการมุ่งที่ผลก้นคันที มากกว่าผลก้นไม้ตี

๒. การประเมินผลเชิงคุณภาพ เป็นการประเมินผลที่มุ่งไปสู่ประสิทธิภาพ คุณภาพ ผลสัมฤทธิ์ และผลกระทบของการปฏิบัติงานตามโครงการว่ามีผลทางใด อย่างไร มากน้อยเพียงไหน และเป็นระยะเวลาานเท่าไร เป็นการประเมินผลโครงการในรูปของการได้รับผลตอบแทนจากผลการปฏิบัติงานตามโครงการ การประเมินผลโครงการประเภทนี้ค่อนข้างยาก จะต้องนำปัจจัยที่เป็นตัวแปรหลาย ๆ ประการมาพิจารณาประกอบการประเมินผลโครงการ เช่น ต้นทุนของโครงการที่ลงไปกับผลที่ได้จากการดำเนินงานตามโครงการ จำนวนบุคคลทั้งที่ได้รับผลประโยชน์และที่ไม่ได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินงานตามโครงการเป็นอย่างไร ประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นจะอยู่ไครนานเป็นระยะเวลาเท่าไร คู่กับทุนที่ลงไปหรือไม่ การประเมินผลโครงการประเภทนี้แม้จะยุ่งยาก แต่ก็มีค่าเป็นอย่างมากในแง่ประสิทธิภาพของการดำเนินงานที่มีต่อประชาชนในสังคม ทั้งนี้เพราะการประเมินผลโครงการ เช่นนี้จะชี้ให้เห็นถึงสภาพการดำเนินงานตามโครงการในหลาย ๆ ด้านคือ

๒.๑ โครงการนั้นจะมีส่วนช่วยสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศได้เพียงใด แค่ไหน

๒.๒ โครงการนั้น จะสามารถพึ่งตัวเองได้เพียงใดในขนาดข้างหน้า

๒.๓ โครงการนั้น จะทำรายได้ให้แก่ประชาชนในลักษณะใด มากน้อยเพียงใด

๒.๔ โครงการนั้น จะมีผลต่อประชาชนทั่วไปในเรื่องสุขภาพอนามัยและสุขภาพจิตดีขึ้นหรือไม่ เพียงใด

๒.๕ หากโครงการนั้นดำเนินไปแล้วเกิดผลเสียหายล่าช้า จะมีส่วนกระทบทำให้องค์ประกอบของสังคมด้านใดเสียหายมากน้อยเพียงไร อย่างไร

๒.๖ มีโครงการอื่น ๆ ที่น่าจะดีกว่าโครงการที่ทำอยู่นี้หรือไม่ หรือโครงการนี้ควรจะทำต่อไปหรือควรระงับ

๒.๓ โครงการนั้นมีผลต่อการกระจายรายได้ การกระจายความมั่งคั่ง
ของประชาชนมากน้อยเพียงใด และในทางใด

๒.๔ โครงการนั้นมีความหมายเป็นพิเศษหรือเป็นส่วนชักนำให้เกิด
กิจกรรมอื่น ๆ ต่อสังคมหรือประชาชนหรือไม่ ในลักษณะใด และมากน้อยเพียงใด

๒.๕ โครงการนั้นเป็นที่สนใจยอมรับของประชาชนกลุ่มใด ระดับใด
มากน้อยเพียงใด และ เป็นอยู่ในชั่วระยะเวลายาวนานเท่าไร

จะเห็นได้ว่าการประเมินผลโครงการเชิงคุณภาพมุ่งไปสู่การสังเกตผล -
กระทบของการดำเนินงานตามโครงการต่อประชาชนและสังคมเป็นสำคัญ และจากผลกระทบ
ที่ปรากฏนี้เองจะเป็นเครื่องชี้วัดถึงประสิทธิภาพและผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานตาม -
โครงการ การประเมินผลประเภทนี้จึงมีความจำเป็นจะต้องกำหนดรูปแบบการประเมินผล
อย่างรัดกุม และต้องอาศัยกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลายฝ่าย ทั้งผู้ที่ดำเนินการตามโครงการ
ผู้ที่อยู่นอกความรับผิดชอบ ผู้บริหารโครงการ ข้าราชการจากหน่วยงานของรัฐ ประชาชน
ที่อยู่ในเป้าหมายที่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการ ประชาชนผู้อยู่นอกขอบเขตที่จะได้รับผล-
ประโยชน์จากโครงการ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ประเมินผลโครงการยังต้องอาศัยการ -
สังเกต และการรับฟังผลสะท้อน (FEEDBACKS) ของการดำเนินงานตามโครงการด้วย
จึงจะสามารถได้ผลของการประเมินโครงการได้อย่างถูกต้องรัดกุม

การกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบในการประเมินผลโครงการ

ในการดำเนินงานประเมินผลโครงการนั้น จะต้องกำหนดหน่วยงาน และ
บุคคลที่รับผิดชอบให้ชัดเจน ทั้งนี้เพราะจะทำให้การติดต่อสอบถามระหว่างผู้ประเมินกับ
ผู้ปฏิบัติโครงการ เป็นไปได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง หน่วยงานที่รับผิดชอบในการประเมินผล

แบ่งออกเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ เป็นผู้ทำการประเมินผลโครงการเอง ซึ่งจะมีผลเสียคือ มีแนวโน้มว่าไม่กล้าเปิดเผยข้อบกพร่องของการดำเนินงานออกมาอย่างชัดเจน เพราะเป็นการเสียหน้า และผู้ประเมินก็ไม่กล้าชี้ข้อบกพร่องเพราะเกรงกลัวผู้บังคับบัญชา ในหน่วยงานของตน แต่ข้อดีคือผู้ทำการประเมินผลโครงการรู้ขั้นตอนและวิธีการของโครงการมาโดยตลอด ทำให้ได้ข้อมูลเพื่อนำมาใช้ได้ชัดเจน และสามารถมุ่งไปสู่เป้าหมายของโครงการได้ถูกต้อง ส่วนการให้หน่วยงานหลายหน่วยงานร่วมกันทำการประเมินผล - โครงการ ผลก็คือ การลดความมีอคติต่อผลการดำเนินงานตามโครงการ เนื่องจากผู้ทำการประเมินผลไม่มีส่วนได้รับผลกระทบกระเทือนจากการประเมินผลโครงการนั้น ๆ แต่ผลเสียก็คือ ผู้ทำการประเมินผลไม่ทราบขั้นตอน และวิธีการของโครงการอย่างละเอียด การวางแผน การกำหนดวัตถุประสงค์ และเป้าหมายการประเมินผลโครงการอาจจะไม่ถูกต้องชัดเจน สำหรับการให้หน่วยงานจากต่างประเทศเป็นผู้ทำการประเมินผลโครงการนั้น ข้อดีก็คงเป็นเรื่องวิชาการที่ใช้ เครื่องมือและอุปกรณ์มีครบถ้วน ทำให้ผลการประเมินโครงการมีคุณค่าทางวิชาการสูง แต่อาจไม่เข้าใจวิธีการและเป้าหมายของโครงการ ตลอดจนผลการประเมินผลโครงการนั้นมีความผิดพลาดไม่สามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงานตามโครงการได้อย่างจริงจัง

ดังนั้นการกำหนดหน่วยงานหรือบุคคลที่จะเป็นผู้รับผิดชอบในการประเมินผลโครงการจึงสมควรพิจารณาอย่างรอบคอบ ซึ่งควรจะเป็นหน่วยงานที่พร้อมทั้งด้านวิชาการ อุปกรณ์ และมีความเข้าใจในเนื้อหาของโครงการดำเนินงานเป็นอย่างดี ซึ่งอาศัยหลักเกณฑ์ในการพิจารณาในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. ความมั่นใจของผู้บริหารในความรู้ความสามารถของผู้ที่จะทำการประเมินผลโครงการในหน่วยงานของตน ถ้าหากผู้บริหารเห็นว่าในหน่วยงานของเรามีบุคคล

ที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะทำงานด้านการประเมินผลได้ก็อาจจะมอบให้หน่วยงานของคุณเป็นผู้ดำเนินงาน อย่างไรก็ตามจะต้องคำนึงถึงบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องว่าจะยอมรับในตัวบุคคลนั้นหรือไม่ด้วย

๒. วัตถุประสงค์ ถ้าหากการประเมินผลมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่จะไม่ให้เกิดข้อครหาว่ามีการลำเอียงในการประเมินผลโครงการ ก็อาจจะต้องให้บุคคลภายนอกหน่วยงานนั้นเข้ามาทำการประเมินผลให้เพื่อตัดข้อครหาดังกล่าว

๓. ความเข้าใจในโครงการ โครงการบางโครงการมีความยุ่งยาก สลับซับซ้อนมาก บุคคลภายนอกที่เข้ามาประเมินผลโครงการอาจไม่เข้าใจโครงการนั้นอย่างละเอียดถูกต้อง ซึ่งจะทำให้การประเมินผลโครงการผิดพลาดได้ ในกรณีนี้บุคคลที่อยู่ในหน่วยงานนั้นอาจทำการประเมินผลโครงการ ได้ดีกว่าบุคคลภายนอก เพราะมีความเข้าใจในโครงการดีกว่า

๔. การใช้ประโยชน์ของการประเมินผลโครงการ การที่ผู้บริหารนำเอาการประเมินผลโครงการมาใช้ในการตัดสินใจ การรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเสนอต่อผู้บริหาร ผู้บริหารส่วนใหญ่จะให้ความสนใจกับบุคคลภายนอกมากกว่าบุคคลภายในเพราะถือว่ามีความรู้สูงและมีความรู้ดีกว่า

๕. ความเป็นอิสระในการประเมินผลโดยให้บุคคลภายในหน่วยงานนั้นอาจจะไม่สามารถมองเห็นปัญหาตามที่ต้องการได้ เพราะบุคคลที่อยู่ในหน่วยงานจะต้องอยู่ในระเบียบข้อบังคับและปฏิบัติตามนโยบายของหน่วยงานนั้น ส่วนบุคคลภายนอกไม่ต้องอยู่ในกฎระเบียบของหน่วยงาน จึงทำให้การทำงานได้คล่องตัวกว่า และสามารถมองปัญหาได้กว้างกว่า

การประเมินผลโครงการ ยังมีเรื่องที่ควรพิจารณาดังนี้ คือ

๑. การสร้างแบบฟอร์ม แบบฟอร์มที่ใช้ในการประเมินผลโครงการจะเป็นแบบที่บอกถึงความเปลี่ยนแปลง การคาดคะเนเหตุการณ์และปัญหาอุปสรรคที่เป็นเหตุเป็นผลต่อกัน

๒. การสร้างเครื่องวัดความเปลี่ยนแปลง เครื่องวัดส่วนใหญ่จะใช้ในการคำนวณหาค่าเฉลี่ย ค่ารวม ค่าร้อยละ ค่าความแตกต่าง และต้องกำหนดรูปแบบและวิธีการทางสถิติที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้วัดความแตกต่างของประสิทธิภาพ ผลสัมฤทธิ์ การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดจากโครงการนั้น ๆ

๓. การหาความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมของโครงการ กับทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ เพื่อศึกษาถึงความเหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมกับทรัพยากรที่ใช้ในโครงการว่าจะมีผลออกมาในรูปใด โดยการนำเอาวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการมาเป็นตัวกำหนด และนำเอาสถานการณ์หรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมที่คล้ายคลึงกัน หรือนำระยะเวลาปฏิบัติงานตามโครงการอื่น ๆ ที่ใช้เวลาใกล้เคียงกันมาเปรียบเทียบ แล้วกำหนดแนวทางที่นั้นจะเป็นผลสำเร็จของโครงการขึ้นมา ซึ่งจะช่วยให้ได้แนวทางในการประเมินผลโครงการอีกทางหนึ่ง

๔. การวางมาตรการควบคุมการประเมินผลโครงการ การที่ต้องกำหนดขอบข่ายการควบคุมการดำเนินการประเมินผลโครงการก็เพื่อไม่ให้เกิดงานผิดพลาดไปจากวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการประเมินผล เพราะจะทำให้ผลที่ได้รับจากการประเมินผลโครงการผิดพลาดได้ง่าย ส่วนใหญ่ผู้ประเมินผลจะนำเอาระบบ PERT และ CPM มาใช้ประกอบกับการหามาตรการอื่น ๆ เข้าช่วย

๕. การกำหนดขอบข่ายของเรื่องที่จะประเมินผลโครงการ ซึ่งในการประเมินผลโครงการหากได้มีการกำหนดเนื้อหาของเรื่องของเรื่องว่าจะทราบผลเกี่ยวกับอะไรบ้าง จะช่วยให้เกิดความง่ายในการกำหนดเครื่องมือวัดและมาตรการอื่น ๆ ได้อย่างมาก ในการกำหนดสาระที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากการดำเนินงานตามโครงการนั้น สรุปได้ในลักษณะสำคัญ ๆ ๔ ลักษณะคือ

๕.๑ การเปลี่ยนแปลงในเรื่องเทคนิควิทยาการที่ใช้ในการดำเนินงาน
ในโครงการและผลกระทบต่อการยอมรับเทคนิควิทยาการอันเป็นผลจากโครงการ

๕.๒ การเปลี่ยนแปลงในสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ

๕.๓ การเปลี่ยนแปลงในสภาวะแวดล้อมทางสังคม

๕.๔ การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสถาบัน

๖. การรายงาน การรายงานผลเป็นกระบวนการขั้นสุดท้ายของการ -
ประเมินผลโครงการ การเขียนรายงานมี ๒ ลักษณะคือ

๖.๑ การเขียนรายงานสมบูรณ์แบบ การเขียนรายงานลักษณะนี้
ประกอบด้วยภาควิชาการที่เกี่ยวข้องกับโครงการ กับภาคผลที่ได้รับ จากการประเมินผล
โครงการ การเขียนรายงานลักษณะนี้เป็นการมุ่งเน้นให้ผู้อ่านหรือผู้ปฏิบัติงานทราบแนว-
ความคิดเชิงวิชาการเกี่ยวกับโครงการนั้นไปพร้อมกับข้อเท็จจริงด้วย อันจะเป็นการ -
เผยแพร่ผลการดำเนินงานตามโครงการเป็นส่วนใหญ่

๖.๒ การเขียนรายงานเฉพาะส่วน การเขียนรายงานลักษณะนี้จะไม่
กล่าวถึงวิชาการที่เกี่ยวข้องกับโครงการ แต่มุ่งที่ผลที่ได้รับจากข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์
โดยตรงว่าโครงการมีผลดี ผลเสียในเรื่องอะไร อย่างไร เพื่อเน้นให้ผู้รับผิดชอบ
โครงการได้ทราบในประเด็นสำคัญของผลการดำเนินงาน ซึ่งการรายงานในลักษณะนี้
ใช้กันอย่างแพร่หลายมาก

การรายงานผลโครงการในลักษณะการเขียนรายงานสมบูรณ์แบบ และ
การเขียนรายงานเฉพาะส่วน หากเป็นการรายงานรีบด่วนโดยตรงต่อผู้รับผิดชอบสูงสุด
ของโครงการ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียางานสรุปผลการประเมินโครงการต่างหากอีก
ฉบับหนึ่ง ซึ่งเป็นรายงานสั้น ๆ แต่ได้ใจความพร้อมกับเสนอเน้นจุดรุนแรงของปัญหา

จุดเด่นของความสำเร็จ และแนวทางแก้ปัญหาลึองอาศัยพื้นฐานทางวิชาการและข้อเท็จจริงจากข้อมูลประกอบกัน ทั้งนี้เพราะผู้บังคับบัญชาระดับสูงไม่มีเวลาศึกษารายงานทั้งฉบับได้มากนัก และหากจะรอรายงานทั้งฉบับก็จะเสียเวลานาน อาจจะมีเกิดผลเสียต่อการปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานตามโครงการได้

การจัดระบบการประเมินผล

การจัดระบบการประเมินผลที่ควรจะส่งผลถึงคุณภาพของการประเมินผลโครงการ ซึ่งระบบต่าง ๆ ที่สมควรจัดให้มีขึ้น มีดังต่อไปนี้คือ

๑. ระบบการจกเก็บข้อมูล ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน และข้อมูลเฉพาะแผนงานและโครงการ ตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อชี้วัดความเป็นไปได้ของการดำเนินการตามแผนและโครงการ เพราะข้อมูลทั้งสองประเภทนี้จะ เป็นจุดกำหนดชี้วัดความแตกต่างการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่ เกิดขึ้นต่อชุมชนอันเนื่องมาจากการดำเนินการโครงการ

๒. ระบบการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลและวิธีการจัดเก็บข้อมูลของการประเมินผล กล่าวคือ การประเมินประสิทธิผล และผลกระทบของแผนงานและโครงการนั้น จุดเน้นก็คือต้องเก็บข้อมูลจากผู้ได้ผลประโยชน์ และผู้ไม่ได้ผลประโยชน์ และการจัดเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์นับว่าเป็นเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับคนไทย

๓. ระบบการใช้เจ้าหน้าที่ หากเป็นการประเมินผลโครงการภายในหน่วยงานเอง ควรให้หน่วยภายในหน่วยงานเดียวกัน แต่มีความถนัดและรับผิดชอบด้านการประเมินผลเป็นผู้ดำเนินการโดยใช้เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานนั้น ๆ แต่หากต้องการประเมินผลรวมของโครงการหลาย ๆ โครงการ และมุ่งศึกษาผลกระทบของโครงการต่อ

นโยบาย การวางแผนการดำเนินงานตามโครงการและผลกระทบต่อชุมชน ควรใช้ระบบ การให้เจ้าหน้าที่จากภายนอกหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งด้านวิชาการและด้านปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง กับโครงการและเจ้าของผู้รับผิดชอบโครงการเป็นคณะเจ้าหน้าที่ร่วมกัน

๔. ระบบการนำประชาชนผู้รับประโยชน์ตามโครงการเข้าร่วมเป็น คณะเจ้าหน้าที่ประเมินผลโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชน ทั้งนี้เพื่อสร้างความรัก ความหวงแหนในโครงการและเกิดความรู้สึกเชื่อถือในความซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงานตามโครงการจะต้องศึกษาถึงความพึงพอใจของประชาชนต่อแผนงานและ โครงการ และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และระยะเวลาของการใช้ประโยชน์จากแผนงาน ผลโครงการนั้น ๆ ด้วย

๕. ระบบการกำหนดขั้นตอนการประเมินผล เพื่อทราบสภาพและ ประสิทธิภาพของการดำเนินงานของโครงการ จะต้องประเมินผลทุกขั้นตอนของแผนงาน และโครงการ จะเริ่มด้วยขั้นการสำรวจวิเคราะห์มูลเบื้องต้น ข้อมูลเฉพาะกิจกรรม ขั้นการวางแผน วางโครงการ ขั้นการจัดอัตรากำลัง การจัดซื้อจัดจ้างรวมทั้งการจัด ส่งวัสดุอุปกรณ์ การลงมือดำเนินงานด้านต่าง ๆ ไปจนถึงขั้นงานแล้วเสร็จ และยังคง ประเมินผลของโครงการนั้น ๆ ต่อชุมชนด้วย ทั้งนี้เพื่อทราบอุปสรรคหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้อง กับการดำเนินงานในแต่ละขั้น

๖. ระบบการกำหนดมาตรการเครื่องจักร การสร้างและใช้เครื่องมือ สำหรับชี้วัดผลการดำเนินการที่ถูกต้อง จะช่วยทำให้ผลการประเมินผลโครงการมี - ประสิทธิภาพ ดังนั้นเครื่องจักรนี้จะต้องกำหนดว่าจะวัดกันรูปธรรม หรือนามธรรม และ การทดสอบผลกระทบที่มีความแตกต่างจากสภาพเดิมกับสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปหรือเครื่องมือ ชีววัดแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้โดยมีระยะเวลาเป็นตัวกำกับ

๗. ระบบการเขียนและเสนอรายงาน สำหรับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบการปฏิบัติงานตามแผนงานและโครงการนั้นส่วนใหญ่ไม่ค่อยชอบผลการประเมินโครงการในทางไม่ดี แต่ชอบในทางที่ดีที่เป็นผลสำเร็จของโครงการ ซึ่งคุณค่าของการประเมินผลโครงการอยู่ที่การเสนอข้อมูลที่แสดงสภาพความจริงที่เกิดขึ้น ดังนั้นระบบการเขียนรายงาน จึงจำเป็นต้องเขียนแยกกันเป็นเรื่อง ๆ ซึ่ให้เห็นจุดเด่น จุดค้อยในแต่ละเรื่อง ต้องแยกข้อมูลและรายงานที่เป็นจุดค้อยออกต่างหากและนำเสนอผู้รับผิดชอบเพื่อแก้ไขเป็นการลับเฉพาะต่อหน่วยงานนั้น

การกำหนดโครงสร้างและระบบการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพนั้น สำหรับประเทศไทยจะต้องคำนึงถึงเจตคติ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของคนไทยด้วย เพราะคนไทยโดยทั่ว ๆ ไปไม่ชอบให้บุคคลอื่นมายุ่งเกี่ยวกับเรื่องในความรับผิดชอบของตน แต่ในทางตรงกันข้ามมักชอบรู้เห็นในเรื่องของบุคคลอื่น และชอบมองคนในแง่ร้าย แต่จะปกป้องตนเอง ซึ่งล้วนแต่เป็นอุปสรรคของการประเมินผลโครงการทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้นคนไทยยังนิยมชมชอบการมีอำนาจและการสั่งการให้ปฏิบัติมากกว่าการคิดริเริ่มอีกด้วย

ดังนั้นการจัดโครงสร้างและระบบการประเมินผลโครงการ การพัฒนาชุมชนของไทยจะต้องให้หน่วยงานที่ปฏิบัติมีอำนาจหน้าที่ประเมินผลโครงการเองเพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานเป็นการภายในของตนเอง และการจัดหน่วยงานภายนอกที่มีเอกภาพ อำนาจ และอิสระ เพื่อการประเมินผลโครงการส่วนรวมทุกกิจกรรม เพื่อปรับปรุงนโยบาย และวางแผนงานและโครงการระดับชาติ และระบบการใช้เจ้าหน้าที่หลาย ๆ ฝ่าย ทั้งฝ่ายปฏิบัติ ฝ่ายวางแผน ฝ่ายควบคุม และฝ่ายเทคนิควิชาการ และกลุ่มบุคคลนอกกระบบราชการเป็นคณะเจ้าหน้าที่ประเมินผลโครงการ ก็จะช่วยให้การประเมินผลโครงการมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

สรุป การประเมินผลโครงการ เป็นเครื่องมือสำหรับการตรวจสอบ การปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และยังมีประโยชน์ในการศึกษาความก้าวหน้า ทิศทางของการดำเนินงาน ประสิทธิภาพของการดำเนินงาน การปรับปรุงโครงการ การจัดลำดับกิจกรรม การมีมนุษยสัมพันธ์ในการดำเนินงาน ความมั่นใจในความสำเร็จ การได้รับการสนับสนุน และการปรับปรุงโครงการครั้งต่อไป ซึ่งในการประเมินผลโครงการผู้ประเมินโครงการต้องทราบว่า วัตถุประสงค์และประโยชน์ของการประเมินโครงการ ความเกี่ยวข้องของบุคคลและองค์กรต่าง ๆ กับโครงการและผลกระทบของโครงการ โดยอาศัยข้อมูลจากประชาชนในชุมชน ข้อมูลด้านปัจจัยการผลิต ข้อมูลบริการต่าง ๆ ในชุมชน ข้อมูลองค์กรชุมชน และข้อมูลประสิทธิภาพการผลิต วัตถุประสงค์ของการประเมินผลโครงการมี ๓ ข้อ ข้อที่ ๑ เพื่อตัดสินใจว่าจะดำเนินการหรือคัดดำเนินการโครงการ ข้อที่ ๒ เพื่อทราบขอบบ่งชี้ของการดำเนินงานให้มีการแก้ไขปรับปรุงไ้ทันเหตุการณ์ ข้อที่ ๓ เพื่อตัดสินใจว่าจะนำโครงการ เช่นที่ทำไปแล้วไปใช้อีกหรือไม่ และจะมีการปรับปรุงสาระสำคัญอะไรบ้าง โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับ ประสิทธิภาพของงาน และผลกระทบของโครงการที่มีต่อสังคม

การประเมินผลโครงการมี ๒ ประเภทคือ การประเมินผลเชิงปริมาณ และการประเมินผลเชิงคุณภาพ สำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบในการประเมินผลโครงการ มีทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ เป็นผู้ทำการประเมินผลโครงการเอง การให้หน่วยงานหลายหน่วยงานร่วมกันทำการประเมินผล และการให้หน่วยงานจากต่างประเทศ เป็นผู้ทำการประเมินผลโครงการ การจะให้หน่วยงานใดเป็นผู้ประเมินผลขึ้นอยู่กับความมั่นใจของผู้บริหาร การลดข้อครหาลงให้มากที่สุด ความเข้าใจโครงการ การใช้ประโยชน์จากการประเมินผลโครงการและความเป็นอิสระในการประเมินผล ซึ่งการประเมินผลโครงการ

จำเป็นต้องสร้างแบบฟอร์ม สร้างเครื่องมือวัดความเปลี่ยนแปลง การหาความสัมพันธ์
ระหว่างกิจกรรมกับทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ การวางมาตรการควบคุมการประเมินผล
การกำหนดขอบข่ายของเรื่องที่จะประเมินโครงการและการรายงานผลการประเมินโครงการ
การจึกระบบการประเมินผลมีส่วนส่งเสริมคุณภาพของการประเมินผลโครงการ โดย
ประกอบไปด้วยระบบย่อยดังนี้ ระบบการจักเก็บข้อมูล ระบบการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล และ
วิธีการจักเก็บข้อมูล ระบบการใช้เจ้าหน้าที่ ระบบประชาชนในโครงการเป็นคณะผู้ -
ประเมินโครงการ ระบบการกำหนดขั้นตอนการประเมินผล ระบบกำหนดมาตรการ
เครื่องชี้วัด และระบบการเขียนและเสนอรายงาน สำหรับประเทศไทยยังมีอุปสรรคใน
การประเมินผลโครงการอีกมาก การสร้างระบบการประเมินผลโครงการจึงต้องอาศัย
ความร่วมมือจากหลายหน่วยงานทั้งของทางราชการและเอกชนจึงจะทำให้การประเมินผล
โครงการมีคุณภาพและประสิทธิภาพ .

บรรณานุกรม

ณล สมวิเชียร, "อุทกกรรมกับสังคมไทย" ในรวมบทความและบันทึกจากการสัมมนา
นักทรัพยากร นาดิสภา รวบรวมสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
๑๓ - ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๘ (อัครสำเนา)

การพัฒนาชุมชน, กรม คณะทำงานเอกสารการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชน :
หลักและวิธีปฏิบัติ กรุงเทพมหานคร : บางกอกบลอก, ๒๕๓๐

จิรพรรณ กาญจนจิตรา การพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์,
๒๕๒๓

ศิริก ก้อนกลีบ คู่มือสอบบรรจุและเลื่อนระดับวิชาเฉพาะพัฒนาชุมชน
กรุงเทพมหานคร : บริษัทการพิมพ์, ๒๕๒๕

ทวี พิมพ์ การพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์,
๒๕๒๘

ธงชัย สันติวงษ์ และสกลไศ กิตติจิตต์ การวางแผน กรุงเทพมหานคร :
เอเชียเพรส, ม.ป.ป.

ธรรมคณัน โกวาทิ ประวัติกระทรวงมหาดไทย (ส่วนกลาง) ภาคที่ ๑
กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๐๖

ประชุม รอดประเสริฐ นโยบายและการวางแผน : หลักการและทฤษฎี
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โรงเรียนสตรีเนติศึกษา, ๒๕๒๗

ปรีชา กลิ่นรัตน์ รายงานการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะชุมชนในชนบท
กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๐

พีระพล ไตรทศาวีทย์ การวางแผนพัฒนาจังหวัด อำเภอ ตำบล : ทฤษฎีและปฏิบัติ
กรุงเทพมหานคร : บริษัทสารมวลชนจำกัด, ๒๕๒๓

ไพรัตน์ เคะระรินทร์ ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร :

วัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๑๖

..... บททวนการพัฒนาชนบทไทย กรุงเทพมหานคร : คีเอนเอส,

๒๕๒๕

ภักดิ์ รัตนผล คู่มือการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดด้วยตนเอง แบบฝึกหัดและแนวความคิด

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และท่าปกเจริญผล, ๒๕๒๓

มาลัย หุวะนันท์ หลักการบริหาร (วัตถุประสงค์ นโยบาย และแผน) พระนคร :

โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๐๘

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท กรุงเทพมหานคร :

ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย กรุงเทพมหานคร :

บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔

วิเชียร รักการ ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร : เพชรพิทยา,

๒๕๒๘

วิรัช เคียงหงษากุล หลักการพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร : โอเคียนส์โตร์,

๒๕๒๔

สมิท สัมครการ "ทางเลือกในการพัฒนา : วิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎี" ใน

คำบรรยายวิชาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๔ (อัครสำเนา)

..... "แนวความคิดบางประการในการพัฒนาสังคม" ในคำบรรยายวิชาการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒๕๒๓ (อัครสำเนา)

วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย

กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘

เสถียร เหลืองอร่าม ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการพัฒนาชุมชน

กรุงเทพมหานคร : แพรวพิทยา, ๒๕๑๘

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ การพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖

สานิตย์ บุญชู การพัฒนาชุมชน : ชุมชนศึกษาและวางแผนโครงการ สาขาพัฒนาชุมชน

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕

สารบรรณ, กรม คณะรัฐมนตรีฝ่ายบริหาร คำสั่งที่ กรม. ๕๑๒๔/๒๕๕๕ เรื่อง

โครงการพัฒนาท้องถิ่นและแต่งตั้งกรรมการกลางพัฒนาท้องถิ่น ลงวันที่ ๖

มิถุนายน ๒๕๕๕

BARNETT, A.S. PLANNING AND IMPLEMENTATION : TOWARDS AND

"OPEN" APPROACH, IN IDS BULLETIN, VOL.8 NO.1, 1976.

BATTEN, T.R. COMMUNITIES AND THEIR DEVELOPMENT. LONDON :

OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1962.

DUNHAM A., THE SOCIAL WELFARE FORUM. PROCEEDINGS OF THE

NATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL WELFARE, 1973.

KELSEY, LINCOLN. D. AND CANNON C. HEARNE, COOPERATIVE EXTENSION

WORK. (3 RD ED.) ITACA : COMSTOCK PUBLISHING

ASSOCIATES, 1963.

KOONTZ, HAROLD AND CYRIL O' DONNELL., PRINCIPLES OF MANAGEMENT.

NEW YORK : MC GRAW HILL BOOK COMPANY, 1968.

THE UN. BUREAU OF SOCIAL AFFAIRS SOCIAL PROGRESS THROUGH COMMUNITY

DEVELOPMENT. NEW YORK : THE UN PUBLICATION, 1955